

BUSINESS

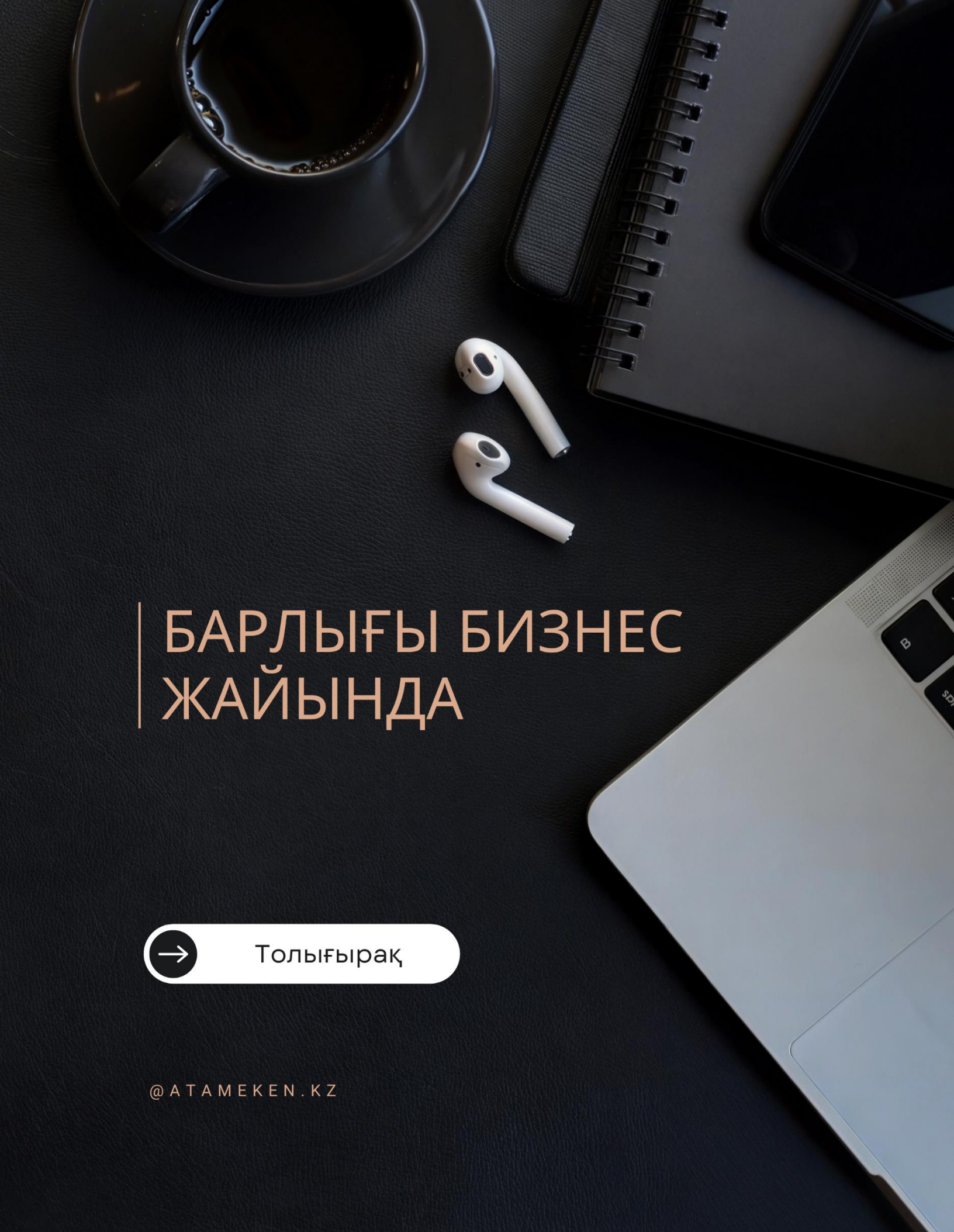
in Kazakhstan

Қазақстан Республикасындағы
кәсіпкерлік белсенділіктің
жай-күйі туралы

БАЯНДАМА

ПЕРСПЕКТИВАЛЫҚ ТАУАШАЛАР

БАРЛЫҒЫ БИЗНЕС ЖАЙЫНДА

Толығырақ

@ATAMEKEN.KZ

Е С Е П Т І Н М А З М Ұ Н Ы

1. Макроэкономикалық талдау

- 1.1. Ағымдағы экономикалық жағдайға шолу
- 1.2. Сыртқы сауда қызметі
- 1.3. Кәсіпкерлік бойынша халықаралық статистиканы талдау

2. Институционалдық орта

- 2.1. Нарық және бәсекелестік
- 2.2. Мемлекеттік реттеу
- 2.3. Бизнесті қорғау
- 2.4. Салық реформасы

3. Шағын және микробизнес

- 3.1. Жалпы статистика
- 3.2. «Іскерлік ахуал» сауалнамасының нәтижесі
- 3.3. Нүктелі өңірлік бағдарламалар

4. Орта және ірі бизнес

- 4.1. Жалпы статистика
- 4.2. «Іскерлік ахуал» сауалнамасының нәтижесі
- 4.3. Өсу нүктелері (салалық тауашалар)
- 4.4. Инвестициялық жобаларды іске асыру
- 4.5. Өндіріс факторларына қол жеткізу

5. Бизнесті қолдаудың цифрлық инфрақұрылымы

- 5.1. Кәсіпкерлер үшін цифрлық шешімдердің экожүйесін дамыту

Кіріспе

«Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабының 3-тармағына сәйкес Палата жыл сайын Кәсіпкерлік белсенділіктің жай-күйі туралы Ұлттық баяндама дайындайды.

Баяндама бизнес-ортаның шынайы жай-күйін, жеке сектордың даму серпінін және елдегі кәсіпкерлік белсенділікке әсер ететін түйінді факторларды көрсететін негізгі талдамалық құрал болып табылады.

Баяндаманы дайындау бизнес пен мемлекет арасындағы кері байланысты қамтамасыз етуге, жүргізіліп жатқан экономикалық саясаттың ашықтығын арттыруға және кәсіпкерлік үшін жағдайды жетілдіру бойынша жүйелі ұсыныстар әзірлеуге бағытталған.

Баяндама материалдары ресми статистикалық деректер, халықаралық рейтингтер, сараптамалық бағалаулар және ҰКП өңірлік палаталармен бірлесіп жүргізетін «Іскерлік ахуал» кәсіпкерлерінің жыл сайынғы сауалнамасының нәтижелері негізінде қалыптастырылады.

Ұлттық баяндамада кешенді макроэкономикалық талдау, институционалдық және реттеуші ортаны бағалау, сондай-ақ мемлекеттік қолдау шараларының тиімділігі мен бизнесті дамыту инфрақұрылымының мониторингі нәтижелері ұсынылған. Инвестициялау белсенділігі, бәсекелестік мәселесіне, мемлекеттің экономикадағы рөліне, сонымен қатар мемлекеттің бизнеспен өзара іс-қимылын цифрландыру және сервистік трансформациялау үрдістеріне ерекше назар аударылды.

Баяндама халықаралық салыстыруларды, инвестициялар құрылымын, экономикалық шоғырлану деңгейін және кәсіпкерлердің іскерлік сенімділігін талдауды қоса алғанда, 2020-2025 жылдардағы негізгі көрсеткіштердің серпінін қарастырады.

Баяндамада жаңа индустрияландыру және экспортқа бағдарланған өсу әлеуетін қалыптастыратын басым салалық тауашалар мен инвестициялық жобаларды іске асыруды бағалау маңызды орын алады.

Талдау қорытындылары бойынша іскерлік ахуалды жетілдіруге, әкімшілік кедергілерді азайтуға, бәсекелестікті дамытуға және мемлекеттік институттарға деген сенімді күшейтуге бағытталған негізгі тұжырымдар мен ұсынымдар қалыптастырылады.

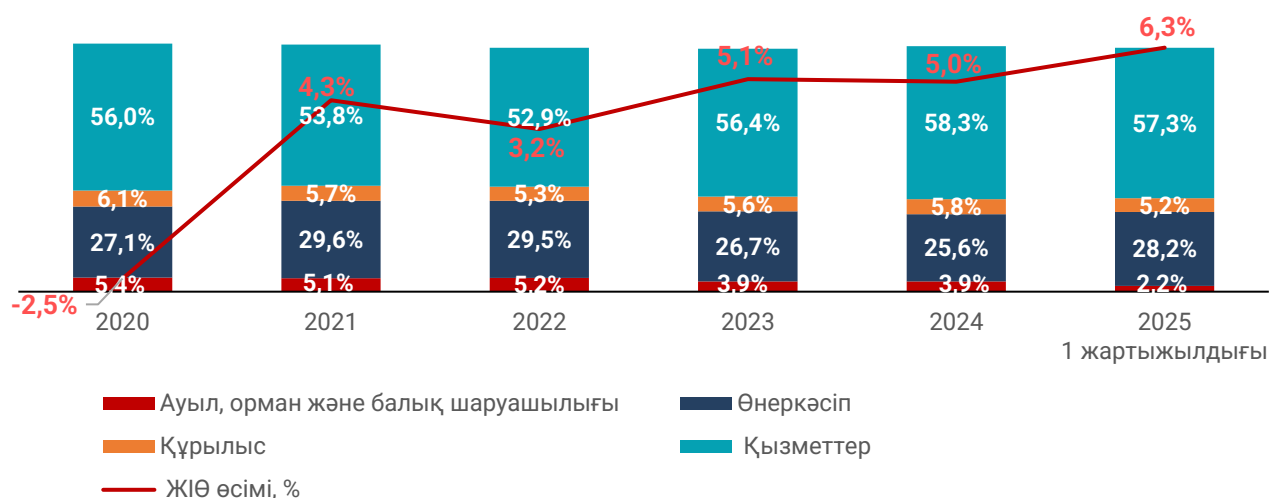
Осылайша, Ұлттық баяндама мемлекет, бизнес және қоғам тарапынан ұлттық экономиканың жай-күйі мен перспективаларын бірыңғай түсінуді қамтамасыз ете отырып, кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі мемлекеттік саясат саласында шешімдер қабылдау үшін нақты және аналитикалық негіз болуы тиіс.

1.1. Ағымдағы экономикалық жағдайға шолу

Қазақстанның экономикалық белсенділігі жедел деректер бойынша 2024 жылы нақты мәнде 5%-ға өсіп, 135,3 трлн. теңгеге немесе 288,1 млрд. АҚШ долларына қол жеткізгенін көрсетті. Ең көп өсу ауыл шаруашылығы - 13,7%, құрылыс - 13,1%, көтерме және бөлшек сауда – 9,1% салаларында байқалды. ЖІӨ құрылымындағы негізгі үлесті дәстүрлі түрде қызмет көрсету секторы - 58,3%, қызмет көрсету өндірісі - 35,3% алады. ҚР Үкіметі 2025 жылы ЖІӨ өсімін 5,6% деңгейінде болжап отыр. Алайда халықаралық даму институттарының болжамдары неғұрлым ұстамды және өсуді 5%-дан кем бағалайды (Дүниежүзілік банк - 4,7%, ХВҚ - 4,8%, S&P-4, 5%), бұл едәуір дәрежеде мемлекеттік шығыстардың жоғары деңгейімен түсіндіріледі.

2020-2025 жылдардағы ЖІӨ өсу динамикасы, %

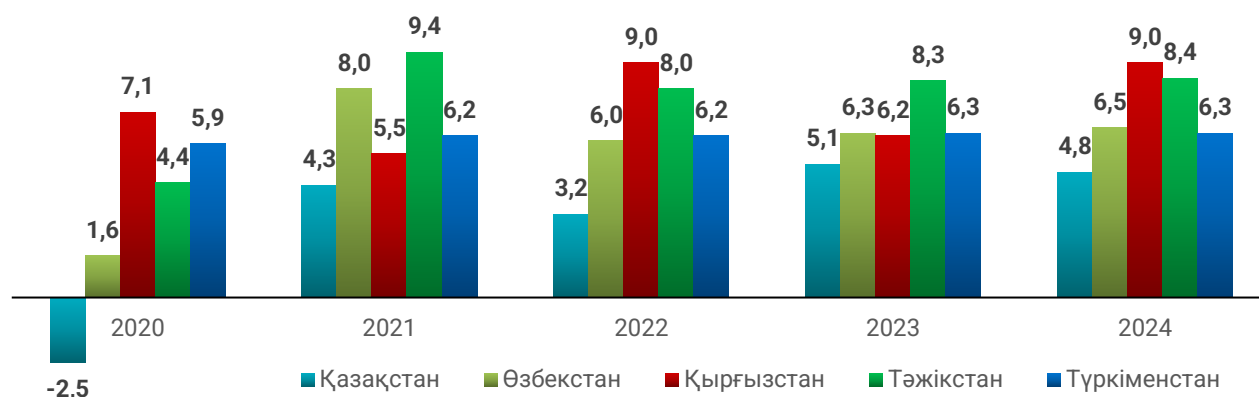

Дереккөз: ҰСБ

Егер Қазақстанның ЖІӨ өсу қарқынын Орталық Азия (ОА) елдерімен салыстыратын болсақ, соңғы бес жылда Қазақстанның ЖІӨ өсімі ОА-ның барлық елдерінен артта қалғанын атап өтуге болады. **2024 жылдың қорытындысы бойынша көшбасшылар Қырғызстан - 9% және Өзбекстан - 8,4%** болып табылады.

Бұдан басқа, Дүниежүзілік банктің өзекті болжамдарына сәйкес, Қазақстан 2026 жылы да өңірдің экономикалық өсу қарқыны бойынша аутсайдер мәртебесін сақтап қалуы ықтимал, ал 2025 жылы тек Қырғызстаннан озып, соңғының алдындағы орынды иеленеді.

**2020-2024 жылдардағы
Орталық Азия елдері бойынша ЖІӨ өсуін салыстыру, %**

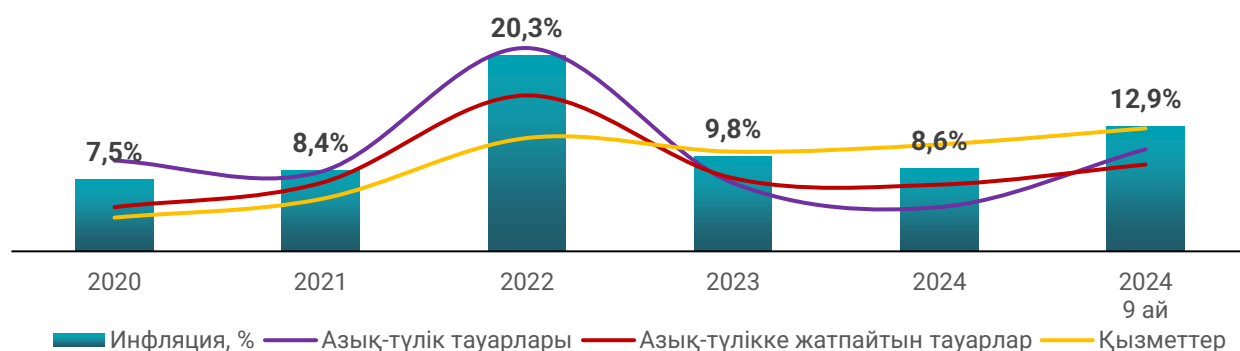

Дереккөз: ОА елдерінің ұлттық статистикалық қызметтері, Дүниежүзілік банк

2024 жылдың қорытындысы бойынша инфляция қарқыны 8,6% құрап, соңғы үш жылдағы рекордтық төмен деңгейге дейін төмендеді. Оның негізгі қозғаушы күші әлі де ақылы қызметтер болып қала береді (13,3%). **Азық-түлік тауарлары 5,5%, азық-түлікке жатпайтын тауарларға 8,3% өсті.**

Ақша-кредит саясатының 2030 жылға дейінгі стратегиясына сәйкес мақсатты дәліз инфляциясы 2027-2029 жылдар кезеңіне біртіндеп 5%-ға дейін төмендеумен 6-8% шегінде белгіленген. 2025 жылдың 9 айында инфляцияның 12,9%-ға дейін өскені байқалады. Азық-түлік тауарлары ерекше өсімді көрсетіп отыр.

2020-2025 жылдары инфляцияның өсу қарқыны, %

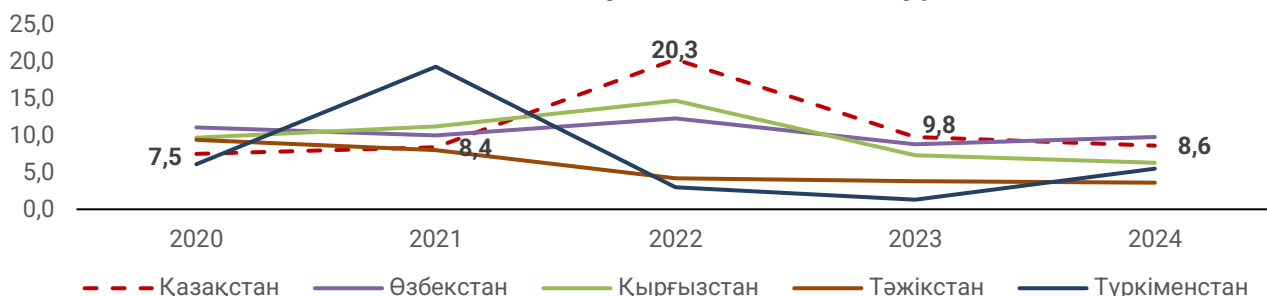

Дереккөз: ҰСБ

Қазақстандағы инфляция ОА елдерімен салыстырғанда соңғы екі жылда төмендегеніне қарамастан, айтарлықтай жоғары деңгейде қалып отыр. **ОА елдері арасындағы тұтыну бағаларының ең жоғары индексі 2024 жылы** Өзбекстанда - 9,8%, одан кейін Қазақстан (8,6%), Қырғызстан (6,3%) және Түркіменстан (5,5%) болып тіркелді. Ең төменгі көрсеткіш Тәжікстанда - 3,6% болды.

Тұтастай алғанда, соңғы бес жылда ОА-ның барлық елдерінде инфляция деңгейінің төмендеу үрдісі байқалады.

Орталық Азия елдері бойынша 2020-2024 жж. инфляцияны салыстыру, %

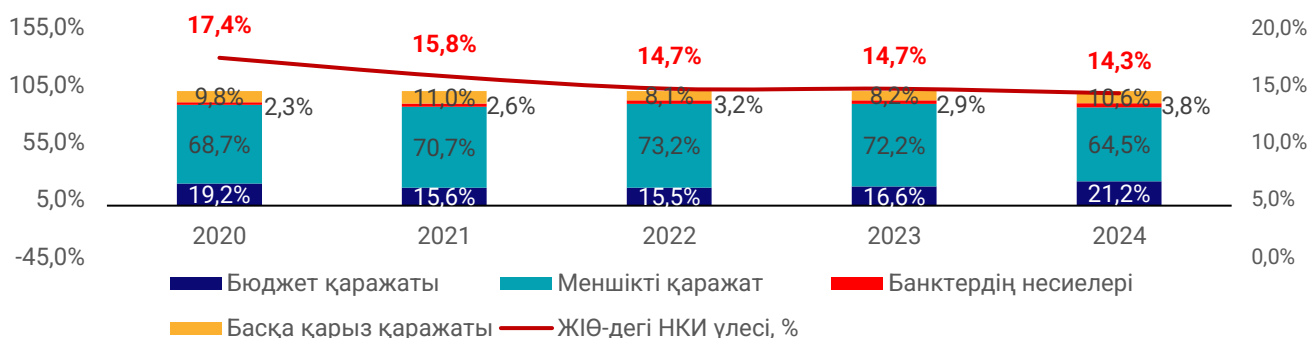

Дереккөз: ОА елдерінің ұлттық статистикалық қызметтері, АДБ

2024 жылдың қорытындысы бойынша **негізгі капиталға салынған инвестициялар** (ары қарай – НКИ) **көлемі 19,4 трлн теңгені** құрады, бұл 5 жыл бұрынғы көрсеткіштен 58%-ға жоғары. Алайда, елдің ЖІӨ-де оның үлесі тоқырауда. 2024 жылы ЖІӨ-де НКИ үлесі 14,3% құрады (анықтама үшін: 2020 жылы – 17,4%). Инвестициялардың негізгі үлесі бұрынғысынша тау-кен өндіру секторына бағытталады, бұл экономиканың шикізатқа тәуелділігін шиеленістіреді. Өңдеуші өнеркәсіпте салымдардың басым бөлігі табиғи ресурстарды өңдеуге жұмсалады, бұл жоғары технологиялық шикізаттық емес секторларды дамытуды тежейді және экспорт әлеуетін шектейді.

Оның үстіне, қаржыландыру көздері бойынша **НКИ құрылымын талдау меншікті қаражат үлесінің 64,5%-ға дейін айтарлықтай төмендеуін көрсетеді**. Мұндай серпін теріс үрдіс болып табылады, өйткені бизнес тарапынан өз инвестициялары көлемінің шектелуі іскерлік ахуалға сенімсіздікті көрсетеді және таяу болашақта экономикалық өсуді тежейтін фактор болуы мүмкін.

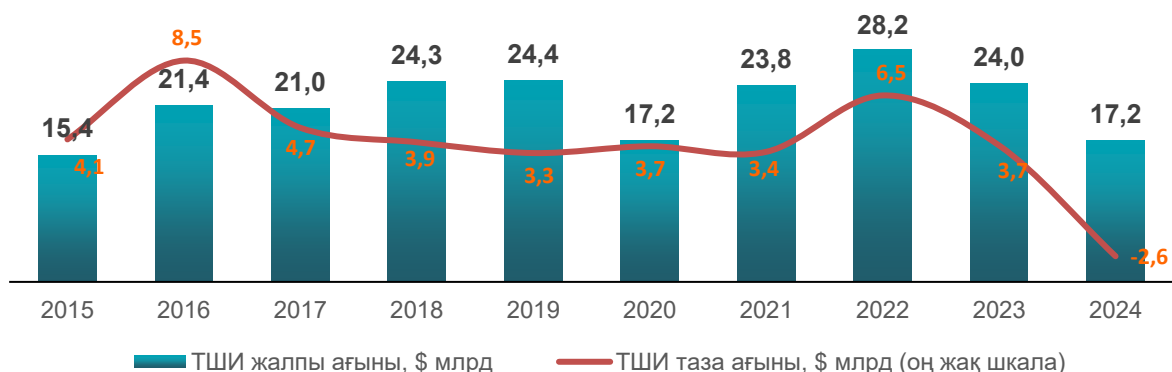
2020-2024 жылдардағы негізгі капиталға салынған инвестициялар құрылымы, %

Дереккөз: ҰСБ

2024 жылы Қазақстан тікелей шетелдік инвестициялар (бұдан әрі - ТШИ) көлемінің төмендеуіне тап болды. Жыл қорытындысы бойынша ТШИ-дің жалпы ағыны 28,5% азайып, \$17,2 млрд құрады, бұл ретте алғаш рет \$2,6 млрд мөлшерінде инвестицияның таза кері ағыны тіркелді. Негізгі қысқару мұнай-газ саласы мен қаржы секторында болды. Шикізат секторындағы құлдырау бірқатар ірі жобалардың аяқталуымен, сондай-ақ мұнай бағасының тұрақсыздығы аясында жаңа бастамаларға инвесторлардың қызығушылығының төмендеуімен байланысты болуы мүмкін. Бұл жиынтығында елдің инвестициялық стратегиясын қайта ойластыру қажеттігі туралы белгі береді.

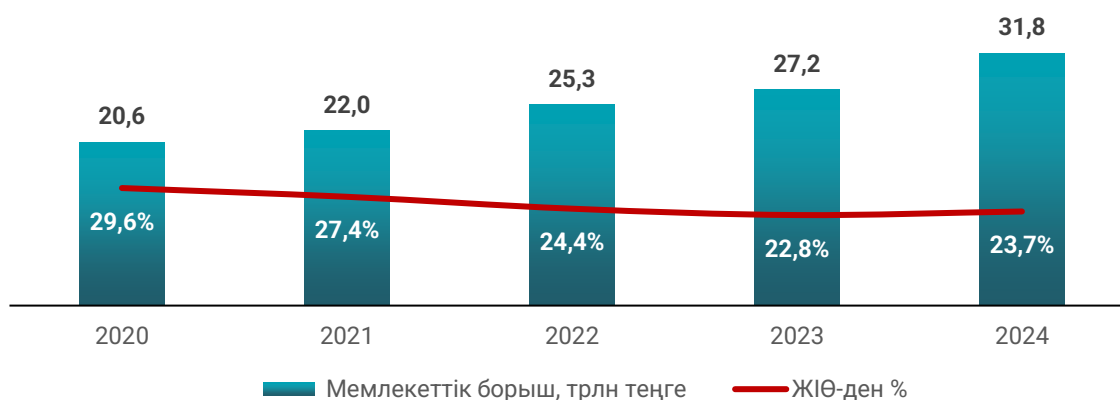
2013-2024 жылдардағы тікелей шетелдік инвестициялар, \$ млрд

Дереккөз: ҰБ

2024 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның мемлекеттік борышы 31,8 трлн теңгені немесе еліміздің ЖІӨ-нен 23,7%-ды құрады. Мемлекеттік берешек құрылымында **үкіметтік борыш 94,5% (30, 1 трлн теңге)**, дисконтталған құн бойынша Ұлттық Банктің ішкі борышы 1,4% (0,4 трлн теңге) және жергілікті атқарушы органдардың қарыздық міндеттемелер портфелі 4,1% (1,3 трлн теңге) құрады. Тұтастай алғанда, соңғы бес жылда Қазақстанда ЖІӨ сыртқы қарызының арақатынасы төмендеу трендін көрсетіп отыр.

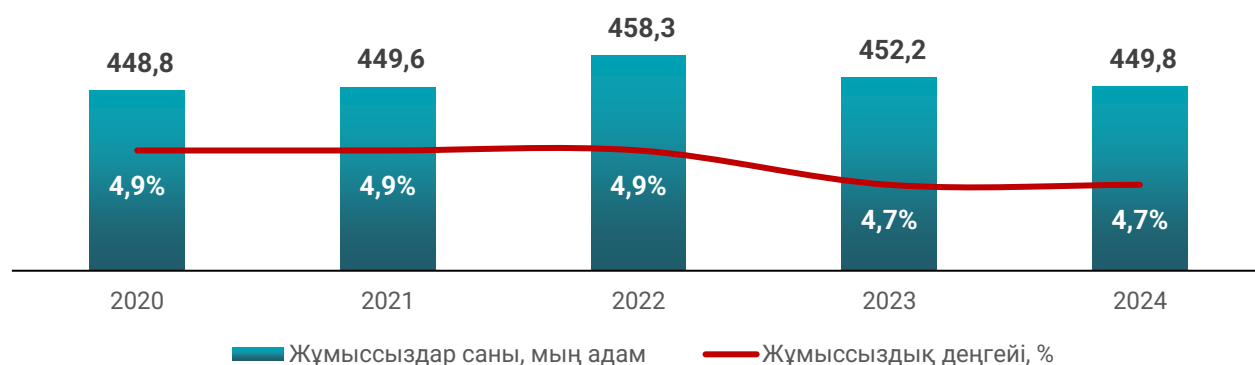
2020-2024 жылдардағы мемлекеттік борыш, трлн теңге

Дереккөз: ҚМ

2024 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстандағы жұмыссыздық деңгейі 4,7% немесе шамамен 450 мың адамды құрады. Айта кетерлігі, он жылдан астам уақыттан бері бұл көрсеткіш 4,7-5,0% тар ауқымда тұрақты ауытқып келеді. Тіпті 2020 жылы пандемия кезінде және бүкіл әлем бойынша жұмыссыздықтың күрт өсуі жағдайында, Қазақстанда жұмыссыздық деңгейі осы аралықта қалды. Мұндай орнықтылық көрсеткіштің экономикалық ауытқуларға әлсіз сезімталдығын көрсетеді және еңбек нарығының нақты жай-күйінің тиісінше бағаланбағандығын көрсетуі мүмкін. Тұтастай алғанда, СЖРА ҰСБ есептеу әдіснамасы Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) ұсынымдарына сәйкес келеді. Алайда көріністің толықтығы үшін АҚШ пен Канаданың тәжірибесі бойынша жұмыссыздық деңгейіне балама бағалау жүргізу орынды.

2020-2024 жылдардағы жұмыссыздық динамикасы, мың адам

Дереккөз: ҰСБ

1.2. Сыртқы сауда қызметі

2024 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның сыртқы сауда айналымының көлемі \$141,5 млрд жетіп, 1,2%-ға ұлғайды. Импорт \$59,8 млрд дейін 1%-ға төмендегенде экспорт 3,1%-ға өсті және \$81,6 млрд құрады. Нәтижесінде сауда балансының оң сальдосы \$3,1 млрд-қа немесе 16,6%-ға ұлғайды. Айта кету керек, Қазақстан талдау жасалып отырған кезең ішінде нетто-экспорттаушы болып табылады. 2024 жылы тауарларды өткізудің негізгі нарықтары: Италия (23,1%), Қытай (18,4%) және Ресей (11,1%).

2020-2024 жылдардағы сыртқы сауда көрсеткіштері, млн \$

	2020	2021	2022	2023	2024
Экспорт	47 540,8	60 321,0	84 593,1	79 138,8	81 618,4
Импорт	38 929,1	41 415,4	50 934,4	60 412,3	59 787,6
Тауар айналымы	86 469,9	101 736,4	135 527,4	139 551,0	141 405,7
Сауда теңгерімі	8 611,7	18 905,6	33 658,7	18 726,5	21 830,8

Дереккөз: ҰСБ

Экспорттың салалық құрылымы едәуір дәрежеде тау-кен өндіру өнеркәсібінің (61,7%) (2023ж.- 63,5%) және өңдеуші өнеркәсіптің 33,8% (2023 ж. - 31%) өнімдерімен ұсынылған.

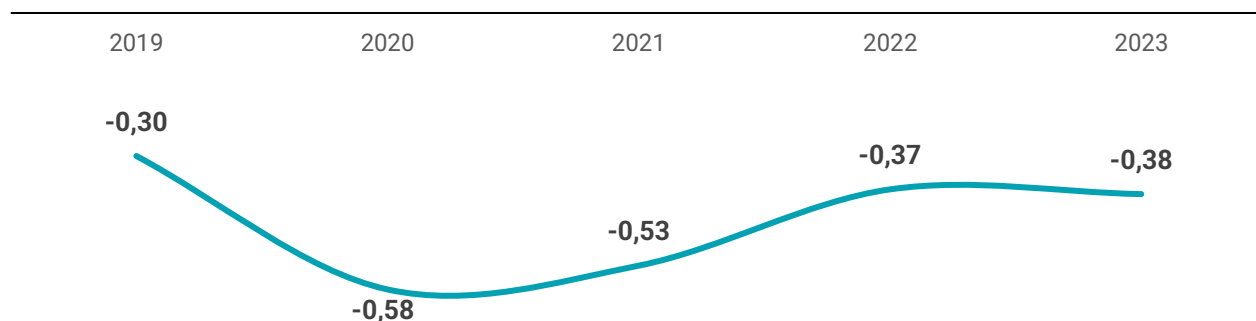
2020-2024 жылдардағы экспорт декомпозициясы, млн \$

Саласы	2020	2021	2022	2023	2024
Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру	29 897,6	37 755,3	54 646,3	50 214,3	50 357,1
Өңдеу өнеркәсібі	15 369,7	19 677,4	25 334,5	24 535,1	27 585,7
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	2 032,2	2 417,1	3 111,0	3 036,8	2 352,6
Басқа салалар	241,3	471,2	1 501,3	1 352,6	1 322,7
Барлығы	47 540,8	60 321,0	84 593,1	79 138,8	81 618,4

Дереккөз: ҰСБ, ҚДБ

Өңделген өнім экспорты үлесінің ұлғаюына қарамастан, Гарвард өсу зертханасының экономикалық күрделілік индексі (**Economic Complexity Index - ECI**) талдау 145 елдің ішінен 84-орынды (2022 жылы 79-орын) әртараптандырудың жеткіліксіз деңгейін (ECI -0,38) көрсетеді. Салыстыру үшін: БАӘ - 41 орын, Норвегия - 51 орын, Сауд Арабиясы - 57 орын, Катар - 76 орын, Беларусь - 42 орын, Қырғызстан - 59 орын, Өзбекстан - 80 орын.

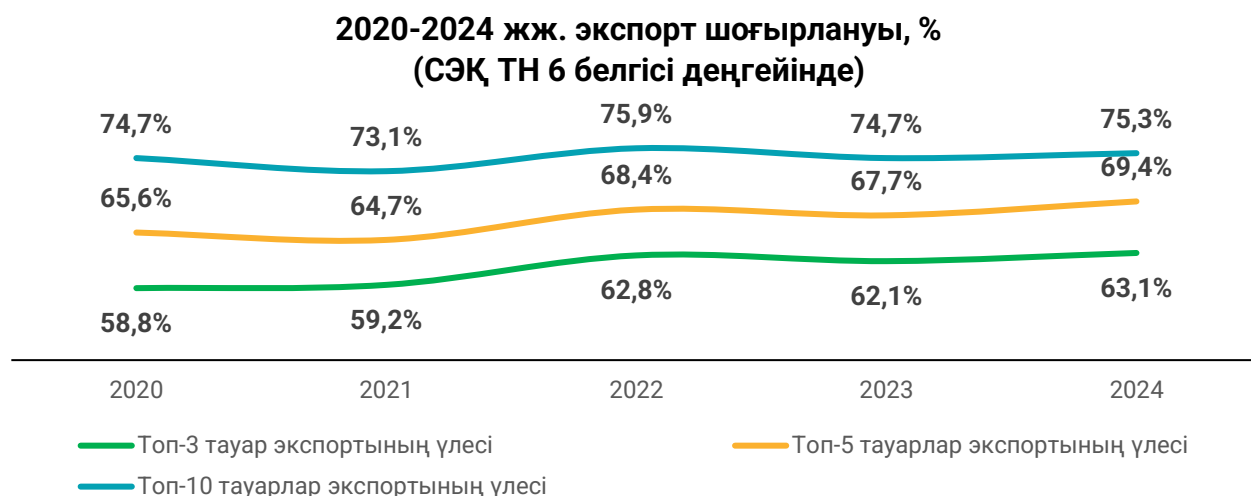
2019-2023 жылдардағы экономикалық күрделілік индексі

Дереккөз: Harvard Growth Lab

Қазақстанның сауда көрсеткіштерін талдау экспортты әртараптандыру әрекеттеріне қарамастан, уақыт өте келе күшейіп келе жатқан оның экспорттық құрылымында шоғырланудың жоғары дәрежесін көрсетеді.

Осылайша, 2024 жылдың қорытындысы бойынша топ-3, 5 және 10 тауарлары жалпы экспорттағы өз үлесін арттырды. Сондай-ақ, Херфиндаль-Хиршман индексінің (сауда шоғырлануының көрсеткіші) 0,18 дейін (2021 ж.) төмендеуіне қарамастан Қазақстан берілген индикатордан әлі де артта қалып отыр.

Дереккөз: ҚДБ деректері негізінде есептеулер

Өз кезегінде, Қазақстан импортының салалық құрылымы едәуір дәрежеде өңдеуші өнеркәсіп өнімдерімен ұсынылған. Осылайша, 2024 жылы елдің жиынтық **импортындағы өңдеуші өнеркәсіп тауарларының үлесі 86,9% -ды құрады**. Негізгі импорттық тауарлар дәстүрлі түрде **машиналар, жабдықтар және жартылай тіркемелер (25%)**, химия өнеркәсібі өнімдері (7,7%), тамақтану өнімдерінің өндірісі (7,6%), металлургия өндірісі (6,8%), компьютерлер, электрондық және оптикалық жабдықтар (5,7%) және жоғары бөліністі басқа да тауарлар болып табылады. Ескеретін жайт, **ел импортының жартысынан астамы екі елге тиесілі: Ресей (29,3%) және Қытай (25,8%)**. Одан кейін Германия (4,8%), АҚШ (3,8%) және Оңтүстік Корея (3,2%) тұрады.

2020-2024 жылдардағы импорттың декомпозициясы, млн \$

Саласы	2020	2021	2022	2023	2024
Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру	36 300,7	38 261,1	43 134,9	53 201,7	51 955,0
Өңдеу өнеркәсібі	1 257,0	1 500,9	1 841,5	1 619,3	1 654,5
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	1 037,7	1 307,6	1 567,9	1 652,1	1 784,9
Басқа салалар	333,7	345,8	2 916,1	3 834,6	4 393,2
Барлығы	38 929,1	41 415,4	49 460,4	60 307,7	59 787,6

Дереккөз: ҰСБ, ҚДБ

1.3. Кәсіпкерлік бойынша халықаралық статистиканы талдау

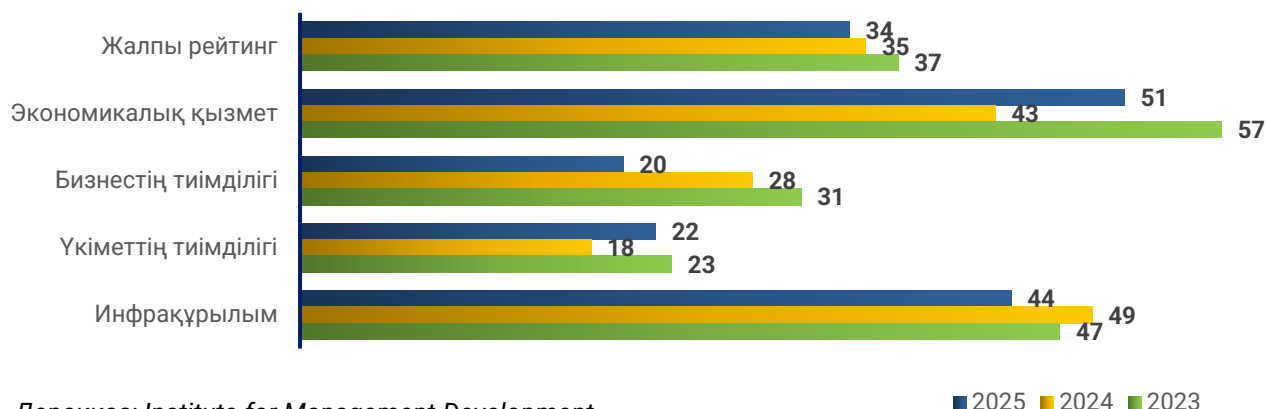
Әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі (IMD)

Әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингі (World Competitiveness Ranking) - елдерді экономикалық бәсекеге қабілеттілік деңгейі бойынша бағалайтын, Institute of Management Development (IMD) өткізетін жыл сайынғы жаһандық зерттеу. Ол статистикалық көрсеткіштер мен сауалнама деректері негізінде қалыптастырылады және төрт негізгі бағытты қамтиды: «Экономикалық қызмет», «Үкімет тиімділігі», «Бизнес тиімділігі» және «Инфрақұрылым».

2025 жылы IMD зерттеуінде әлемнің 69 экономикасы талданды. Алғашқы позицияларды анағұрлым бәсекеге қабілетті деп танылған Швейцария (1-орын), Сингапур (2-орын) және Гонконг (3-орын) иеленді. Көшбасшылар ондығына, сондай-ақ Дания, БАӘ, Тайвань, Ирландия, Швеция, Катар және Нидерланды кірді.

2025 жылғы зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстан 2024 жылғы рейтингпен салыстырғанда 1 позицияға көтеріліп, 69 ұпаймен 34-орынға ие болды. Қазақстан Жапония (35-орын), Кувейт (36-орын) және Португалия (37-орын) сияқты елдерден озық тұр.

Қазақстан Әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингінде (IMD), рейтингтегі орны

Айта кету керек, 2025 жылы Қазақстан «Бизнестің тиімділігі» факторы бойынша 28-ші орыннан 20-шы орынға көтеріліп, жақсарғанын көрсетті. Бұл прогресс ең алдымен «Өнімділік пен тиімділік» және «Қатынастар мен құндылықтар» субфакторлары бойынша оң серпінмен байланысты.

Мәселен, «Жалпы өнімділіктің нақты өсуі (ПОҚ), бір жұмыспен қамтылған адамға шаққандағы нақты ЖІӨ-нің өзгеруі %» көрсеткіші 30-дан 11-ші позицияға дейін жақсарды. Бұдан басқа, жұмыс күші өнімділігінің бәсекеге қабілеттілігін, шағын және орта кәсіпорындар қызметінің тиімділігін, сондай-ақ ірі компаниялар жұмысының халықаралық стандарттарға сәйкестігін қоса алғанда, бірқатар сауалнама индикаторлары бойынша позициялар нығайды.

2025 INDEX OF ECONOMIC FREEDOM

Экономикалық еркіндік индексі

Экономикалық еркіндік индексі (Index of Economic Freedom) - бұл түрлі елдердегі бизнесті жүргізу еркіндігінің дәрежесі мен экономикалық саясаттың тиімділігін көрсететін жиынтық көрсеткіш. Оның негізінде экономикалық еркіндік деңгейі бойынша мемлекеттердің халықаралық рейтингі қалыптастырылады. Зерттеуді жыл сайын The Heritage Foundation аналитика орталығы жариялайды.

Анықтама үшін: Экономикалық еркіндік деп «азаматтарға қажетті еркіндікті қорғау мен қолдауды қоспағанда, үкіметтік араласудың немесе тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді өндіруге, бөлуге және тұтынуға кедергі келтірудің болмауы» түсініледі. Экономикалық еркіндікті бағалау 4 санатта 12 сандық және сапалық көрсеткіштер («Құқық үстемдігі», «Үкімет мөлшері», «Мемлекеттік реттеудің тиімділігі», «Нарықтың ашықтығы») бойынша жүргізіледі.

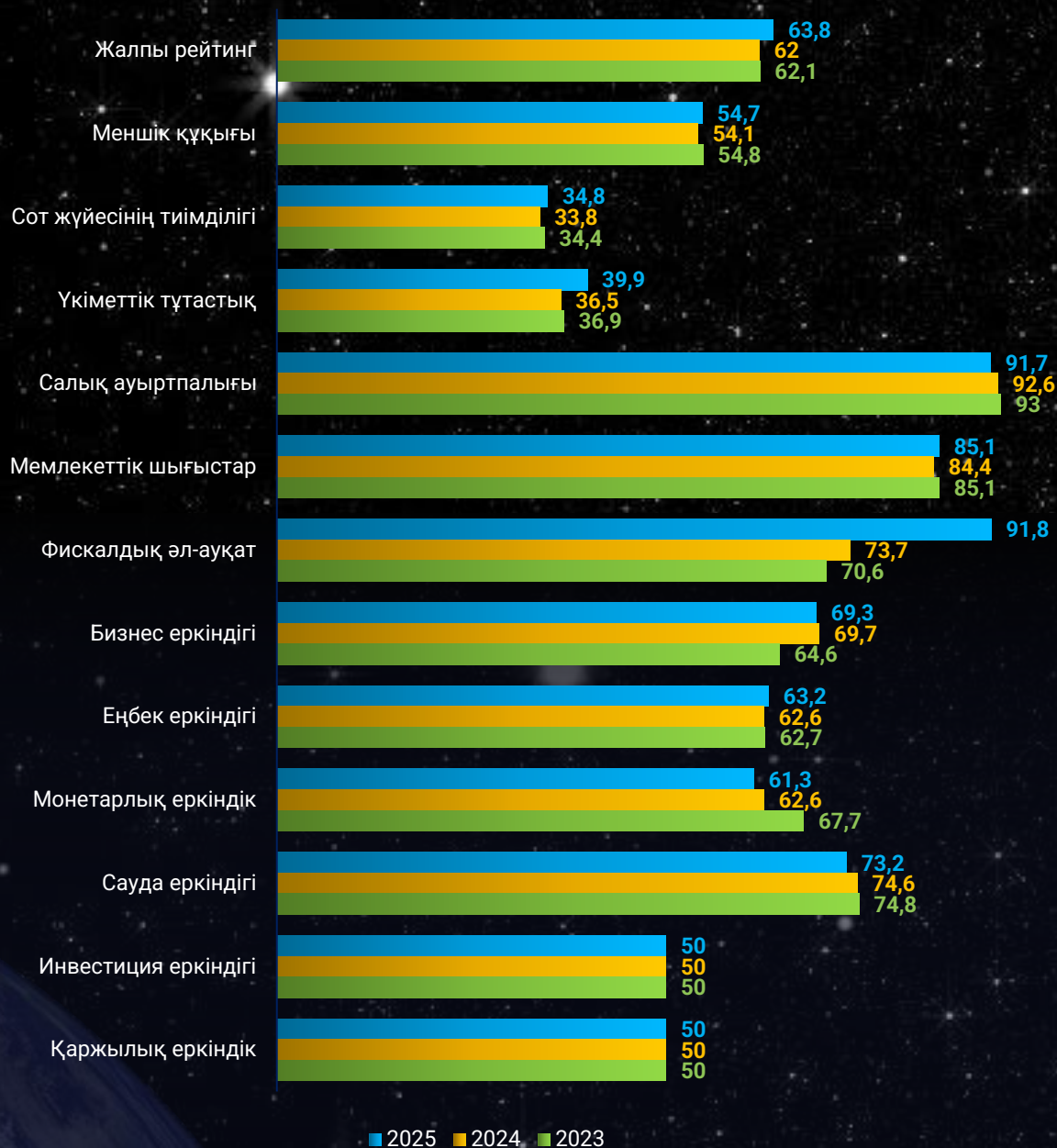
2025 жылы Экономикалық еркіндік индексін зерттеу ғаламдық үрдістерді бағалауға және түрлі экономикалардың даму серпінін салыстыруға мүмкіндік бере отырып, әлемнің 184 елін қамтыды. Рейтингтің алғашқы позициясын Сингапур (1-орын; 84,1 балл), Швейцария (2-орын; 83,7 балл), Ирландия (3-орын; 83,1 балл) және Тайвань (4-орын; 79,7 балл) иеленді. Бұл мемлекеттер еркін экономикасы бар елдер тобына жатады, бұл олардың нарықтарын ырықтандырудың жоғары деңгейі, орнықты институционалдық орта және кәсіпкерлік қызмет үшін қолайлы жағдайлары туралы куәландырады.

Қазақстан 2025 жылы 63,8 ұпай жинап, 68-орынды иеленді. 2024 жылмен салыстырғанда еліміз бір позицияны жоғалтқан, алайда нәтиже әлемдік орташа көрсеткіштен (59,7 балл) және өңір бойынша орташа деңгейден (58,3 балл) жоғары болып қалып отыр.

Бірқатар мемлекеттермен салыстырғанда Қазақстан неғұрлым жоғары позицияға ие. Ішінара, ол Мексикадан (69-орын), Италиядан (80-орын), Грекиядан (83-орын), Таиландтан (87-орын), Иорданиядан (92-орын), Түркиядан (110-орын), Өзбекстаннан (99-орын) және Ресейден (134-орын) алда келеді. Мұндай нәтиже ЭЫДҰ-на кіретін бірқатар экономикалармен салыстырғанда Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін бөліп көрсетеді.

Сонымен қатар, рейтингтің егжей-тегжейлі құрылымы түрлі бағыттағы өзгерістерді көрсетеді. «Сауда еркіндігі» компоненті бойынша (74,6-дан 73,2 балға дейін төмендеу), сондай-ақ «Монетарлық еркіндік» (-1,3 балл), «Салық ауыртпалығы» (-0,9 балл) және «Бизнес еркіндігі» (-0,4 балл) көрсеткіштері бойынша нашарлау байқалады. Бұл ретте «Инвестициялар бостандығы» және «Қаржылық еркіндік» компоненттері бойынша өзгерістер тіркелген жоқ. «Фискалдық әл-ауқат» саласындағы жақсару айтарлықтай болды, көрсеткіш 73,7-ден 91,8 балға дейін өсті.

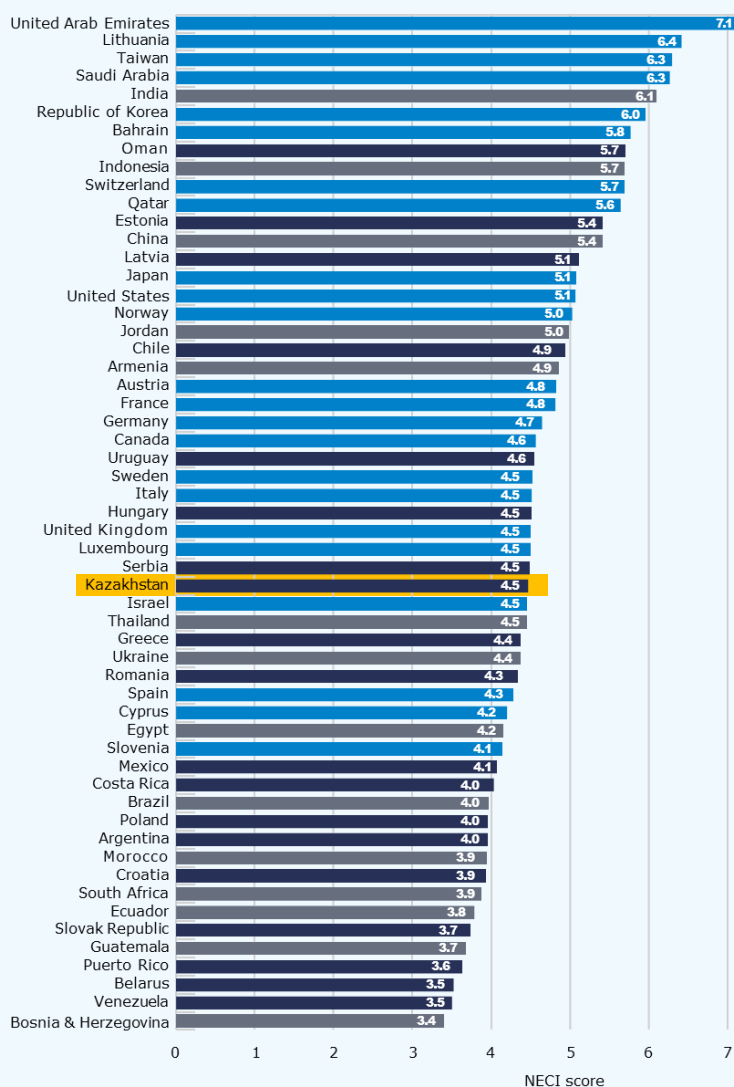
Экономикалық еркіндік индексындағы Қазақстан, нәтижесі (балл)

Дереккөз: Heritage Foundation

GEM Global Entrepreneurship Monitor

Кәсіпкерліктің жаһандық мониторингі (GEM) рейтингі

Global Entrepreneurship Monitor (GEM) - бұл кәсіпкерлік саласында ұлттық зерттеулер жүргізуге және оның дамуы туралы ақпарат алмасуға бағытталған жетекші бизнес-мектептердің бастамасы.

2025 жылы Қазақстан кәсіпкерлік қызметке арналған шарттар бойынша **57 елдің арасында 32-орынды иеленді**. Бағалау 12 факторды қамтитын NECI жиынтық индексінің (Кәсіпкерліктің ұлттық контекстінің индексі) көмегімен жүргізіледі. Индекстің 5 балдан жоғары мәні бизнес үшін қолайлы жағдайлар туралы куәландырады, ал 5 балдан төмен көрсеткіш кедергілердің бар екенін көрсетеді.

Қазақстан үшін **NECI индексі 4,5 баллды құрады**, бұл 32- позицияға сәйкес келеді. Рейтинг көшбасшылары БАӘ (7,1 балл), Литва (6,4) және Тайвань (6,3) болды.

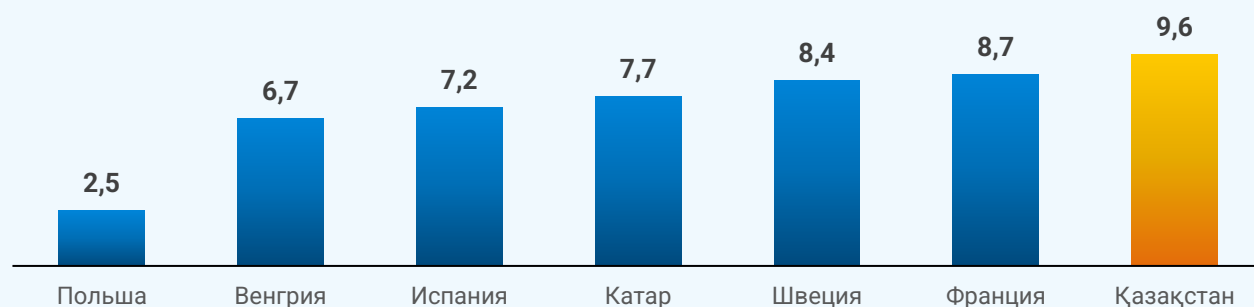
2025 және 2022 жылдары ҚР-да кәсіпкерлікті дамыту факторлары, GEM (сарапшы сауалнамасы), балл

Дереккөз: Global Entrepreneurship Monitor

Сондай-ақ, GEM деректері бойынша Қазақстанда ерте кәсіпкерлік белсенділіктің (ЕКБ) және халық арасында кәсіпкерлікке қызығушылықтың айтарлықтай өсуі байқалады. Мәселен, Қазақстанда ерте кәсіпкерлік белсенділік деңгейі 9,6% деңгейінде (жалпы рейтингте 34-орын) тіркелген, бұл алдыңғы қатарлы батыс және Азия елдерінен озып тұр. Мысалы, Франция 37-орында, Австрия 44-орында, Швеция 39-орында, Испания 42-орында, Катар 41-орында, Польша 51-орында.

Ерте кәсіпкерлік белсенділік деңгейлері (ЕКБ) %, 2024-2025 жж.

Дереккөз: Global Entrepreneurship Monitor

Экономикалық күрделілік деңгейінің рейтингі

Рикардо Хаусман мен Сесар Идальго әзірлеген экономикалық күрделілік индексі (Economic Complexity Index, ECI) ұлттық экономикалардың даму деңгейін бағалаудың маңызды құралы болып табылады. Оның құндылығы өндірістің әртараптандыру және технологиялылық дәрежесін көрсету, сондай-ақ өсудің ұзақ мерзімді перспективаларын болжау қабілетімен түйінделеді.

2023 жылғы рейтинг деректері бойынша **Қазақстан** ECI = - 0,44 көрсеткішімен 145 елдің арасында **89-орынды** иеленеді. Салыстыру үшін, көшбасшылар Сингапур (2,52), Швейцария (2,51) және Жапония (2,43) болып табылады, бұл экспортталатын тауарлардың неғұрлым кең және жоғары технологиялық жиынтығын көрсетеді. Сингапурда негізгі сала электроника, ал Швейцарияда – фармацевтика, ал Қазақстан экономикасының олардан өзгешелігі айтарлықтай дәрежеде өндіруші өнеркәсіпке тәуелділігі.

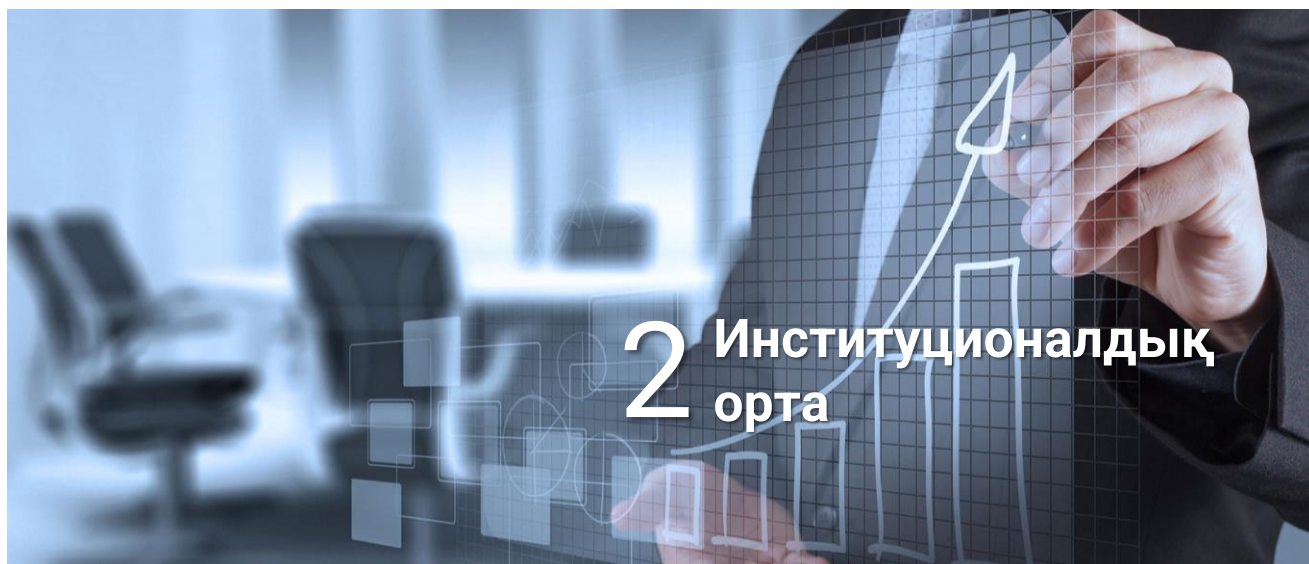
Орталық Азия елдерінің ішінде Қазақстаннан жоғары Қырғызстан (0,09; 58-орында), сондай-ақ Өзбекстан (- 0,23; 70-орында) орналасқан.

Экономикалық күрделілік рейтингіндегі елдерді салыстыру

Ел	145 елдің арасындағы рейтингтегі орны	Индекс
Сингапур	1	2,52
Швейцария	2	2,51
Жапония	4	2,43
Тайвань	4	2,24
Оңтүстік Корея	5	2,23
Қытай	16	1,47
Қырғызстан	58	0,09
Өзбекстан	70	-0,23
Қазақстан	89	-0,44
Ресей	100	-0,66
Тәжікстан	118	-0,98

Дереккөз: Atlas of Economic Complexity

Осылайша, Қазақстан экономикасы бұрынғысынша шикізатты өндіру мен экспорттауға сүйенеді, бұл оны әлемдік бағалардың ауытқуына әлсіз етеді. Соңғы жылдары бұл тұрақсыздық пен жоғары құбылмалылықтың өсуіне алып келді. Бұл ретте өндіруші секторға инвестициялар басқа салаларға салынатын салымдардан едәуір асып түседі, бұл теңгерімсіздікті күшейтеді. Мұндай тәуелділік әртараптандыру үшін әлеуетті шектейді және экономиканың шикізаттық емес, бірақ перспективалы бағыттарының дамуын тежейді.

2.1. Нарық және бәсекелестік (өткізу нарықтарына қолжетімділік, ААБІ матрицасы, САБТ)

Экономикаға мемлекеттік қатысу

Мемлекет Қазақстан экономикасында айқындаушы рөл атқаруды жалғастыруда. Жекешелендіру саясаты мен институционалдық реформаларға қарамастан, оның стратегиялық маңызды секторларда және квазимемлекеттік институттар жүйесі арқылы қатысуы ауқымды күйінде қалып отыр. Жүргізілген талдау көрсеткендей, мемлекет үлесінің қысқаруы өте баяу жүріп жатыр, ал оның ықпалы көбінесе ұлттық экономиканың серпіні мен құрылымын анықтай отырып, жүйе құраушы сипатты сақтайды.

Мемлекеттік кәсіпкерліктің ауқымы

Е - Qazyna активтерін басқарудың цифрлық платформасының деректеріне сүйенсек **2025 жылғы 16 қыркүйек жағдайына елімізде 6 062 мемлекеттік кәсіпкерлік субъектісі есептелген.** Оның ішінде 5 338 объектіні мемлекеттік меншікте сақтап қалу жоспарлануда (оның ішінде 4 487 - уақытша және 851 - тұрақты), ал жекешелендіруге тек 163 объекті, қайта ұйымдастыруға - 56, жоюға - 65, МЖӘ тетіктері арқылы – 3-еуі жатқызылды, 437 объекті бойынша шешім қабылданған жоқ. Мұндай құрылым жекешелендіру үдерісі мен мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысуын қысқарту жөніндегі жұмыстың өте баяу жылжып келе жатқанын көрсетеді.

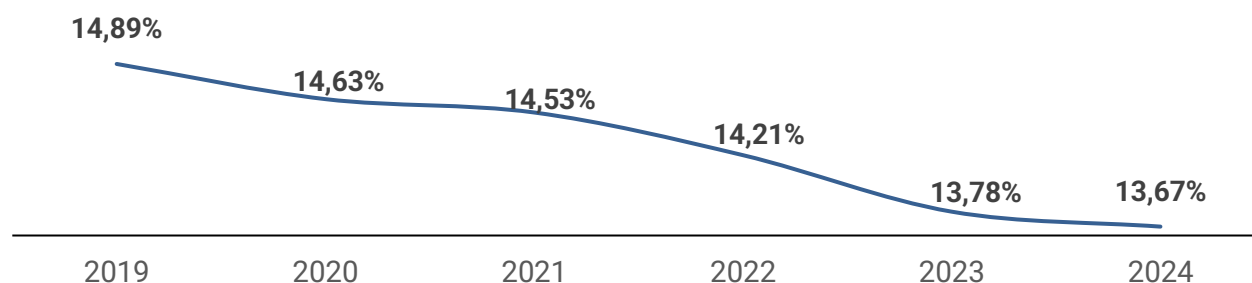
Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) Қазақстанның мемлекетінің көптеген елдерден жай ғана нарықтың қатысушысы емес, жетекші ойыншысы болып табылатындығымен ерекшеленетінін атап өтті. Мемлекеттік кәсіпорындар кем дегенде экономиканың 30 секторының 20-сында бар, бұл ретте олардың неғұрлым көп шоғырлануы энергетикада және пайдалы қазбаларды өндіруде, сондай-ақ көлікте, қаржыда, білім беру мен денсаулық сақтауда байқалады. Тұтастай алғанда, квазимемлекеттік сектор елдегі барлық жұмыспен қамтуды шамамен 6,2% қамтамасыз етеді, бұл ЭЫДҰ елдері бойынша орташа көрсеткіштен жоғары. Бұл тек қатысудың ауқымын ғана емес, мемлекеттік компаниялардың экономиканың негізгі салаларына - шикізат салаларынан бастап әлеуметтік қызметтерге дейінгі елеулі ықпалын да көрсетеді.

Осылайша, Қазақстан квазимемлекеттік секторлар жоғары шоғырланған экономика болып қалып отыр, ал олардың санын азайту әрекеттері мемлекеттің жүйелі жағдайын әлі өзгерткен жоқ.

Квазимемлекеттік сектордың ЖІӨ-ге үлесі

ЖІӨ-дегі квазимемлекеттік сектордың жалпы қосылған құнының (ЖҚҚ) үлесі 2019 жылғы 14,89% -дан 2024 жылы 13,67% -ға дейін төмендеді (барлығы 1,22 т.т.). Формалды түрде бұл жеке сектор рөлінің біршама күшеюін көрсетеді, алайда мұндай елеусіз өзгерістер үрдістің инерциялық сипатын көрсетеді. Қысқарту қарқыны экономика құрылымында және мемлекет пен бизнесті нақты қайта бөлуде сапалық өзгерістерді айту үшін тым төмен.

**2019-2024 жж. ҚР ЖІӨ квазимемлекеттік секторында
ЖҚҚ үлесінің динамикасы, %**

Дереккөз: ҚР СЖЖРА ҰСБ

ЖҚҚ салалық құрылымы бағыттардың шектеулі санына тәуелділікті көрсетеді. **Тау-кен өндіру өнеркәсібі мен көлік және қоймалау алдыңғы қатарда қалып отыр.** Тау-кен өндіру үлесінің төмендеуіне қарамастан (46% -дан 43%-ға дейін), оның басымдығы сақталып отыр. Көлік және қойма да ауытқиды, бірақ маңыздылығы бойынша екінші сегмент болып қалады. Бұл квазимемлекеттік сектордың әртараптандырылмай, бұрынғысынша шикізат салаларына шоғырланғанын білдіреді.

ЖІӨ-дегі үлестің формальды төмендеуінің өзінде, квазимемлекеттік сектор сыни және аз әртараптандырылған күйінде қалып отыр.

2019-2024 жж. ҚР ЖІӨ квазимемлекеттік секторында ЖҚҚ салалық құрылымының динамикасы, %

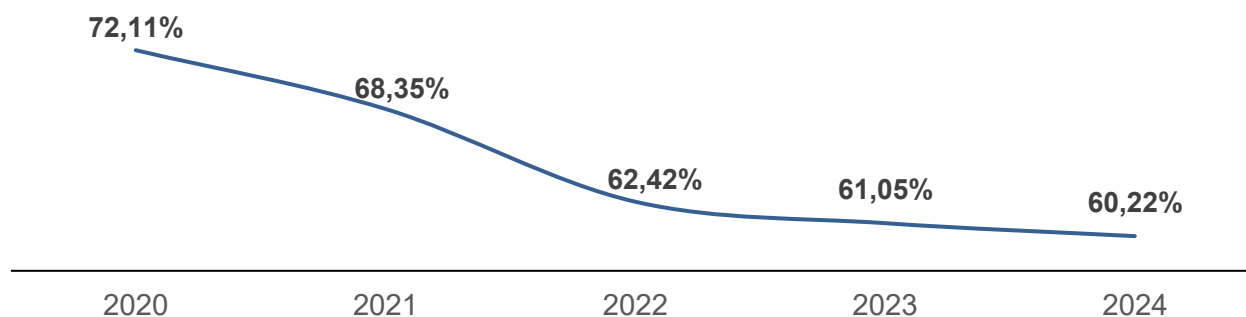

Дереккөз: ҚР СЖЖРА ҰСБ

Квазимемлекеттік сектор активтері және олардың шоғырлануы

Квазимемлекеттік сектор активтерінің ЖІӨ-дегі үлесі 2020 жылғы 72% -дан 2024 жылы 60%-ға дейін төмендеді. Бір қарағанда бұл мемлекеттің экономикадағы рөлін қысқартудағы елеулі прогресс ретінде қабылдануы мүмкін. Алайда, неғұрлым егжей-тегжейлі талдау бұл төмендеудің едәуір бөлігі терең құрылымдық трансформациямен емес, активтерді қайта бөлумен және статистикадағы техникалық өзгерістермен байланысты екенін көрсетеді

2020-2024 жылдардағы ҚР ЖІӨ-дегі квазимемлекеттік сектор активтері үлесінің динамикасы, %

Дереккөз: «Самұрық-Қазына», «БЖЗҚ», «Бәйтерек», «ҚОҚ», «ҚазАгроҚаржы» ҚР СЖЖРА ҰСБ ресми сайттары

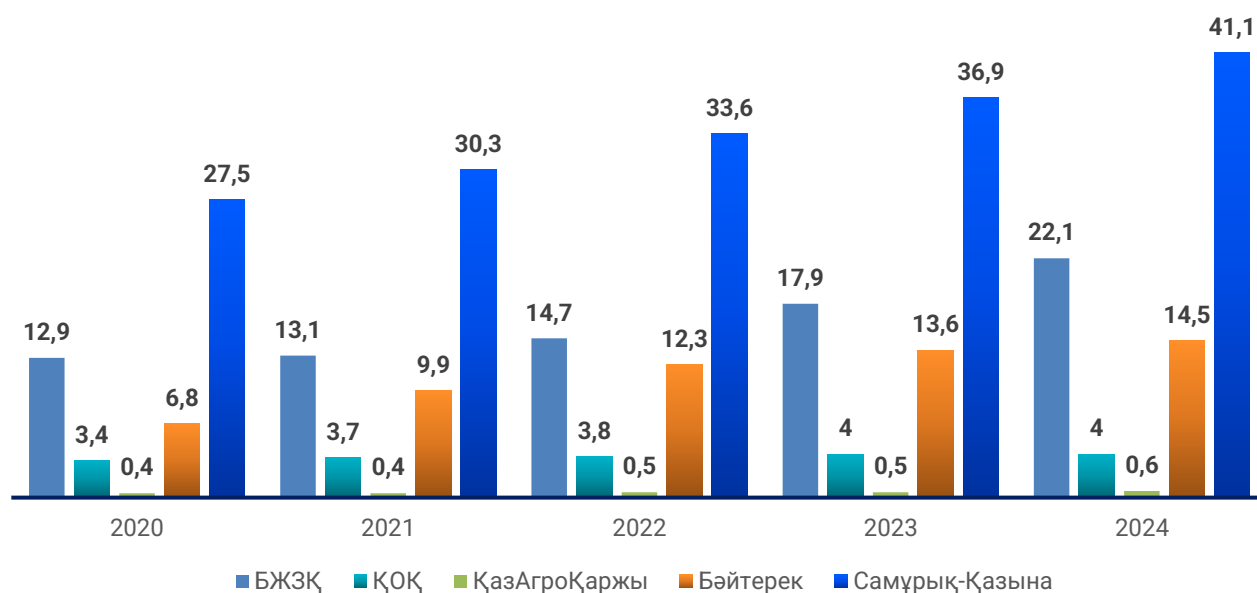
Біріншіден, ЖІӨ үлесінің төмендеуі реформалармен ғана емес, ЖІӨ өсуімен де байланысты, ал мемлекеттік құрылымдардың активтері абсолюттік мәнде өсуін жалғастырды. Мысалы, 2020 - 2024 жылдар аралығында «Самұрық-Қазына» активтерді 50%-ға (27,5-тен 41,1 трлн теңгеге дейін), БЖЗҚ - 71%-ға (12,9-дан 22,1 трлн дейін), «Бәйтерек» - екі еседен астамға (6,8-ден 14,4 трлн дейін) ұлғайтты. Осылайша, салыстырмалы үлестің қысқаруы аясында осы институттардың нақты экономикалық қуаты күшейе түсті.

Екіншіден, жоғары шоғырлану байқалады. Үш ірі ойыншы - «Самұрық-Қазына», БЖЗҚ және «Бәйтерек» - барлық квазимемлекеттік сектор активтерінің басым бөлігін жинақтайды. Басқа қатысушылардың үлесі «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ (ҚОҚ) пен «ҚазАгроҚаржы» АҚ (ҚАҚ) қоса алғанда елеусіз болып қалып отыр және 2020-2024 жылдар аралығында өзгермеді. Бұл - шешімдері елдің экономикалық серпініне тікелей әсер ететін институттардың шектеулі санына жүйені тәуелді етеді..

Үшіншіден, активтердің өсуі борыштық жүктеменің өсуімен қатар жүреді. Мысалы, «Самұрық-Қазына» қарызы жекелеген жылдары ЖІӨ-нің 10%-дан астамын құрады, бұл қаржы жүйесінің осалдығын арттырады. Қолайлы емес күйзелістер жағдайында бұл институттардың тәуекелдері автоматты түрде мемлекетке, демек, тұтастай экономикаға ауысады.

Квазимемлекеттік сектор үлесінің формальды түрде төмендеуі бәсекелестіктің өсуін білдірмейді. Экономикалық билік ірі мемлекеттік холдингтердің шектеулі санына шоғырланады, бұл жүйелік тәуекелдерді күшейтеді және экономиканың мемлекет шешімдеріне тәуелділігін сақтайды.

2020-2024 жж. ҚР квазимемлекеттік секторының құрылымы, трлн теңгемен

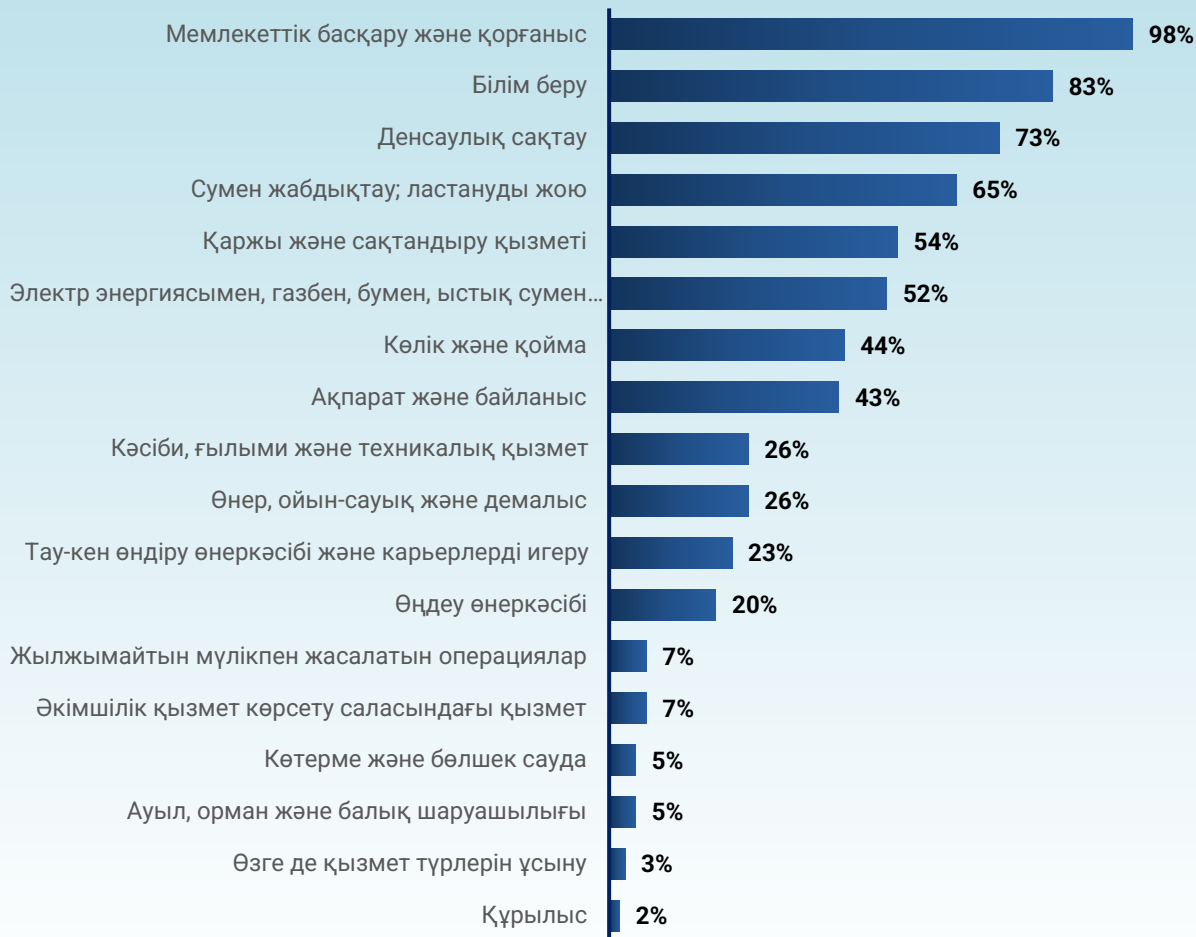

Дереккөз: «Самұрық-Қазына», «БЖЗҚ», «Бәйтерек», «ҚОҚ», «ҚазАгроҚаржы» ҚР СЖЖРА ҰСБ ресми сайттары

ҚР ҚМ МКК деректері арқылы мемлекеттің ықпал етуінің жанама көрсеткіштері

Салықтық түсімдер. МКК деректері негізінде есептеулер бойынша 2023 жылы **салық түсімдеріндегі мемлекеттің үлесі 24,4%-ды құрады**, яғни салықтардың әрбір төртінші теңгесі дерлік квазимемлекеттік кәсіпорындар мен олармен аффилиирленген ұйымдардан түсті. Бұл Қазақстан экономикасының әлі де едәуір дәрежеде мемлекеттік секторға сүйенетінін тағы да көрсетеді. Ең көп тәуелділік дәстүрлі түрде мемлекеттің рөлі жоғары салаларында тіркеледі: мемлекеттік басқару және қорғаныс (98%), білім беру (83%), денсаулық сақтау (73%). Сонымен қатар нарықтық секторларда мемлекеттің қатысуы мейлінше аз - құрылыс (2%), ауыл шаруашылығы (5%), сауда (5%). Мұндай сәйкессіздік «екі деңгейлі» экономиканы қалыптастырады, онда кейбір салалар іс жүзінде мемлекетке тұйықталған, ал басқалары толығымен дерлік жеке секторға берілген. Нәтижесінде мемлекеттің қатысуы басым салаларда құрылымдық бөліну күшейеді және тоқырау қаупі туындайды.

2023 жылы ҚР салық түсімдеріндегі мемлекеттің үлесі, %

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК деректері негізінде есептеулер

«Самұрық-Қазына» салымы. Қордың компаниялар тобының салықтық түсімдері 2023 жылы 3,7 трлн теңгеге немесе ел бойынша барлық салықтардың 16,4%-ына жетті. Кірістерді қалыптастырудың негізгі салалары - өңдеу (1,2 трлн) және тау-кен өндіру өнеркәсібі (1,1 трлн). Бұл мемлекеттің рөлінің ресми қысқаруы кезінде де бір холдингтің іс жүзінде бюджет салық кірістерінің алтыншы бөлігін қалыптастыратынын көрсетеді.

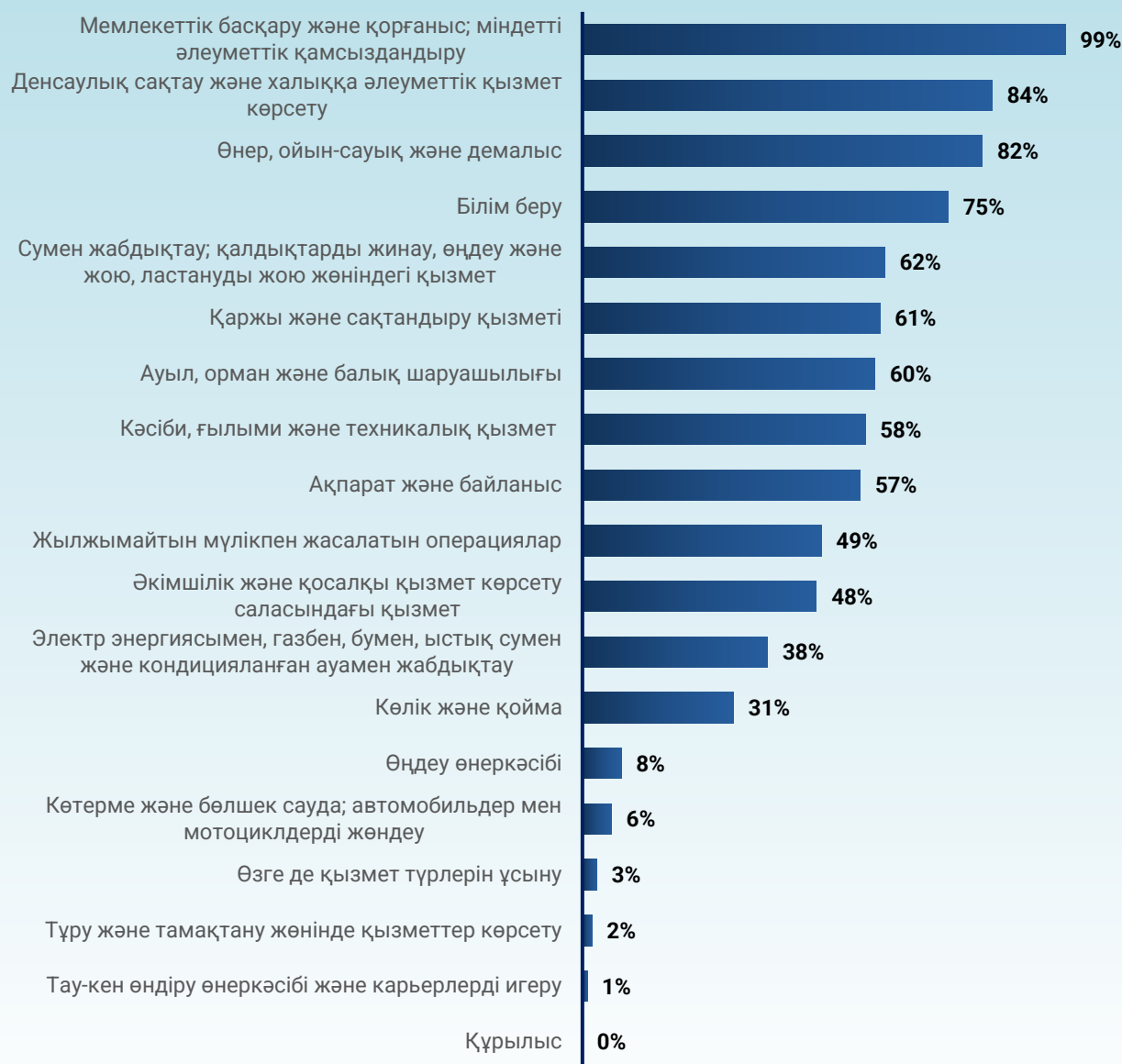
**2023 жылға «Самұрық-Қазына» салық түсімдері
мемлекеттің қатысуын ескере отырып, млрд теңге**

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК деректері негізінде есептеулер

Мемлекеттік сатып алу. 2023 жылы мемлекеттік сатып алулардың жалпы көлемі шамамен 4 трлн теңгені құрады, оның шамамен 1,5 трлн (шамамен 40%) мемлекеттік сектор ішінде қалды. Яғни, бюджет қаражатының едәуір бөлігі жеке компаниялардың тауарлары мен қызметтеріне ақы төлеуге емес, мемлекеттік құрылымдарға қайтарылады. Бұл экономика үшін мемлекеттік сатып алулардың ынталандырушы әсерін төмендетеді: жеке кәсіпорындар, әсіресе шағын және орта бизнес ірі келісімшарттарға қол жеткізе алмайды, бұл олардың өсуі мен инвестицияларын шектейді. Бірқатар салаларда жеке сектордың қатысуы барынша аз: мысалы, денсаулық сақтау саласында мемлекеттік сатып алулардың 84%-ы мемлекеттік кәсіпорындарға, білім беруде - 75%-ы, мәдениет пен өнерде - 82%-ы тиесілі. Бұл кәсіпкерлерге іс жүзінде бұл нарықтарға жол берілмейтінін білдіреді.

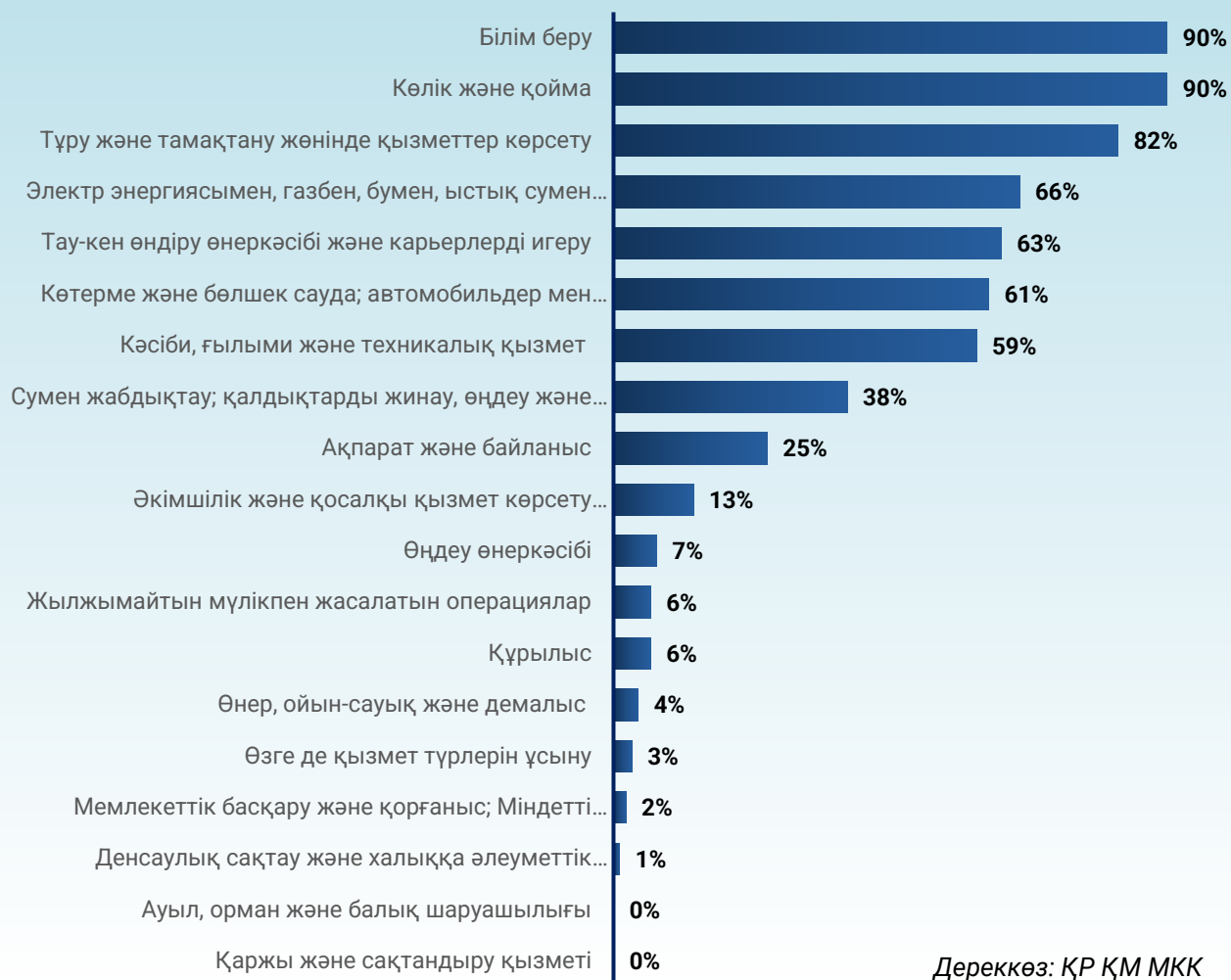
2023 жылы мемлекеттің қатысуымен мемлекеттік сатып алу, %

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК деректері негізінде есептеулер

«Самұрық-Қазына» сатып алулары. Одан да көрсеткішті жағдай ірі мемлекеттік холдингте қалыптасып отыр. 2023 жылы топ компанияларының сатып алу көлемі 18,5 трлн. теңгені құрады, оның жартысына жуығы (48% немесе 8,9 трлн.) квазимемлекеттік секторға тиесілі. Бірқатар секторларда бұл тәуелділік жүйелі сипатқа ие: көлік және қойма - 90%, білім беру - 90%, электр энергетикасы - 66%, тау-кен өндіру өнеркәсібі - 63%. Сатып алудың мұндай құрылымы бәсекелестікті күрт шектейді және жеке компаниялардың елдің ірі корпоративтік тапсырыс берушісіне қолжетімділігін төмендетеді.

2023 жылы мемлекеттің қатысуымен «Самұрық-Қазына» тобының мемлекеттік сатып алуы, %

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК

Жанама көрсеткіштер экономиканың мемлекетке жүйелі түрде тұйықталғанын растайды. Салықтар, мемлекеттік сатып алулар және сұраныс құрылымы жеке сектор мен инновациялық даму үшін шектеулі кеңістік қалдыра отырып, квазимемлекеттік кәсіпорындардың экономикалық белсенділіктің едәуір бөлігін қалыптастыратынын көрсетеді.

Түйіндеме

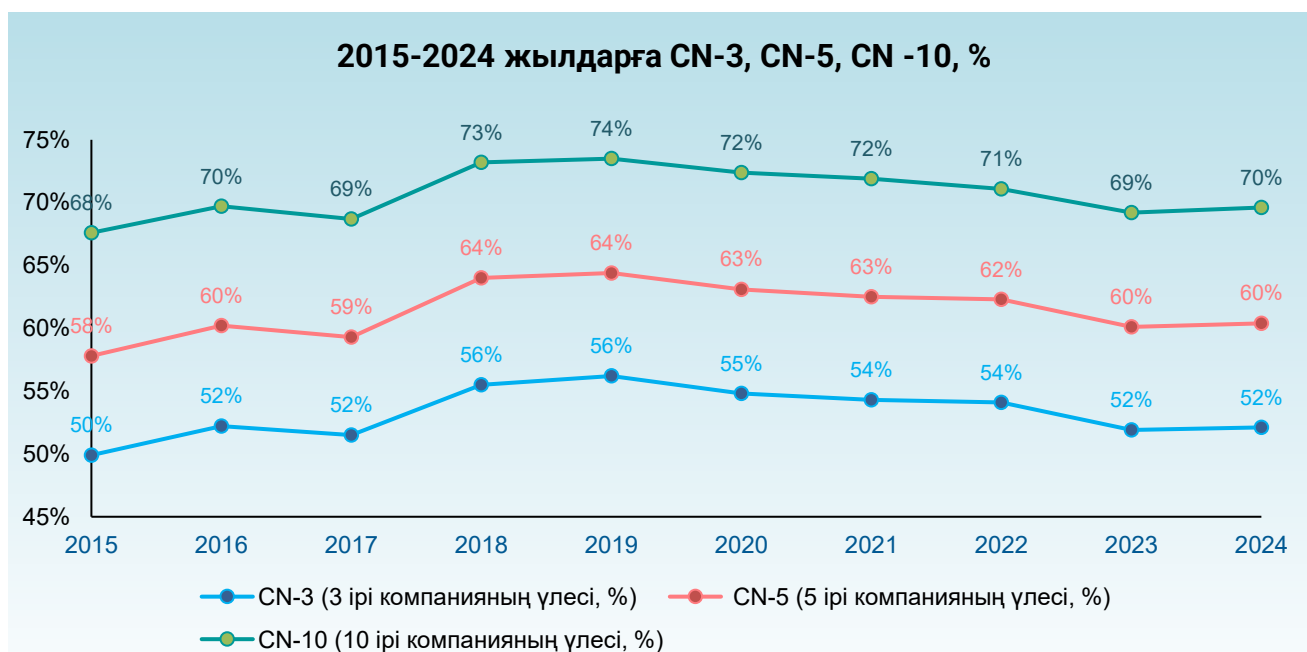
- Мемлекет активтерді ЖІӨ-нің шамамен 60% деңгейінде бақылай отырып, экономиканың жүйе құраушы ойыншысы болып қала береді.
- Квазимемлекеттік сектор үлесінің қысқаруы баяу жүріп жатыр, институттар («Самұрық-Қазына», БЖЗҚ, «Бәйтерек») экономикалық биліктің шоғырлануын күшейтуде.
- Мемлекеттік сектор ішіндегі мемлекеттік сатып алулардың жоғары үлесі бәсекелестіктің дамуын және жеке сектордың қатысуын шектейді.
- Бизнесте бұл мынаны білдіреді: нарық кәсіпкерлік белсенділік пен инновацияны тежейтін нарықтық сигналдарға емес, көбінесе мемлекеттің шешімдеріне байланысты.

Экономикалық шоғырлану және бәсекелестік орта

2015-2024 жылдар кезеңіндегі Қазақстандағы экономикалық шоғырлануды талдау нарықтық шоғырланудың тұрақты жоғары деңгейін көрсетеді. Бұл шоғырлану нарықтың жаңа қатысушыларының кіруі үшін шектеулі бәсекелестік пен елеулі кедергілерді көрсетеді.

Экономикалық шоғырланудың жалпы үрдістері (2015-2024)

Экономикадағы жоғары шоғырлану онжылдық көлемінде (2015-2024 жж.) сақталып, ірі ойыншылардың позициясын бекітті және жаңа қатысушылар үшін кеңістікті тарылады. Бұл көп жағдайда мемлекеттің жоғары рөліне және институционалдық кедергілерге байланысты. Нәтижесінде нарықтар кәсіпкерлер үшін ашық болмайды, шағын және орта бизнесті дамыту үшін кеңістік азаяды және ірі субъектілердің шектеулі санының іскерлік белсенділігіне тәуелділік күшейеді.

Шоғырлану көрсеткіштерін түсіндіру

Нарықтық шоғырлану деңгейін бағалау үшін стандартты индикаторлар пайдаланылады:

CN3 — нарықтағы үш ірі компанияның жиынтық үлесі.

CN5 — бес ірі компанияның үлесі.

CN10 — он ірі компанияның үлесі.

Мән неғұрлым жоғары болса, шоғырлану деңгейі соғұрлым жоғары болады, бұл шектеулі бәсекелестік пен үстем болу тәуекелін куәландырады.

CN 3 (үш ірі компанияның үлесі)

ТОП-5 сала: қаржы және сақтандыру қызметі, тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру, өңдеу өнеркәсібі, денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету, ақпарат және байланыс. 2019-2024 жылдары осы секторлардағы үш ірі компанияның шоғырлануы 63,3% -дан 84,2%-ға дейін ауытқыды, орташа мәні 72,6%.

Ең аз шоғырланған 5 сала: көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу, құрылыс, ауыл, орман және балық шаруашылығы, жылжымайтын мүлікпен операциялар, өзге де қызмет түрлерін ұсыну. Бұл секторларда CN3 көрсеткішінің орташа мәні 27,8% болғанда 15,6%-дан 40,9%-ға дейінгі диапазонда болды.

C2019-2024 жылдарға салалар бойынша CN3,%

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Қаржы және сақтандыру қызметі	84,2%	80,4%	74,8%	77,3%	76,9%	74,1%
Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру	69,3%	69,3%	73,4%	75,0%	72,1%	72,1%
Өңдеу өнеркәсібі	74,7%	74,3%	75,0%	72,9%	71,6%	71,2%
Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету	79,4%	70,6%	75,9%	68,2%	63,3%	70,7%
Ақпарат және байланыс	71,7%	71,1%	73,9%	66,8%	63,9%	64,9%
Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондицияланған ауамен жабдықтау	55,4%	55,0%	54,0%	52,2%	57,3%	63,1%
Көлік және қойма	64,1%	62,1%	64,2%	63,6%	62,9%	62,0%
Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	53,1%	50,5%	51,8%	52,3%	50,5%	49,3%
Өнер, ойын-сауық және демалыс	79,6%	63,2%	52,9%	47,7%	44,3%	43,4%
Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласындағы қызмет	53,2%	52,4%	48,9%	48,0%	43,5%	42,1%
Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою жөніндегі қызмет	43,2%	39,4%	45,2%	43,6%	42,2%	41,2%
Тұру және тамақтану жөнінде қызметтер көрсету	50,2%	50,5%	65,0%	47,9%	43,9%	38,1%
Білім беру	46,2%	45,0%	43,4%	43,7%	38,3%	36,7%
Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	39,9%	38,1%	37,8%	36,9%	35,3%	35,0%
Өзге де қызмет түрлерін ұсыну	34,6%	40,9%	25,7%	34,0%	24,7%	26,7%
Құрылыс	34,4%	36,4%	24,8%	26,1%	27,4%	26,0%
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	29,5%	22,3%	21,1%	19,1%	22,0%	23,3%
Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	21,2%	24,7%	18,9%	16,5%	15,6%	16,5%

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК деректері бойынша «Атамекен» ҰКП есептеулері

CN 5 (бес ірі компанияның үлесі)

ТОП-5 сала: қаржы және сақтандыру қызметі, денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету, тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру, өңдеу өнеркәсібі, электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондициялық ауамен жабдықтау. 2019-2024 жылдары осы секторлардағы бес ірі компанияның үлесі 80,4% орташа мәнінде 90,6%-дан 65,2%-ға дейін құрады.

Ең аз шоғырланған 5 сала: көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу, құрылыс, ауыл, орман және балық шаруашылығы, жылжымайтын мүлікпен операциялар, өзге де қызмет түрлерін ұсыну. Бұл секторларда CN5 көрсеткіші орташа мәні 34,3% болғанда 21,1%-дан 47,9%-ға дейін болды.

2019-2024 жылдарға салалар бойынша CN5, %

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Қаржы және сақтандыру қызметі	90,6%	89,2%	84,7%	87,0%	85,8%	84,1%
Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету	89,8%	88,6%	88,1%	82,1%	78,6%	82,9%
Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру	78,8%	79,1%	81,8%	83,0%	81,0%	80,9%
Өңдеу өнеркәсібі	82,6%	82,3%	82,6%	80,9%	79,4%	79,4%
Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондицияланған ауамен жабдықтау	67,8%	67,2%	66,2%	65,2%	68,1%	73,6%
Көлік және қойма	74,8%	73,0%	74,2%	72,8%	71,2%	70,5%
Ақпарат және байланыс	77,9%	77,6%	79,4%	72,8%	69,8%	70,3%
Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	61,1%	58,1%	59,8%	59,5%	58,2%	56,3%
Өнер, ойын-сауық және демалыс	85,4%	72,2%	63,5%	58,5%	53,8%	53,9%
Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою жөніндегі қызмет	53,4%	50,3%	55,9%	53,6%	52,6%	51,8%
Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласындағы қызмет	62,0%	59,7%	57,3%	56,2%	52,0%	50,2%
Білім беру	55,6%	55,2%	55,2%	55,3%	49,4%	48,7%
Тұру және тамақтану жөнінде қызметтер көрсету	55,4%	56,5%	73,8%	56,4%	51,0%	46,1%
Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	47,9%	46,0%	45,9%	45,5%	43,8%	43,5%
Өзге де қызмет түрлерін ұсыну	40,2%	46,6%	33,3%	40,2%	30,2%	33,0%
Құрылыс	40,8%	42,0%	31,6%	32,5%	33,1%	31,4%
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	35,3%	28,5%	27,2%	24,8%	28,0%	29,1%
Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	27,8%	30,7%	25,3%	22,5%	21,1%	22,0%

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК деректері бойынша «Атамекен» ҰКП есептеулері

CN 10 (он ірі компанияның үлесі)

ТОП-5 сала: қаржы және сақтандыру қызметі, денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету, тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді игеру, электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондицияланған ауамен жабдықтау, өңдеу өнеркәсібі. 2015 -2024 жылдары осы салалардағы он ірі компанияның жиынтық үлесі орташа мәні 90,9% болғанда 82,3%-дан 97,1%-ға дейін құрады.

Ең аз шоғырланған 5 сала: көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу, құрылыс, ауыл, орман және балық шаруашылығы, жылжымайтын мүлікпен операциялар, өзге де қызмет түрлерін ұсыну. Мұнда он ірі компанияның жиынтық үлесі орташа мәні 43,3% болғанда 30,7% -дан 56,6% -ға дейін құрады.

2019-2024 жылдарға салалар бойынша CN10, %

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Қаржы және сақтандыру қызметі	97,1%	97,0%	95,5%	95,7%	95,8%	95,7%
Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету	96,3%	96,7%	95,8%	92,7%	91,5%	94,2%
Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді игеру	89,1%	89,3%	90,7%	90,9%	89,8%	90,0%
Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондицияланған ауамен жабдықтау	84,8%	84,2%	82,7%	82,3%	84,2%	88,7%
Өңдеу өнеркәсібі	90,4%	90,1%	90,8%	89,2%	88,4%	88,2%
Көлік және қойма	85,8%	85,1%	84,4%	80,9%	79,5%	78,2%
Ақпарат және байланыс	84,6%	83,9%	85,3%	80,3%	77,3%	77,5%
Өнер, ойын-сауық және демалыс	92,1%	84,3%	78,5%	73,7%	68,4%	70,4%
Білім беру	70,6%	70,7%	70,1%	70,3%	66,3%	66,4%
Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	70,6%	67,8%	69,4%	69,4%	66,8%	65,0%
Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою жөніндегі қызмет	67,9%	65,4%	69,9%	66,7%	66,4%	64,9%
Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласындағы қызмет	73,3%	70,9%	68,2%	67,3%	63,9%	61,0%
Тұру және тамақтану жөнінде қызметтер көрсету	62,3%	64,3%	82,4%	63,6%	59,4%	56,7%
Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	56,6%	54,8%	55,0%	54,2%	52,7%	52,3%
Өзге де қызмет түрлерін ұсыну	48,5%	53,9%	43,3%	47,5%	38,6%	42,6%
Құрылыс	49,2%	50,9%	41,9%	41,5%	41,7%	39,3%
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	44,1%	37,8%	35,9%	33,2%	37,2%	38,4%
Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	38,4%	40,2%	35,9%	32,4%	30,7%	31,5%

Дереккөз: ҚР ҚМ МКК деректері бойынша «Атамекен» ҰКП есептеулері

Демек, Қазақстан экономикасының неғұрлым шоғырланған салалары 2019 -2024 жылдары қаржы және сақтандыру қызметі, денсаулық сақтау, тау-кен өндіру, өнеркәсіп, өңдеу өнеркәсібі және энергиямен жабдықтау болып қала береді, онда ірі компаниялардың үлесі 80-95% жетеді. Мұнда жаңа ойыншылар үшін шектеулі қолжетімділік сақталады.

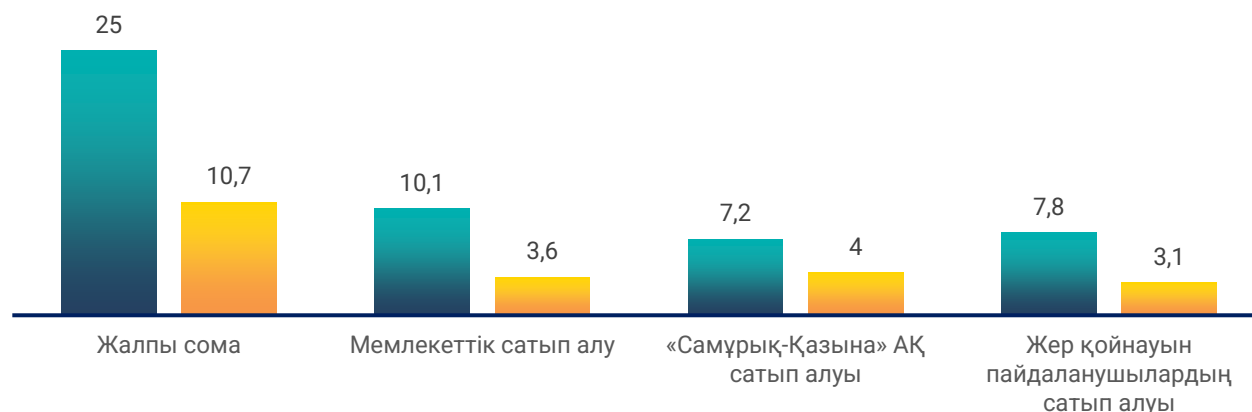
Сонымен қатар ауыл шаруашылығы, құрылыс, жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар, сауда және өзге де қызметтер көрсету саласы шоғырланудың едәуір төмен деңгейін (16-57%) көрсетеді. Бұл бәсекелестікке және шағын және орта бизнес нарығына шығуға көп мүмкіндіктер ашады.

Қазақстандағы сатып алудың жалпы статистикасы

Қазақстандағы реттелетін сатып алулардың жалпы көлемі 2024 жылы 25 триллион теңгені құрады. Оның ішінде мемлекеттік сатып алуларға 10,1 триллион теңге, «Самұрық-Қазына» АҚ сатып алуларына - 7,2 триллион теңге, жер қойнауын пайдаланушылардың сатып алуларына - 7,8 триллион теңге тиесілі болды.

2025 жылдың бірінші тоқсанында сатып алулардың жалпы сомасы 10,7 триллион теңгені құрады. Осы кезеңде мемлекеттік сатып алулар 3,6 триллион теңгені, «Самұрық-Қазына» АҚ сатып алулары - 4 триллион теңгені, ал жер қойнауын пайдаланушылардың сатып алулары - 3,1 триллион теңгені құрады.

2024 жылы Қазақстанда реттелетін сатып алудың жалпы көлемі, трлн тг

Дереккөз: САБТ АЖ

■ 2024 ■ 2025 жылғы 1 тоқсан

Ел ішілік құндылықтың үлесі (ЕҚҰ) 2024 жылы 50,7% (14,8 триллион теңге), ал 2025 жылдың бірінші тоқсанында 49,4% (5,3 триллион теңге) құрады.

2022-2024 жылдары сатып алу көлемі шамамен 20%-ға (шамамен 4,1 триллион теңге) өсті. Бұл өсімге 2024 жылы мемлекеттік сатып алулар негізгі үлес қосты, олардың үлесіне жалпы көлемнің 40%-ға жуығы тиесілі.

Сатып алудың ел ішіндегі құндылығы және құрылымы

ЕІҚҰ деңгейі сатып алудың әртүрлі жүйелерінде айтарлықтай ерекшеленеді.

- **Мемлекеттік сатып алу:** ЕІҚҰ үлесі ең төмен - 24%. Салалар бойынша: тауарлар - 33%, жұмыстар - 22%, қызметтер - 24%. Мұнда көлемдердің өсуі әлсіз оқшаулану кезінде, әсіресе жұмыстарда орын алады. Жалпы көлем 44%-ға, 2022 жылғы 7,0 триллион теңгеден 2024 жылы 10,1 триллион теңгеге дейін өсті.

- **«Самұрық-Қазына ҰӘҚ» АҚ:** ЕІҚҰ үлесі тұрақты жоғары және 79%-ды құрайды. Ең жоғары оқшаулану қызметтерде (97%), одан әрі жұмыстарда (75%) және тауарларда (61%). Сатып алу көлемі 2022-2024 жылдары 18%-ға, 6,1-ден 7,2 триллион теңгеге дейін ұлғайды.

- **Жер қойнауын пайдаланушылар:** ЕІҚҰ үлесі 61% -ды құрайды. Жұмыстарда жоғары оқшаулану (81%), көрсетілетін қызметтерде орташа (66%) және тауарларда төмен (27%), бұл жақсарту үшін негізгі аймақ болып табылады. Сатып алу көлемі тұтастай алғанда тұрақты - 2022 жылы 7,9 триллион теңге және 2024 жылы 7,8 триллион теңге.

Шағымдар және ұсынылатын шаралар

2024 жылы **мемлекеттік сатып алу порталында 28 478 шағым тіркелген**. Шағымдардың басым бөлігі (44%) конкурсқа қатысуға заңсыз рұқсат берумен, ал 29% - шартты жеңілдіктерді қолданбаумен немесе заңсыз қолданумен байланысты болды. «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасының ұсыныстарына жауап ретінде отандық өндірушілерді қолдау бойынша мынадай шаралар қабылданды:

- **Мемлекеттік сатып алу:** 30% мөлшерінде авансты міндетті төлеу, қамтамасыз етудің барлық түрлерінен босату және міндеттемелерді тиісінше орындамағаны үшін тұрақсыздық айыбын 10% -дан 3% -ға дейін төмендету енгізілді. Бұдан басқа, отандық тауар өндірушілерге 3% шартты жеңілдік беріліп, тауарларды жеткізу мерзімі 60 күнге дейін ұзартылды, ал төлеу мерзімі 10 жұмыс күніне дейін қысқартылды.

- **Самұрық-Қазына сатып алулары:** Сатып алуды оңайлатуға және оңтайландыруға бағытталған өзгерістер енгізілді, оның ішінде міндеттемелерді орындамағаны үшін айыппұлды 5%-дан 20%-ға дейін және меншік емес тауарды жеткізгені үшін 10%-дан 20%-ға дейін ұлғайту.

- **Жер қойнауын пайдаланушылардың сатып алулары:** Жер қойнауын пайдаланушылар ескеретін отандық тауар өндірушілердің міндетті Тізілімі енгізілді. Бағалар тең болған кезде отандық тауар өндірушіге басымдық беріледі. Егер Тізілімде бір ғана отандық тауар өндіруші болса, одан сатып алу бір көзден алу тәсілімен жүзеге асырылады.

2025 жылы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне тауарлардың шығарылған елін айқындау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңы қабылданды, онда Қазақстандық тауар өндірушілердің жаңа тізілімін (ҚТӨ) құру көзделген. Алайда, жаңа бекітілген ҚТӨ тізілімін жүргізу қағидаларында (ӨжҚМ-ның 2025 жылғы 27 тамыздағы № 327 бұйрығы) елішілік құндылық үлесін (ЕҚҮ) есептеу әдіснамасы өнімді оқшаулаудың нақты деңгейін көрсетпейді және өндірушілерді отандық шикізат пен компоненттерді пайдалануға ынталандырмайды.

1. ЕІҚҮ есептеу әдістемесінің кемшіліктері

Қазақстандық тауар өндірушілердің тізілімін (ҚТӨ) жүргізу қағидаларында ЕІҚҮ (ел ішіндегі құндылық үлесі) есептеу әдістемесінің елеулі шектеулері бар:

- Формальды тәсіл. Әдістеме жекелеген компоненттердің құнын ғана ескереді, бірақ қайта өңдеу тереңдігін және өндірушінің нақты технологиялық үлесін көрсетпейді.
- Оқшаулауға уәждеменің болмауы. Тізілімге кіру және мемлекеттік қолдау шараларына үміткер болу үшін техникалық операциялар бойынша ең аз шекті орындау жеткілікті. Өндіруші нақты қосылған құнсыз қарапайым жинау операцияларымен шектелуі мүмкін.
- «Жалған өндірушілердің» тәуекелдері. Дайын өнімді әкелетін және ҚР аумағында тек символикалық операцияларды орындайды, отандық өндіруші мәртебесін алады. Бұл статистиканы бұрмалап, жосықсыз бәсекелестік тудырады.
- ЕІҚҮ барабар емес бағалау. Тауарларды оқшаулаудың нақты көрсеткіштері есепке алу тәсіліне байланысты төмендетілген немесе жоғарылатылған, бұл отандық өндірушілердің экономикаға қосқан үлесін дұрыс бағалауға мүмкіндік бермейді.

2. Өндірушілер мен тауарларды санаттаудың болмауы

Тағы бір түйінді проблема - Ережеде санаттау жүйесі жоқ:

- Барлығы тең жағдайда. Реттеліп көрсетілетін сатып алуларға мүлдем әртүрлі қайта өңдеу деңгейі (терең техникалық өткізу vs. қарапайым құрастыру) және өндірістік қуаттары бар кәсіпорындар қатысады.
- Баға демпингі. Өзіндік құны төмен және өңдеуі аз ұсақ өндірушілер жабдықтарға, технологияларға және жұмыс орындарына инвестиция салған компанияларды ығыстыра отырып, тендерлерде ұтады.
- Қолдауды тиімсіз бөлу. Мемлекет кәсіпорындардың саланы дамытуға қосқан үлесін ескермей, оларды іс жүзінде теңестіреді. Бұл ұзақ мерзімді инвестициялар мен жаңғыртуға ынталандыруды төмендетеді.

- 2026 жылдан бастап тәуекелдер. 2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап жаңа ҚТӨ тізіліміне көшу жоспарланып отыр. Санаттау болмаған кезде «құрастыру» өндірістерінің жаппай қатысу қаупі туындайды, бұл Тізілім институтының өзін құнсыздандырады және мемлекеттік қолдау жүйесінің бұрмалануына алып келеді.
- Осылайша, ЕІҚҮ әдістемесін түзету және өндірушілерді санаттауды енгізу оқшаулауды объективті бағалау үшін негіз жасайды. Алайда әдістеменің өзі отандық өндірушілердің ірі жобаларды іске асыруға тартылатынына кепілдік бермейді. Бұл үшін инвестициялық жобалардың қажеттіліктерін жергілікті нарықтың мүмкіндіктерімен жүйелі салыстыруға мүмкіндік беретін сандық құрал қажет. Осыған байланысты сатып алуды жоспарлау және іске асыру кезінде ЕІҚҮ туралы деректерді іс жүзінде пайдалануды қамтамасыз ететін Тауарлар, жұмыстар мен қызметтер матрицасын (ТЖҚ) енгізу ұсынылды. (36-39 бет. толығырақ).

«Сатып алудың бірыңғай терезесі» порталынан сатып алу жөніндегі ақпарат

«Сатып алудың бірыңғай терезесі» жүйесі (САБТ) 2019 жылы құрылған және барлық реттелетін сатып алулар туралы ақпаратты шоғырландырады, сондай-ақ тапсырыс берушілер мен мемлекеттік сатып алуларды жеткізушілерге ақпараттық-талдау сервистерін ұсынады. Қазіргі уақытта САБТ табысты жұмыс істеуде, жүйенің операторы «Атамекен» ҚР ҰКП ведомстволық бағынысты ұйым - «Нарықты мониторингілеу және сараптау орталығы» ЖШС (НМЖСО) болып табылады.

Сатып алудың бәсекелестігі. Қазақстанда бір көзден реттелетін сатып алулардың басым болу проблемасы сақталуда. Мұндай практика бәсекелестікті шектейді, бағаның көтерілуіне әкеледі және тауарлар мен қызметтердің сапасын төмендетеді. Сонымен қатар, отандық өндірушілерді дамыту, инновацияларды ынталандыру және бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін арттыру үшін нақ осы бәсекелестік сатып алу маңызды құрал болып табылады. 2025 жылғы сатып алу қызметін талдау түйінді үрдістерді анықтауға, проблемалық аймақтарды айқындауға және мемлекеттік сатып алу жүйесін одан әрі жетілдіру бағыттарын белгілеуге мүмкіндік береді.

2025 жылға арналған мемлекеттік сатып алу. 2025 жылдың сегіз айының қорытындысы бойынша мемлекеттік сатып алулардың жалпы сомасы 5,3 триллион теңгені құрады. Сатып алулардың 33%-ы ғана бәсекелестік тәсілмен жүзеге асырылды, ал 67% (3,6 триллион теңге) бір көзден жүргізілді.

2025 жылғы мемлекеттік сатып алу бойынша статистика

Барлық шарттар сомасы	Сатып алу бәсекелестігі	Бір көзден шарттар сомасы
5,3 трлн теңге	33%	3,6 трлн теңге

Дереккөз: САБТ АЖ

«Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ сатып алуы

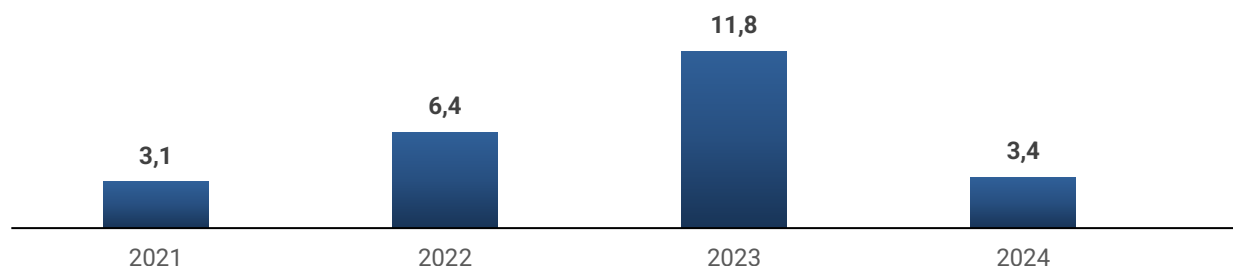
«Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ сонымен қоса бәсекелестік емес тәсілмен сатып алу үлесі де аңғарылады.

2021-2024 жылдардағы бәсекелестік тәсілмен сатып алу үлесі, %

Дереккөз: САБТ АЖ

2020-2024 жылдардағы бәсекелестік тәсілмен сатып алу, трлн. теңге

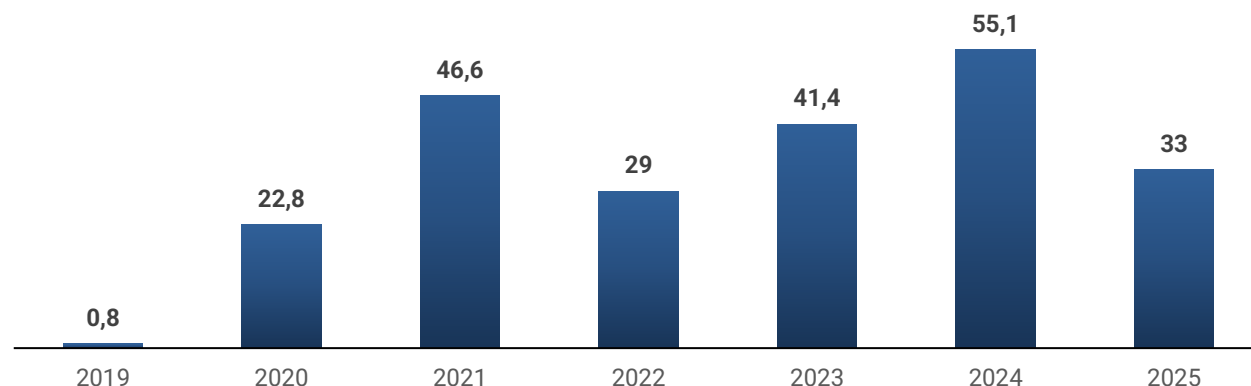
Дереккөз: САБТ АЖ

САБТ жұмысының нәтижелері

САБТ жұмыс істеу процесінде белгіленген ережелерді формалды сақтаумен ғана шектелетін тапсырыс берушілердің едәуір саны байқалады. Осы ретте мемлекеттік сатып алудың негізгі қағидаттары - бюджет қаражатын оңтайлы және тиімді пайдалануды қамтамасыз ету сақталынбайды.

САБТ талдау құралдарының мүмкіндіктерін 2019 жылдан бастап ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі белсенді пайдалануда. Тек қана оларды қолдану есебінен 2025 жылы 228 млрд теңгеден астам сомаға сатып алуды жоспарлау кезінде бағаның негізсіз көтерілуіне жол берілмеді.

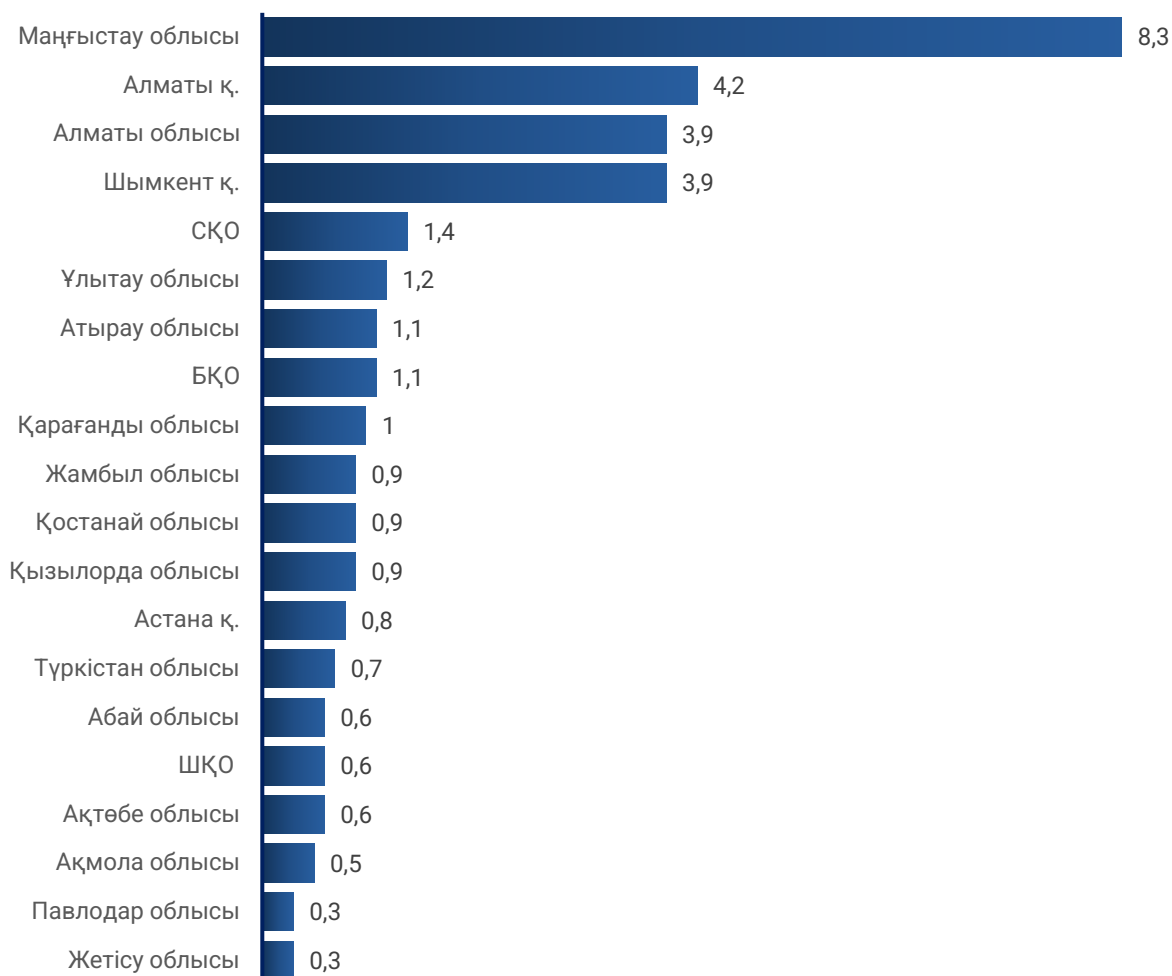
2019-2025 жылдары САБТ қолданылғаннан кейін үнемделген қаражат, млрд. теңге

Дереккөз: САБТ АЖ

Антикордың 2025 жылғы профилактикалық жұмысын талдау Шымкент қ., Алматы қ., Маңғыстау және Алматы облыстарында тауарларды сатып алу кезінде айтарлықтай үнемдеуді көрсетті. Үнемдеудің ең төменгі көрсеткіштері Павлодар облысында (326 млн теңге) және Жетісуде (286 млн теңге) тіркелген.

**2025 жылғы 5 айда ҚР өңірлері бөлінісінде үнемделген
бюджет қаражаты бойынша ақпарат, млрд теңге**

Дереккөз: САБТ АЖ

Орталық және жергілікті атқарушы органдардың сатып алуларына жүргізілген талдау бюджет шығыстарын қысқарту үшін едәуір резервтерді анықтады. Үнемдеудің түйінді көздерінің бірі сатып алуды жоспарлау кезінде баға белгілеу процесін жүйелеу болып қала береді, өйткені осы уақытқа дейін нарықтық деңгеймен салыстырғанда жоспарлы бағаларды көтеру жағдайлары байқалады.

Цифрлық құралды енгізу тұжырымдамасы
«Тауарлар, жұмыстар мен қызметтер (ТЖҚ) матрицасы»

Соңғы жылдары Қазақстанда инвестициялық жобаларды іске асыру кезінде пайдаланылатын тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер импортының тұрақты өсу үрдісі байқалады. Бұл ретте отандық өндірушілер көбінесе жобаларды жоспарлау және орындау процесіне тартылмайды, ал олардың өнімдері мен қызметтері жобалау-сметалық құжаттамада ескерілмейді

Қазақстан Республикасының Президенті өз тапсырмаларында **мемлекеттік және квазимемлекеттік сатып алулардағы жергілікті қамту үлесін 60%-ға дейін ұлғайту қажеттігін** бірнеше мәрте атап өткен болатын. Отандық ТЖҚ өндірушілерін қолдау өнеркәсіптік тәуелсіздікті, экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету және жаңа өндірістік құзыреттерді құру жөніндегі стратегиялық міндет болып табылады.

Алайда іс жүзінде **отандық өндірушілер бірқатар жүйелі кедергілермен бетпе-бет келеді:**

- бастапқы кезеңдерде ұлттық жобаларға енгізілуінің жеткіліксіздігі (ТЭН/ЖСҚ) - өнімді сатып алу бойынша түйінді шешімдер көбінесе жергілікті компаниялардың әлеуеті ескерілмей қабылданады;
- сатып алу ақпаратына қолжетімділіктің шектелуі - орталықтандырылған арнаның болмауы іске асырылатын жобалар бойынша сатып алуға қатысудың жіберіп алынған мүмкіндіктеріне алып келеді;
- ТЖҚ БП-ны қолдаудың формальды тәсілі - мәлімделген артықшылықтарға қарамастан, жергілікті өндірушілердің басымдығын қамтамасыз ететін тиімді, ашық және сандық жүйе жоқ;
- деректер мен жүйелердің фрагменттелуі - өндірістік қуаттылықты, номенклатура, өндірушілердің ресурстары мен мүмкіндіктері бірыңғай экожүйеде көрсетілмейді, бұл тапсырыс берушілер тарапынан сенімді төмендетеді.

Қолданыстағы ақпараттық жүйелер (goszakur, e-Qurylys және т.б.) сатып алу үдерісінің жекелеген аспектілерін белгілеуге мүмкіндік береді, бірақ жобалардың қажеттіліктері мен отандық бизнестің мүмкіндіктерін кешенді есепке алуды қамтамасыз етпейді.

Бұл мыналарға алып келеді:

- отандық баламалар болған кезде импорттық сатып алуды қайталауға;
- жобаларды мүмкіндіктермен салыстырудың ашық тетігінің болмауына;
- нарықтың мүмкіндіктеріне;
- отандық өндірушілер мен мердігерлер үшін жіберіп алған мүмкіндіктерге.

Осыған байланысты, «Атамекен» ҚР ҰКП Бизнестің цифрлық картасын іске асыру шеңберінде «Тауарлар, жұмыстар және қызметтер матрицасы» (бұдан әрі - ТЖҚ матрицасы) **цифрлық модулін құру және енгізу бойынша жұмысты жүргізуде.**

ТЖҚ матрицасын енгізу мақсаты

Инвестициялық жобалардың қажеттіліктерін отандық ТЖҚ нарығының ұсынысымен жүйелі салыстыруға мүмкіндік беретін цифрлық платформа құру, сол арқылы қазақстандық компанияларды ірі жобаларды іске асыруға тартуды қамтамасыз ете отырып, импортты алмастыру жөніндегі мемлекеттік міндеттерді орындау.

ТЖҚ матрицасының қызметтері мен міндеттері

Негізгі қызметтері

1. Жобалардың қажеттіліктерін отандық нарықтың мүмкіндіктерімен салыстыру

ТЖҚ матрицасы ұлттық, инфрақұрылымдық және өзге де инвестициялық жобалардың жобалық және нақты қажеттіліктерін қазақстандық өндірушілердің, мердігерлік және жобалау ұйымдарының өндірістік және техникалық мүмкіндіктерімен дәл сәйкестендіруді және салыстыруды қамтамасыз етеді.

2. Жобаның барлық кезеңдерінде отандық өнім берушілерді ықпалдастыру

Матрица қазақстандық компаниялардың олардың өмірлік циклінің барлық сатыларында инвестициялық жобаларды іске асыруға жүйелі түрде қатысуы үшін шарттарды қалыптастырады, оның ішінде:

- Техникалық тапсырманы (ТТ) әзірлеу;
- Техникалық-экономикалық негіздемені (ТЭН) дайындау
- Жобалау;
- Құрылыс-монтаждау жұмыстары;
- Жабдықтар мен материалдарды жеткізу;
- Объектіні пайдалануға беру.

Осылайша, ТЖҚ матрицасы тауарларға, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерге ашықтықты, болжамдылықты және атаулылықты қамтамасыз ете отырып, отандық бизнесті инвестициялық жобаларды іске асыру процестеріне ықпалдастырудың түйінді құралы болып табылады.

ТЖҚ матрицасы шешетін міндеттер:

- Техникалық сипаттамалары, жіктеуіштері, лицензиялардың түрлері мен ішінара түрлері, қызмет түрлері және т.б. бойынша нақтылаумен тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің цифрлық каталогын қалыптастыру;
- конкурсқа қатысушыларды верификациялау үшін мемлекеттік сатып алу жүйелерімен интеграциялау;
- хабарламалар мен пікірлер жинауды қоса алғанда, ТЖҚ жеткізушілерімен жобалардың қажеттіліктерінің автоматты «мэтчингі»;
- техникалық құжаттаманың ТЭН/ЖСҚ сараптамасы сатысында отандық ТЖҚ қолдану бойынша талаптарға сәйкестігін бақылау;
- позицияларды ауыстыруды, өндірістік қуаттылықты және өңірлік қолжетімділікті қоса алғанда, мониторинг, есептілік және талдау құралдары арқылы жобаларды орындауды сүйемелдеу;

-жобалаушылар мен мердігерлерді қоса алғанда, жеткізушілер тарапынан дайындығын растай отырып, БК жүктей отырып және іске асыру мерзімімен кері байланыс пен жауап беру тетігін қамтамасыз ету.

«Атамекен» ҰКП рөлі

«Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы ТЖҚ Матрицасын қалыптастыру және сүйемелдеу жөніндегі оператор ретінде қамтамасыз ету үшін:

- отандық өндірушілерді, тапсырыс берушілер мен мердігерлерді жүйеге тарту;
- бизнестің өндірістік мүмкіндіктері туралы ақпараттың өзектілігі мен дұрыстығы;
- жергілікті қамту үлесін арттыру бөлігінде Президент пен Үкімет тапсырмаларының орындалуына мониторинг жүргізу;
- мемлекеттік органдармен, квазимемлекеттік сектормен және жобаларға тапсырыс берушілермен өзара іс-қимыл.

Күтілетін салдары

- Отандық өндірісті дамыту: жобалардың қажеттіліктерін жоспарлау, импортты алмастыру, қосылған құнның өсуі.
- Ашықтық және тиімділік: жобалардың өміршеңдік циклінің барлық сатыларында қазақстандық компаниялардың қатысуын цифрлық бақылау.
- Бизнестің қатысуын арттыру: отандық өнім берушілердің, мердігерлер мен жобалаушылардың үлесін кеңейту, олардың құзыреттерін арттыру және бәсекеге қабілеттілік.

Жиынтығында ЕІҚҰ әдістемесін түзету, санаттандыру кіріктіру және ТЖҚ матрицасын енгізу отандық өндірушілерді ынталандырудың бірыңғай жүйесін қалыптастырады. **Мұндай тәсіл бизнестің ұлттық экономикаға қосқан үлесін объективті бағалауға, мемлекеттік қолдау шараларын оқшауландыру деңгейімен байланыстыруға, сондай-ақ мемлекеттік және инвестициялық жобаларды іске асыру кезінде осы деректерді іс жүзінде қолдануды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.**

2.2. Кәсіпкерлікті мемлекеттік реттеу

«ТАЗА ПАРАҚТАН» РЕТТЕУДІ ЕНГІЗУ

Соңғы жылдар бойы Қазақстанда кәсіпкерлік қызметті реттеу қалыптасуда. Бұл реформаның мәні бизнеске қойылатын ескірген және шамадан тыс талаптардан неғұрлым ашық және кәсіпкерлерге бағдарланған реттеу жүйесіне көшумен түйінделеді. Бұл өзгерістердің негізі әкімшілік жүктемені төмендету және бизнесті жүргізу үшін әділетті жағдайлар жасауға бағытталған «таза парақтан» реттеу қағидаттары болды.

Соңғы жылдары Қазақстанда ескірген және артық талаптарды жоюға, әкімшілік жүктемені азайтуға және нормативтік ортаның ашықтығын арттыруға бағытталған кәсіпкерлік қызметті реттеудің ауқымды реформасы жүргізілуде. Реформаның негізі барлық міндетті талаптарды қайта қарауды және оларды реттеуші саясаттың базалық шарттарына сәйкес келтіруді көздейтін «таза парақтан реттеу».

Жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметі және «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасымен бірлесіп жүзеге асырылды.

Реформаның кезеңдері:

- 2020-2021 жж. - жаңа реттеуші саясаттың базалық қағидаттары айқындалды және бекітілді;
- 2022-2023 жж. - бизнестен 100-ден астам сарапшыларды тарта отырып, 44 салада нормативтік базаға толық ревизия жүргізілді:
 - 2 823 нормативтік актіге талдау жасалды, 128 117 талап анықталды, оның ішінде 10 102 (8%) белгіленген базалық қағидаттарға сәйкес келмейді деп танылды.
 - мемлекеттік органдармен бірлесіп, мемлекеттік бақылау жүйесін жаңғырту бойынша түзетулерді қоса алғанда, бизнесті жүргізу бойынша 9-шы пакеті түзетулердің бірыңғай пулы қалыптастырылды.
 - мемлекеттік бақылау бөлігінде мемлекеттік қадағалау жүргізу кезінде жеделден қою шараларын қолдану тәртібі, халықтың санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылығы саласында бақылау сатып алуды жүргізу және 4 салада (атом энергетикасы; электр энергетикасы; өсімдіктерді қорғау және халықтың санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылығы) тергеу жүргізу тәртібі регламенттелген.

2024 жылғы 6 сәуірде «Кейбір заңнамалық актілерге бизнес жүргізу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңы қабылданды (реформа аясындағы түзетулердің тоғызыншы пакеті). 114 заң актілеріне 1 649 өзгеріс енгізілді (12 кодекске және 102 заңға). 10 мың өзекті емес талаптардың күші жойылды (90% - заңға тәуелді деңгейде, 10% - заңдар деңгейінде).

Қабылданған шаралар мыналарды қамтамасыз етуге бағытталған:

- әкімшілік кедергілерді азайту;
- құқықтық айқындылықты арттыру;
- тұтынушылар, кәсіпкерлік субъектілер және мемлекет мүдделерінің теңгерімін қамтамасыз ету.

Ақпараттық құралдар тізбесін оңтайландыру

Бұрын кәсіпкерлер ақпараттық құралдарды (есептерді) ұсыну қажеттілігіне тап болатын, себебі олардың бір бөлігі автоматтандырылмаған еді.

Мемлекет Басшысының 2023 жылғы 29 қарашадағы жекелеген тапсырмаларын іске асыру жөніндегі кеңес қорытындысы бойынша хаттамалық тапсырманы орындау шеңберінде «Атамекен» ҰКП салалық департаменттерінің және бизнес өкілдерінің қатысуымен ақпараттық құралдарға кешенді тексеру жүргізілді.

Қорытынды:

- Бизнес ҚР Кәсіпкерлік кодексінің 112-1-бабына сәйкес келмейтін 19 ақпараттық құралды алып тастауды ұсынды.
- 2024 жылғы 31 желтоқсанда ақпараттық құралдар тізбесіне түзетулер енгізілді (ҰЭМ-нің 2018 жылғы 28 желтоқсандағы № 107 бұйрығы).
- 381 құралдың 189-ы (50%-ға жуығы) алынып тасталды.

Бұл өзгерістер бизнес жүктемесін азайтып, ескірген және қайталанатын есеп нысандарын жоюға мүмкіндік берді.

Лицензиялау жүйесін жетілдіру

Рұқсат беру жүйесін талдауда кәсіпкерлер лицензия алу кезінде әртүрлі мемлекеттік дерекқорларда бар мәліметтерді ұсынған жағдайларды анықтады. Бұл қосымша уақыт пен ресурстар шығындарына әкеп соқты.

ҚР Президентінің 2024 жылғы 8 мамырдағы № 542 Жарлығы шеңберінде («Экономиканы ырықтандыру жөніндегі шаралар туралы»):

- ҰЭМ, «Атамекен» ҰКП және мемлекеттік органдардың қатысуымен кеңестер өткізілді;
- ресімдеу рәсімдерін оңайлату мақсатында 78 лицензияға, 286 екінші санаттағы рұқсатқа талдау жүргізілді;
- «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» Заңға түзетулер әзірленді.

Өңірлік деңгейде реттеу сапасын арттыру

Орталық деңгейде жаңа реттеушілік саясатты енгізу бойынша жүргізіліп жатқан жұмысқа қарамастан, өңірлік деңгейде ескірген немесе тиімсіз талаптардың едәуір саны сақталуда. Талдау көрсеткендей, жергілікті атқарушы органдардың (ЖАО) 25 нормативтік құқықтық актілерінде 1 000-ға жуық талап жаңа реттеушілік саясаттың базалық қағидаттарына сәйкес келмейді. Бұл құқықтық белгісіздікті тудырады және өңірлерде кәсіпкерлік қызметті жүргізуге кедергі келтіреді.

Жарлықтың 6.1-тармағын орындау мақсатында ҰЭМ Экономикалық зерттеулер институтымен бірлесіп 2024 жылдың қыркүйек-қазанында өңірлік НҚА қайта қарау бойынша семинарлар өткізді, оған «Атамекен» ҰКП өңірлік палаталарының өкілдері қатысты. Мақсаты - анықтау, бағалау және күшін жоюға ұсыну немесе бизнеске кедергі келтіретін талаптарды өзектендіру.

ҰЭМ деректері бойынша қазіргі уақытта ЖАО сәйкес келмейтін талаптарды қайта қарау және алып тастау бойынша белсенді жұмыс жүргізуде. **2025 жылдың соңына дейін бизнеске қойылатын міндетті талаптарды қамтитын, оларды Міндетті талаптар тізіліміне енгізе отырып, барлық реттеуші актілердің автоматтандырылған тізбесін жасау жоспарлануда.** Бұл жергілікті жерлерде реттеуші ортаның ашықтығы мен болжамдылығын қамтамасыз етеді.

«Атамекен» ҰКП-ның норма шығарушылық үдерісіне қатысуы

НҚА ЖОБАЛАРЫНЫҢ САРАПТАМАСЫ

ҚР Кәсіпкерлік кодексіне сәйкес, мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылы қағидаттарының бірі жеке кәсіпкерлік субъектілерінің норма шығарушылық қызметіне қатысуы болып табылады.

2024 жылы Ұлттық палата НҚА жобаларына 3246 сараптамалық қорытынды берілді (РСКҚ – 23, заң жобалары – 216; Президент Жарлықтарының жобалары - 18; Үкіметтің қаулылары - 530; ОМО министрлерінің бұйрықтары - 2459).

2025 жылдың 6 айында Ұлттық палата НҚА жобаларына 1418 сараптамалық қорытынды берілді (РСКҚ - 3; заң жобалары -78; Президент Жарлықтарының жобасы - 9, Үкіметтің қаулылары - 219, ОМО министрлерінің бұйрықтары - 1109).

Берілген сараптамалық қорытындыларды талдау

2024 жылы - 3 246 СҚ

2025 жылы (қаңтар-маусым) - 1 418 СҚ

Қазіргі уақытта Ұлттық палата норма шығарушылық процесіне толыққанды белсенді қатысады - кәсіпкерлердің мүдделерін қозғайтын барлық жобалар дерлік ҰКП-ға келіп түседі, палата өкілдері Заң жобалау қызметі жөніндегі ведомствоаралық комиссияның (бұдан әрі - ВАК) және Парламенттің жұмыс топтарының құрамына кіреді.

2024 жылы ҰКП өкілдері ВАК-тың 25 отырысына қатысты, онда 23 тұжырымдама мен реттеушілік саясаттың консультативтік құжаттары және депутаттар бастамашылық еткен 57 заң жобасы қаралды.

2025 жылдың 6 айында ВАК-тың 12 отырысына қатысып, онда реттеуші саясаттың 4 консультативтік құжаты және депутаттар бастамашылық еткен 42 заң жобасы қаралды.

ӘКІМШІЛІК-ДЕЛИКТІЛІК ЗАҢНАМАНЫ ЖЕТІЛДІРУ: БИЗНЕС МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУ

2021 жылдан бастап «Атамекен» ҰКП Әділет министрлігімен және басқа да мемлекеттік органдармен бірлесіп әкімшілік-деликтілік заңнаманы қайта қарау жұмысына белсенді қатысты. Жұмыс ҚР Президентінің «Экономиканы ырықтандыру жөніндегі шаралар туралы» Жарлығымен бекітілген 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде жүргізілді.

Бұл жұмыстың нәтижелері 2025 жылғы 10 қаңтардағы «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске (ӘҚБтК) өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңында бекітілді. Негізгі түйінді өзгерістердің санатында:

- Талаптарды нақтылау - әкімшілік құқық бұзушылықтардың бірқатар құрамдарындағы айқындалмаған диспозициялар алынып тасталды немесе түзетілді, бұл нормаларды өз бетінше түсіндіру тәуекелін төмендетті;
- Жаңа санкцияны енгізу - әкімшілік жазаның баламалы шарасы ретінде қоғамдық жұмыстар (мәжбүрлі еңбек);
- Істерді қараудың ерекше тәртібі - төтенше жағдайлар режимі жағдайында әкімшілік іс жүргізудің жеке тәртібі белгіленді;
- Күштеп әкелу институтын бекіту - өзіне қатысты әкімшілік іс жүргізіліп жатқан адамды мәжбүрлеп келтіру тетігі енгізілді.

Сондай-ақ, Заңмен бизнесті қорғау үшін мынадай нормалар қабылданды:

- Бизнеске араласуға тыйым салу. ӘҚБтК-нің 173-бабына түзетулер квазимемлекеттік сектор, табиғи монополиялар және меншік нысанына қарамастан басқа да ұйымдар тарапынан бизнеске заңсыз араласуға қарсы бағытталған.

- Прокурорлық сүзгі. Инвесторларға қатысты барлық негізгі шешімдер (тексерулер, шектеулер, іс қозғау және талап қою) енді прокуратурамен келісілуі тиіс. Сондай-ақ прокуратура маңызды инвестициялық жобаларды іске асыруды сүйемелдейтін болады.
- Санитарлық-эпидемиологиялық бұзушылықтар бойынша айыппұлдарды азайту (ӘҚБтК 425-бабы):
 - жеке тұлғалар үшін - 30-дан 20 АЕК-ке дейін,
 - шағын бизнес үшін - 230-дан 160 АЕК-ке дейін,
 - орта бизнес үшін - 310 АЕК-тен 210 АЕК-ке дейін.

Бұл Ұлттық палатаның 2019 жылы бастаған жүйелі жұмысының нәтижесі болды.

Ескіру мерзімін нақтылау. Салықтық және кедендік бұзушылықтар үшін жауапкершілікке тарту мерзімдері Салық және Кеден кодекстеріне сәйкес келтірілді - бұл бизнесті қателіктер мен теріс пайдаланушылықтардан қорғайды.

Қосымша, келесі шаралар қабылданды:

- Кедендік рәсім уақтылы аяқталмаған кезде көлікті тәркілеу алынып тасталды (ӘҚБтК-нің 543-бабы).
- Зейнетақымен қамсыздандыру және мемлекеттік жәрдемақыларды төлемеу туралы заңнаманы бұзғаны үшін айыппұлдарды 50% -ға төмендету (ӘҚБтК-нің 91-бабының 12-бөлігі).
- Тауардың шығу сертификаттарын және ЕАЭО немесе шетелдік тауар нысандарының қорытындыларын ресімдеу кезінде бұзушылықтар үшін жауапкершілікті жою (ӘҚБтК-нің 417-бабының 4-бөлігі) - енді олар АӨК шеңберінде реттеледі.
- ЕАЭО тауардың шығу сертификаттарын және тауары нысандарының қорытындыларын ресімдеу кезінде немесе шетелдік тауар (ӘҚБтК-нің 417-бабының 4-бөлігі) бұзушылықтар үшін жауапкершілікті алып тастау - енді олар ӘРПК шеңберінде реттеледі.
- Шетелдік тасымалдаушылар үшін айыппұлдарды ұлғайту - 20 АЕК-тен 150 АЕК-ке дейін (ӘҚБтК-нің 573-бабының 5-бөлігі) қазақстандық тасымалдаушыларды қорғау және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендету үшін қолданылады.
- Әділет министрлігінің жанынан Ведомствоаралық жұмыс тобы (ВАЖТ), ол арқылы әкімшілік заңнаманы өзгерту жөніндегі барлық бастамалар өтеді, бұл реттеудің ашықтығы мен болжамдылығын күшейтеді.

Реттеушілік әсерді талдау

Реттеушілік саясаттағы негізгі құрал реттеушілік әсерді талдау институты (бұдан әрі - РӘТ) болып табылады.

РӘТ мемлекет үшін де, жалпы қоғаммен бизнес үшін де әлеуетті пайдалар мен шығындарға арақатынас жасай отырып, жаңа реттеуші талаптарды енгізудің салдарын алдын ала бағалауға мүмкіндік береді. Бұл тетік шектен тыс немесе негізсіз реттеудің алдын алуға және қабылданатын нормалардың тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

РӘТ құралы енгізілген сәттен бастап (2015-2024 жж.) оның көмегімен **бизнеске жаңа талаптарды енгізудің негізсіз 1038 әрекетінің алдын алды**, бұл барлық қаралған жобалардың 84%-ын құрайды. Бұл тәсілдің қажеттілігі мен пәрменділігін растайды.

Алайда, бүгінгі күні жүйелі шешуді талап ететін бірқатар мәселелер бар.

Біріншіден, РӘТ депутаттық бастамаларға қолданылмайды. Бұл бизнеске қосымша жүктемесі бар нормалардың салдарын бағаламай және кәсіпкерлердің пікірін ескермей қабылдануына әкеледі.

Екіншіден, РӘТ және Кәсіпкерлік кодекс рәсімдерінен алынып тасталатын салалар тізбесі тұрақты түрде кеңейіп келеді, бұл ашықтықты төмендетеді және жаңа реттеу саясатының мақсаттарына қайшы келеді.

Ұсынымдар:

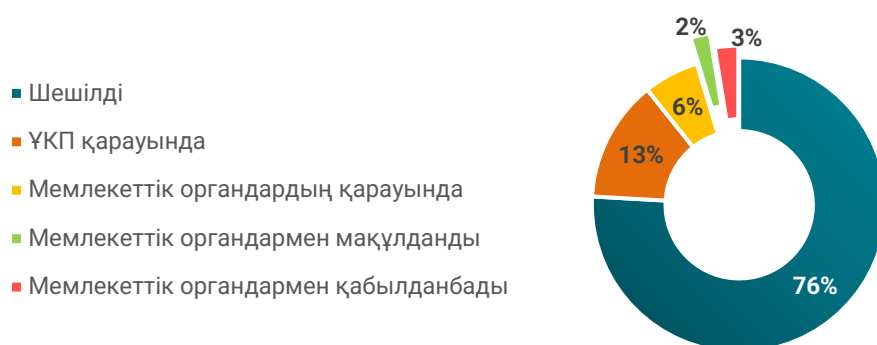
- адам факторын барынша азайтып және ЖИ қолдана отырып, РӘТ рәсімін толығымен цифрландыру;
- ЖИ пайдалана отырып «таза парақтан» реформасына және «1 in 2 out» қағидатына кешенді бағалау жүргізу;
- РӘТ рәсімдерінің қолданылуынан алып тасталатын салалар тізбесін кеңейтуге тыйым салу туралы норманы заңнамалық түрде бекіту қажет;
- депутаттық бастамалар бойынша міндетті түрде РӘТ өткізу мүмкіндігін қарастыру.

Салалардағы жүйелік проблемалар және оларды шешу тетіктері

Проблемалық сұрақтар тізілімі

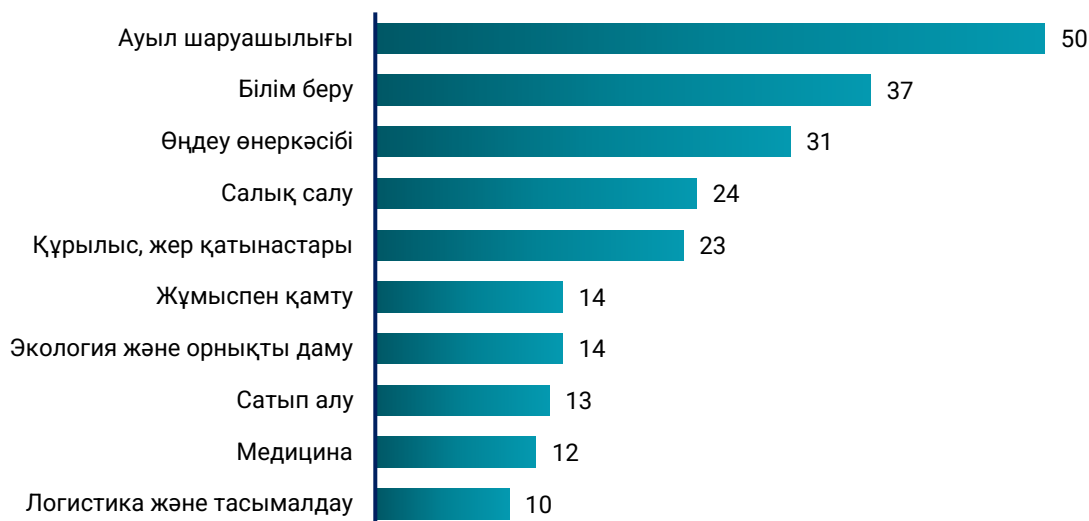
2025 жылғы шілдедегі жағдай бойынша «Атамекен» ҰКП кәсіпкерлердің проблемалық мәселелерінің Республикалық тізілімінде 1137 сұрақ тіркелді. Олардың 863-і (76%) шешілді; 274 - шешім қабылдау процесінде, оның ішінде: 152 - ҰКП-да қаралады, 69 - мемлекеттік органдардың қарауында, 24 - мемлекеттік органдар мақұлдады, 29 - қабылданбады.

Проблемалық мәселелер тізілімі бойынша статистика (2025 жылғы шілдедегі жағдай бойынша)

Шешілмеген мәселелердің басым бөлігі келесі салаларда тіркелген: ауыл шаруашылығы және АӨК - 50; білім беру - 37; өңдеу өнеркәсібі - 31; салық салу - 24; құрылыс және жер қатынастары - 23; жұмыспен қамту - 14, экология және орнықты даму - 14, сатып алу - 13, медицина - 12, логистика және тасымалдау - 10. Энергетика, ТҮКШ және туризм саласындағы мәселелер де өзекті.

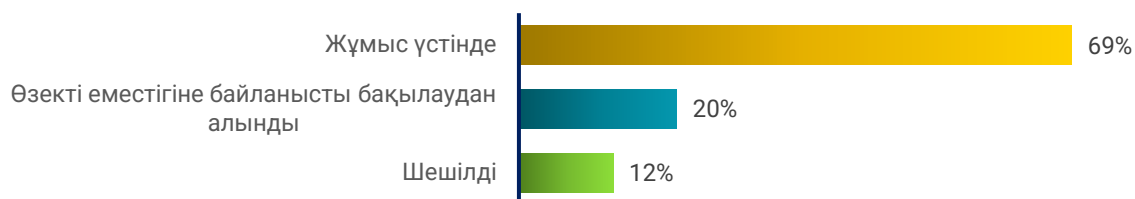
Шешілмеген проблемалардың құрылымы

«Атамекен» ҰКП 2024 жылғы 7 қарашада өткен **XII съезінде**, кәсіпкерлік қоғамдастық мемлекеттік органдар деңгейінде шешуді талап ететін **204 жүйелі мәселені жариялады**. Одан кейінгі жұмыс шеңберінде, 2025 жылғы 12-19 ақпан аралығында ҰКП алаңында бейінді мемлекеттік органдар мен бизнес өкілдерінің қатысуымен кеңестер циклі өткізілді.

2025 жылғы шілдедегі жағдай бойынша осы мәселелердің ішінен: **24 мәселе - шешілді; 40 - өзекті еместігіне байланысты бақылаудан алынды; 140 сұрақ – жұмыс үстінде.**

2025 жылдың шілдесіне проблемалық сұрақтардың мәртебесі

С.М. Жұманғариннің төрағалығымен өткен Ведомствоаралық комиссияның 2025 жылғы 7 сәуірдегі № 93 хаттамасына сәйкес, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік кодексінің 82-бабы 4-тармағының 5) тармақшасы негізінде **сараптамалық топ құрылды**. Оның **міндеті - ұзақ уақыт бойы шешілмей келе жатқан және жедел қарауды талап ететін проблемалық мәселелерді қарау**. Сараптау тобының қорытындысынан кейін ғана мұндай мәселелер Үкімет Аппаратының қарауына шығарылуы мүмкін.

Отандық кәсіпкерлер кеңесі: проблемалар мен шешімдерге шолу

2025 жылғы қарашадағы жағдай бойынша Отандық кәсіпкерлер кеңесінің отырыстарында бизнес көтерген 200 мәселе қаралды. Қазіргі уақытта 151 мәселе (75%) шешілді, ал 49 мәселе (25%) пысықталуда.

ОКК отырыстары жөніндегі статистика (2025 ж. қараша)

Талқылаулар мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлік қоғамдастық арасында өзара тығыз іс-қимылда өтуде бұл нормативтік базаны жетілдіру, инфрақұрылымды дамыту және бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін кешенді ұсыныстарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

КӨЛІК САЛАСЫ

Басты назар - халықаралық тасымалдарға рұқсат беру жүйесін жетілдіру, жүргізушілерді визалық сүйемелдеу және жолаушылар тасымалын дамыту.

Рұқсат беру жүйесі

2025 жылғы 15 қаңтардан бастап Халықаралық қатынаста автомобиль тасымалдарына рұқсат беру жүйесін қолданудың жаңа қағидалары күшіне енді. Қазіргі уақытта шетелдік рұқсат бланкілерін бөлу әдістемесін пысықтау және бақылауды оңтайландыру үшін ЕАЭО сыртқы шекараларымен ақпараттық жүйелерді («Кеден», «КДБ АТЖ» және т.б.) ықпалдастыру жүргізілуде. Сондай-ақ рұқсат бланкілерінің заңсыз айналымының жолын кесу және оларды мемлекеттер арасында алмасуды жетілдіру үшін жол картасы әзірленуде.

ЕАЭО аясындағы өзара іс-қимыл

2025 жылдың 13 ақпанынан бастап (және 2026 жылғы 1 қаңтарға дейін) алдыңғы тасымалдаушының қазақстандық рұқсаты болған кезде шетелдік тасымалдаушылар үшін қайта тіркеуге/қайта тиеуге қайтадан рұқсат етілген.

Негізгі бағыттарда жылжымалы бекеттер орнатуды және ЕАЭО елдері кеден органдарымен деректер алмасуды күшейтуді қоса алғанда, көліктік бақылауды кеңейту бойынша шаралар пысықталуда.

Жүргізушілерді визалық қолдау

Әріптестермен Литва, Латвия, Польша және Германияға визаларды ресімдеу рәсімдерін жеңілдету, сондай-ақ олардың қолданылу мерзімдерін ұлғайту және өтініштерді өңдеу уақытын қысқарту бойынша жұмыс жүргізілуде. Тасымалдаушылардың лицензияларын өзара тану және визалық орталықтарға құжаттарды беру үшін квоталарды ұлғайту жөніндегі бастамалар талқылануда.

Жолаушылар тасымалы

Автомобиль тасымалдарын дамыту жөніндегі кешенді бағдарламаның шаралары іске асырылуда. 2022 жылы субсидиялауға шамамен 103 миллиард теңге бөлінді, оның ішінде Алматы үшін 55,9 миллиард теңге, Астана үшін 12 миллиард және Шымкент үшін 12 миллиард теңге.

Автобус паркін жаңарту, маршруттық желіні дамыту және көлік инфрақұрылымын жаңғырту үшін мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті пайдалану жалғасуда. Сондай-ақ, жеке тасымалдаушылардың қалалық маршруттарға қызмет көрсетуге қатысуын кеңейту мүмкіндігі қарастырылуда.

Жергілікті бюджеттерде пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салықтан (ПҚӨСС) және жалдау төлемдерінен түсетін түсімдердің бір бөлігін бекіту талқыланды. Бұл қаражат инфрақұрылымды дамытуға және әлеуметтік жобаларға мақсатты түрде бағытталатын болады.

ТАУ-КЕН МЕТАЛЛУРГИЯЛЫҚ КЕШЕНІ (ТКМК)

Бұл саладағы жұмыс кәсіпорындар орналасқан өңірлердің әлеуметтік-экономикалық базасын нығайтуға және геологиялық барлау қызметін ынталандыру үшін бағытталған.

Геологиялық барлауды қолдау

Жер қойнауын пайдаланушыларға геологиялық барлау жұмыстарына арналған шығыстарды қолданыстағы келісімшарттар шеңберінде де, келісімшарттан тыс қызмет кезінде де шегерімдерге жатқызу құқығын беру мүмкіндігі қарастырылуда. Барлау аяқталған кезде жинақталған шығындарды басқа жобаларға ауыстыру тетігі де пысықталуда. Бұл бастамалар қатты пайдалы қазбаларды барлауға және минералды-шикізат базасын кеңейтуге инвестицияларды ынталандыруға бағытталған.

ЭНЕРГЕТИКА

Кадрлық әлеуетті дамыту, өндірісті оқшаулау және инновацияларды енгізу басым тақырыптар болып табылады.

Кадрларды даярлау

Жас энергетик мамандарға арналған «Шығыс маманы» ипотекалық бағдарламасы бойынша Шығыс Қазақстан облысының тәжірибесі зерделенді. Осы бағдарламаны масштабтау мүмкіндігі республикалық деңгейде «Бәйтерек» ҰБХ және Отбасы банкінің қолдауымен қарастырылуда. Өңірлік бастамаларды саланы білікті кадрлармен қамтамасыз ету жөніндегі бірыңғай ұлттық тәсілге интеграциялау үшін жергілікті атқарушы органдармен өзара іс-қимыл жүргізілуде.

Энергия машиналарын жасау және ЖЭК

Дәстүрлі (бу турбиналарының компоненттері) және жаңартылатын энергетика (жел генераторлары, аккумуляторлық жүйелер және т.б.) үшін жабдықтар өндірісін оқшаулау жөніндегі жобалардың тізбесі қалыптастырылуда. Гидроаккумуляциялық электр станцияларын (ГАЭС) және электр энергиясының теңгерімдеуші нарығы үшін басқа да шешімдерді қоса алғанда, энергияны жинақтау және сақтау технологияларын дамыту көзделген. Сондай-ақ отандық өндірістерді құру үшін ынталандыру шаралары талқыланды.

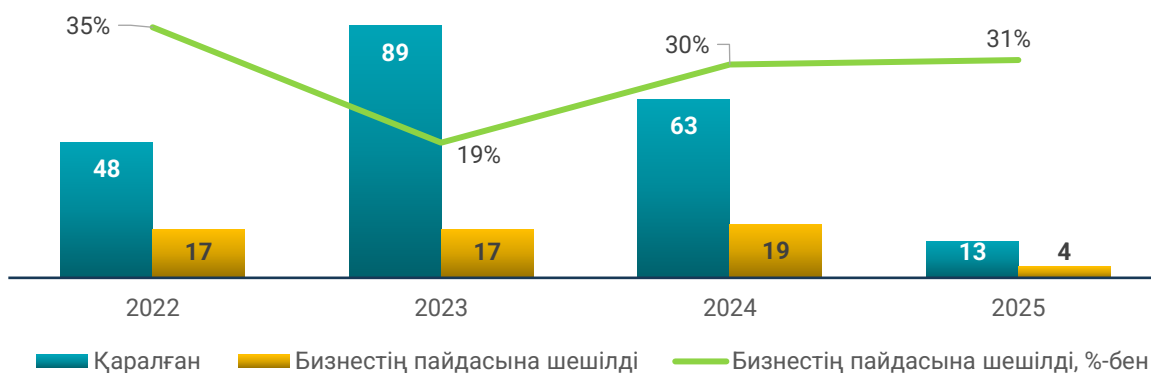
Кедендік реттеу

ҰКП-ның дауларды сотқа дейін реттеу мәселелері бойынша жұмысы

2024 жылдың 1 қаңтарынан бастап 2025 жылғы 30 маусымға дейінгі кезеңде ҚР Қаржы министрлігі жанындағы Апелляциялық комиссия 76 өтінішті қарады, олардың 23 (30%) кәсіпкерлерден пайдасына қанағаттандырылды. Бұл бизнестің қаржылық міндеттемелерін 2,6 млрд теңгеден астам сомаға төмендетуге мүмкіндік берді.

Салыстыру үшін, 2023 жылы қаралған істердің шарықтауы байқалды - 89, алайда бұл ретте бизнес пайдасына шешімдердің ең төменгі пайызы - небәрі 19% тіркелді. 2024 жылы рәсімнің тиімділігі едәуір өсті: істің 30%-ы кәсіпкерлер пайдасына шешілді. 2025 жылдың бірінші жартыжылдығында 13 өтініш қаралды, оның ішінде 4-еуі (31%) қанағаттандырылған, бұл 2024 жылғы деңгеймен салыстырмалы және сотқа дейінгі апелляцияның тиімділігін арттыру үрдісін растайды.

ҚР ҚМ кедендік даулар бойынша сотқа дейінгі апелляциялар бойынша статистика

Сондай-ақ, мемлекеттік және аумақтық мемлекеттік кірістер органдарымен белсенді өзара іс-қимыл нәтижесінде қосымша **3,9 млрд теңгенің 8 хабарламасы кері қайтарылды**. Сонымен қатар, түсіндіру жұмыстары барысында кәсіпкерлер өз еріктерімен **0,2 млрд теңге сомаға 2 шағымды қайтарып алды**, бұл конструктивті диалог пен сотқа дейінгі реттеу тетіктерінің тиімділігін айғақтайды.

ҚР Қаржы министрлігі жанынан Апелляциялық комиссия құрылған сәттен бастап (2017 жылғы 1 шілдеде) 2025 жылғы 30 маусымға дейін кедендік тексеру нәтижелері бойынша келіп түскен 504 шағым қаралды. **Олардың 167-сі (33,1%) бойынша тексеру актілері заңсыз деп танылды**. Нәтижесінде бизнес **17,7 млрд теңге сомаға** (барлық мәлімделген талаптардың 20,6%) қаржылық міндеттемелерді даулауға қол жеткізді. Қосымша, ҰКП қорытындысы бойынша комиссияларда қаралғанға дейін **4,9 млрд теңге сомаға 41 шағым бойынша хабарламалар кері қайтарылды**. Жалпы, **сотқа дейінгі реттеу аясында 22,6 млрд теңге сомаға 208 шағым бойынша қолдау көрсетілді**, бұл кедендік бақылау бекеті саласындағы кәсіпкерлердің барлық өтініштерінің үштен бір бөлігін құрайды.

Осылайша, деректер орташа алғанда кәсіпкерлердің әрбір үшінші шағымы олардың пайдасына оң шешім қабылдайтынын көрсетеді, бұл сотқа дейінгі апелляция тетігінің тиімділігін растайды.

Кеден саласындағы заңнаманы жетілдіру

«Кедендік реттеу туралы» Кодексті бизнес мүддесінде жетілдіру.

«Таза парақтан реттеу» реформасы шеңберінде 2024 жылғы 6 сәуірде күшіне енген «Кедендік реттеу туралы» ҚР Кодексіне 22 негізгі түзетуге бастама жасалды. Бұл өзгерістер:

- артық рәсімдерді жою, СЭҚ-ке қатысушылардың құқықтарын қорғау және ашықтықты арттыру;
- тауарларды жіктеу кезінде декларанттардың құқықтары кеңейтілген;
- бағдарламалық қамтамасыз етудің құнын анықтау кезінде құқықтық келіспеушіліктер жойылды;
- әкетілетін тауарлардың кедендік құнын айқындау рәсімі жеңілдетілген;
- төлеуді қамтамасыз етуді тіркеу мерзімі қысқартылды (3-тен 1 жұмыс күніне дейін);
- қамтамасыз ету мен төлемдердің сомаларын қайтарудың нақты мерзімдері белгіленген;
- тауарларды жою рәсімі Экологиялық кодекстің талаптарымен үйлестірілген;
- көшпелі кедендік тексеру актісінің бірыңғай нысаны енгізілді.

Бизнес-қоғамдастық үшін қылмыстық жауапкершілікті жеңілдету

2024 жылы декриминализация саясаты шеңберінде ҚР Қылмыстық кодексіне елеусіз бұзушылықтар үшін қылмыстық қудалау тәуекелін төмендетуге бағытталған өзгерістер енгізілді:

- «Экономикалық контрабанда» 234-бабы бойынша - 10 000 АЕК-тен 20 000 АЕК-ке дейін;
- «Кедендік төлемдерді төлеуден жалтару» 236-бабы бойынша - 5 000 АЕК-тен 10 000 АЕК-ке дейін.

Бұл шешім бизнеске, әсіресе сыртқы экономикалық қызмет саласындағы қысымды айтарлықтай төмендетеді.

Тасымалдаушылар үшін әкімшілік жауапкершілікті оңайлату

ҰКП ұсынысы бойынша ҚР ӘҚБтК-не халықаралық тасымалдарға тартылған уақытша әкелінген көлік құралдарын әкетпеу кезінде тәркілеуді болдырмайтын түзетулер енгізілді. Бұл логистикалық компанияларды қолдаудағы маңызды қадам және ЕАЭО ішінде тасымалдау кезінде ілеспе тәуекелдерді төмендету.

Бизнесті қолдау үшін ЕАЭО интеграциялық процестеріне белсенді қатысу

ҰКП кедендік әкімшілендіру мен интеграцияның тиімділігін арттыру үшін ЕАЭО Кеден кодексін жетілдіруге қатысты.

Басым жобалардың санатында:

- ЕАЭО Кеден кодексіне рәсімдерді жеңілдетуге бағытталған өзгерістер мен толықтырулар енгізу жөніндегі бірінші (басым) хаттаманы дайындау және ашықтықты арттыру;
- Сыртқы электрондық сауданы реттеу бойынша ЕАЭО КК өзгерістер енгізу туралы хаттаманың жобасын дайындау.

Аталған шаралар әкімшілік кедергілерді азайтуға, бизнестің құқықтарын қорғауға және ҚР сыртқы экономикалық қызметін дамытуға бағытталған.

Техникалық реттеу

«Қауіпті өнім» тізілімі

ҰКП бастамасымен «Қауіпті өнім туралы» тізілімнің жұмыс істеуіне жол берілмеді.

ЕАЭО бастамасы шеңберінде бірқатар формальды талаптарға (мысалы, орауға, таңбалауға, ілеспе құжаттарға) сәйкес келмейтін, тіпті қауіпсіздікке қауіп төндірмейтін тауарлар енгізілуі мүмкін «қауіпті өнімдер» тізілімін құру ұсынылды. «Атамекен» ҰКП «қауіпті» термині жаңылыс қабылданып, адал өндірушілердің іскерлік беделіне нұқсан келтіретінін алға тартып, ұғымдарды ауыстыруға жол бермеу туралы негізделген ұстаным жолдады. «Белгіленген талаптарға сәйкес келмейді» деген бейтарап анықтаманы пайдалану ұсынылды.

Нәтижесінде термин ауыстырылды, бұл Президенттің 29.01.2024 жылғы № 441 Жарлығымен және ЕЭК-тің 08.05.2024 жылғы шешімімен бекітілді. Бұл шешім сапалы өнімді тізілімге енгізу тәуекелдерін болдырмауға және қазақстандық өндірушілердің халықаралық аренадағы беделін тәуекелдерін болдырмауға мүмкіндік берді.

Міндетті сапа стандарттары

Еуразиялық экономикалық комиссия мен ҚР Сауда және интеграция министрлігі сапа стандарттарын қауіпсіздік стандарттарына теңестіру туралы бастамаларды алға тартты, бұл ұлттық стандарттарды барлық өндірушілер үшін міндетті ете алады. Мұндай өзгерістер шығындардың өсуіне, өнімді біріздендіруге және импортты шектеуге алып келуі мүмкін еді.

«Атамекен» ҰКП тұтынушының артықшылық беруімен анықталатын сапаны және өмір мен денсаулықты қорғауға арналған ең төменгі талаптарға негізделген қауіпсіздік арасындағы принципті айырмашылықты атап көрсете отырып, дәлелді ұстаным ұсынды. Салалық ерекшелікті ескермейтін стандарттарды мәжбүрлеп енгізуге жол берілмейтіні көрсетілді.

Мұндай ұсыныстары бар заңға тәуелді актілер қабылданбады, стандарттар ерікті сипатта сақталды. Осының нәтижесінде бизнес өзекті және талап етілетін стандарттарды пайдалануды жалғастыра отырып, таңдау еркіндігін және нарықтық жағдайларға бейімделу мүмкіндігін сақтады.

Стандарттар жүйесінің тиімсіздігі

Қазақстанда **11 000-нан астам ұлттық стандарттар** жұмыс істейді, бұл ретте олардың шамамен **78% іс жүзінде қолданылмайды**. 2022 жылы оларды әзірлеуге 6,6 млрд теңге бөлінді, бұл 2021 жылмен салыстырғанда 3,5 есе көп. Бір стандарттың құны 7,8 млн теңгеге жетті. Көптеген құжаттар көбінесе отандық өндірушілердің мүдделеріне қайшы келетін шетелдік стандарттардың қайталануын білдіреді.

ҰКП стандарттарды реформалауға бастама жасап, әзірлеу бизнестің сұранысы бойынша жүргізіліп жатқан модельге көшуді ұсынды. Сондай-ақ **қазақстандық ортаға бейімделместен шетелдік стандарттарды «көшіруді» қаржыландыруды тоқтату** және пайдаланылмайтын құжаттарға сілтемелерді міндетті талаптардан алып тастау **ұсынылды**. Бұл ұсыныстар бейінді ведомстволардың қолдауына ие болып, стандартты базаны оңтайландыру басталды.

Алкоголь өнімі жөніндегі техникалық регламент

2025 жылғы шілдеде ЕЭК Кеңесінің отырысында «Алкоголь өнімінің қауіпсіздігі туралы» ЕАЭО 047/2018 техникалық регламентіне өзгерістер енгізу мәселесі екі рет қаралды. Уыт үлесін ұлғайту және басқа да техникалық өзгерістер, сондай-ақ нормалардың енуін 2026 жылға дейін кейінге қалдыру көзделді. Қазақстандық тарап ҰКП-ның қатысуымен ұсынылған өзгерістер бірыңғай нарық қағидаттарын бұзатынын, жекелеген өндірушілер үшін артықшылық жасайтынын және қазақстандық нарықтың ерекшеліктерін ескермейтінін көрсетіп, қарсылық білдірді.

ВАК-тың 2025 жылғы 10 шілдедегі отырысында регламенттің қолданыстағы редакциясын сақтау туралы шешім қабылданды. Бұл талаптарды негізсіз қатайтуды болдырмауға, бәсекелестіктің тең жағдайларын сақтауға және бизнес үшін қосымша шығындардың алдын алуға мүмкіндік берді.

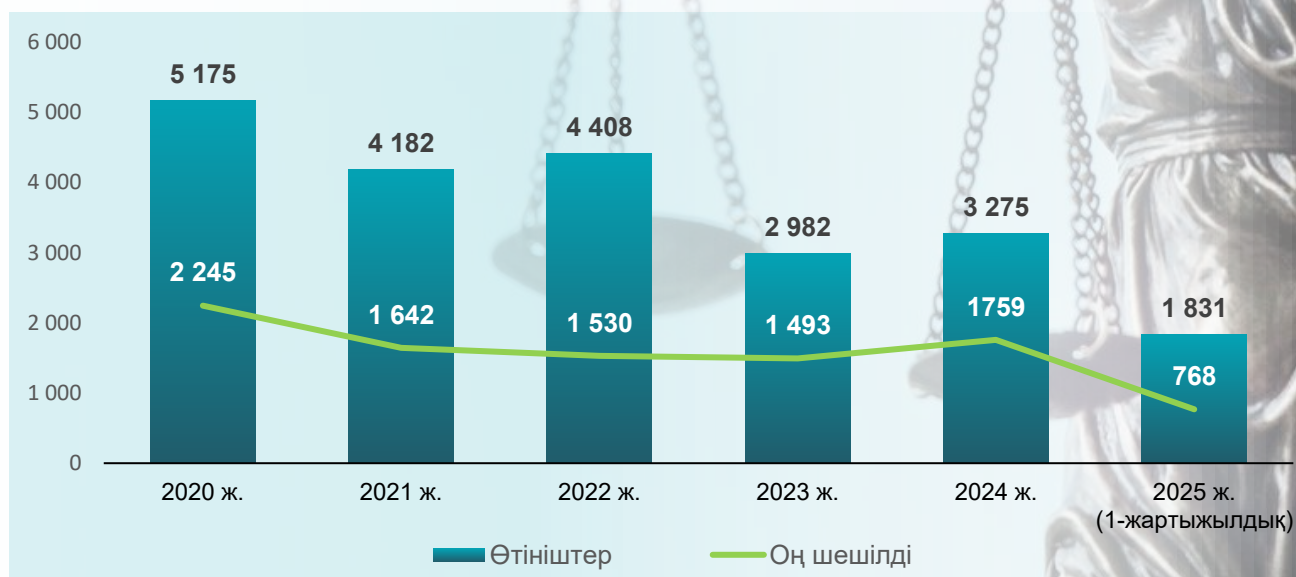
«Атамекен» ҰКП-ның жүйелі жұмысының нәтижесінде 2024-2025 жылдары бизнестің мүдделерін қорғауға, артық талаптарды енгізудің алдын алуға, стандарттауға жұмсалатын шығыстардың тиімділігін арттыруға және қазақстандық өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін сақтауға қол жеткізілді.

2.3. Сот және құқық қорғау жүйесі (бизнесті қорғау)

«Атамекен» ҚР ҰКП негізгі функцияларының бірі кәсіпкерлердің құқықтары мен заңды мүдделерін ұсыну, қамтамасыз ету және қорғау, сондай-ақ заңнаманы жетілдіру процесіне қатысу болып табылады.

2020-2025 жылдар кезеңінде баарлығы (2025 жылдың 1 жартыжылдығы) 21,8 мыңнан астам өтініш қаралды, оның 9,4 мыңы немесе 43,2% -ы оң шешімін тапты. Бизнестің қорғалған құқықтарының сомасы 342,5 млрд теңгені құрады.

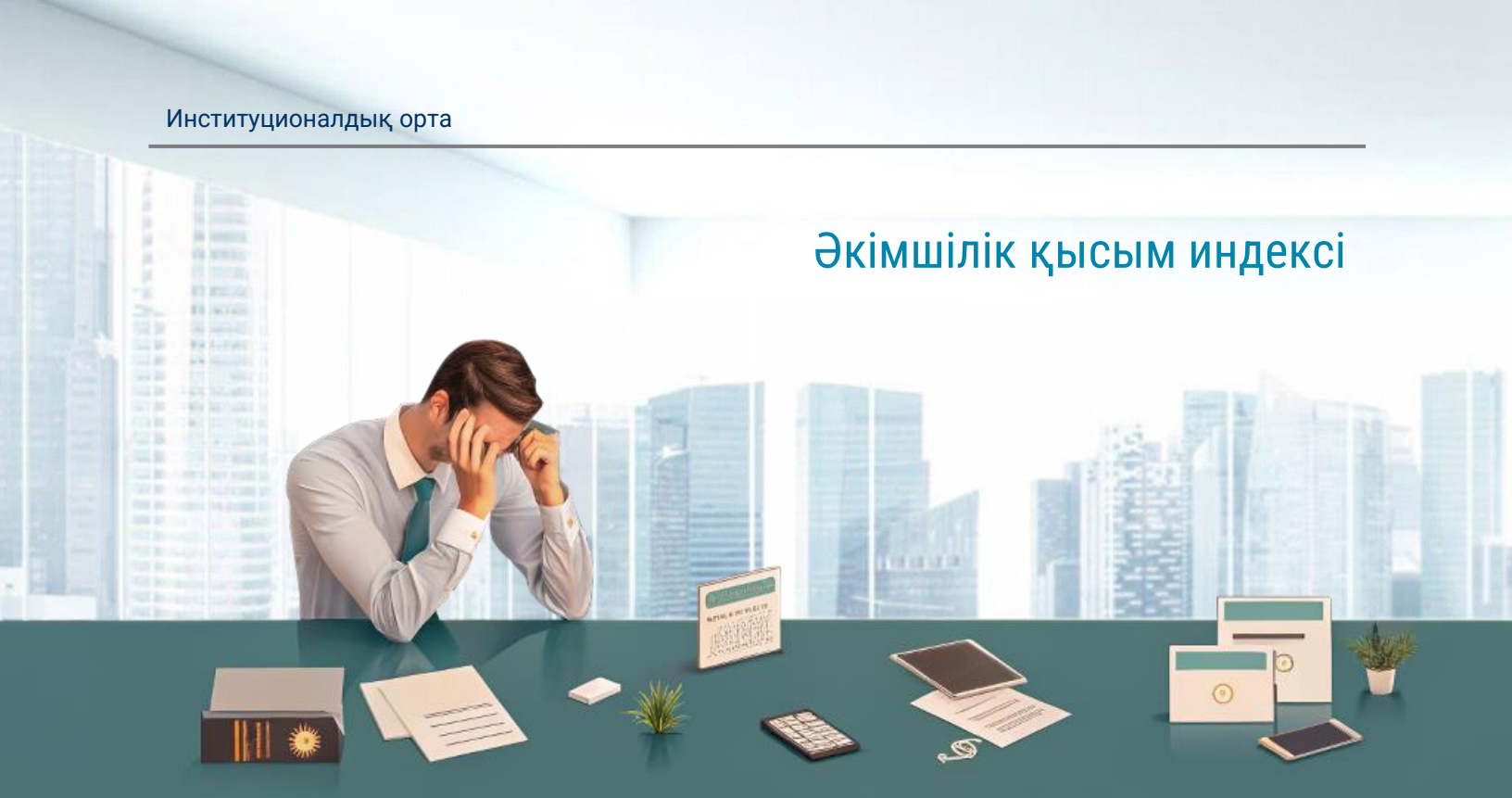
Өтініштер мен шешімін тапқан кейстердің динамикасы

2025 жылдың 1 жартыжылдығында 1,8 мыңнан астам өтініш қаралды, оның 0,8 мыңы немесе 42% -ы оң шешімін тапты. Бизнестің қорғалған құқықтарының сомасы 23,6 млрд теңгені құрады.

Шағымдар жиі түсетін салалар: жер қатынастары, салық салу, мемлекеттік сатып алулар, мемлекеттік органдардың іс-әрекеттері, құқық қорғау органдары.

Әкімшілік қысым индексі

«Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы Бас прокуратурамен және ҚР Кәсіпкерлерінің құқықтарын қорғау жөніндегі Уәкілмен бірлесе отырып, Бизнесті қорғау жөніндегі бірлескен іс-шаралардың кешенді жоспары (2.24-тармақ) шеңберінде бақылау-қадағалау органдарының құқық қолдануды жақсарту жөніндегі ұсыныстарды одан әрі қалыптастыру үшін бақылау-қадағалау органдарының бизнеске қатысты жұмыс сипаты мен бабын көрсететін Әкімшілік қысым индексінің (бұдан әрі - Индекс) мониторингі мен есебін жүргізеді.

Индекс мыналар негізінде есептеледі:

Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеттің статистикалық деректері

Кәсіпкерлердің онлайн сауалнамасы
(2024 жылы - 554 респондент)

1 Индекс

Тексерулердің тиімділігі

(қорытындысы бойынша бұзушылықтар анықталған тексерулердің саны)

- **ҚР бойынша орташа мәні:** 40% - көрсеткіш жоғары болған сайын тәуекел-бағдарлы тәсіл тиімді пайдаланылады.
- **Жоғары мәндер** (үздік өңірлер): Түркістан (100%), Жетісу (51%), Алматы (47%), Қызылорда (47%), Маңғыстау облыстары (47%).
- **Төмен мәндер** (нашар өңірлер): Солтүстік Қазақстан (23%), Ұлытау (32%), Алматы (38%) және Астана (33%) қалалары – тексерулердің саны көп болғанымен төмен нәтижелілік.

2 Индекс

Профилактикалық бақылау
(алдын алу/барлық тексерулер)

- **ҚР бойынша орташа мәні:** 12% - төмен деңгей, жазалау шараларының үстемдігін куәландыратын тәсіл.
- **Көшбасшылар (жоғары профилактика):** Шығыс Қазақстан (27%), Ақмола және Павлодар (23%-дан).
- **Аутсайдерлер:** Астана (6%), Алматы (8%), Шымкент (9%) - жоғары қуғын-сүргінділік, төмен профилактикалық тәсіл

3 Индекс

Бизнесте жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтардың үлесі

- **ҚР бойынша:** әкімшілік құқық бұзушылықтардың бар болғаны 2%-ы бизнеске келеді.
- **Үздік өңірлер:** Алматы қаласы және Жамбыл облысы (1%-дан).
- **Нашар өңірлер:** Ұлытау (8%), Қостанай (7%) облыстар.

4 Индекс

Әкімшілік өндіріп алулар ішінде айыппұлдардың үлесі

- **ҚР бойынша:** бизнеске қатысты барлық қаулылардың 25%-ы айыппұлмен аяқталады.
- **Неғұрлым көп айыппұл салынатындар:** ірі (76%) және орта бизнес (68%).
- **Жұмсақ тәсіл бойынша көшбасшылар** (айыппұлдары аз): Қызылорда (13%), Қарағанды (16%), Қостанай облысы (17%).
- **Аутсайдерлер (айыппұлдары көп):** Жетісу (52%), Маңғыстау (39%), Павлодар (33%).

5 Индекс

Ескертулердің үлесі

- **ҚР бойынша:** барлық жазалардың 66% - ескерту.
- **Бизнес нысандары бойынша:** ЖК 75% жағдайда ескерту алады.
- **Көшбасшылар (ескертулердің жоғары үлесі):** Қызылорда (82%), Ақтөбе (77%), Қарағанды (74%).
- **Аутсайдерлер:** Жетісу (29%), Абай (50%), БҚО және ШҚО (52%).

6 Индекс

Өтініштердің,
хабарламалардың,
сұраулардың,
пікірлердің
сандық үлесі

- **ҚР бойынша:** 8% бұл бизнестің өтініштеріне ашықтықтың айтарлықтай төмен деңгейі туралы куәландырады.
- **Көшбасшылар** (жоғары индекс, жоғары қатысу): Қарағанды (17%), Ақтөбе (13%), Маңғыстау және Солтүстік Қазақстан (11%).
- **Аутсайдерлер:** Алматы (4%) Жетісу (5%), Абай (5%).

7 Индекс

Әкімшілік
шаралардың үлесі

- **ҚР бойынша:** 1% дегеніміз тек бақылау-қадағалау іс-шараларын жүргізу процесінде бұзушылықтарға жол берген лауазымды адамдардың 1%-ын құрайды.
- **Көшбасшылар** (жоғары - жақсы): Астана қаласы (4%), Алматы облысы (3%), Алматы қаласы (3%).
- **Аутсайдерлер:** Абай мен Ұлытау, Маңғыстау, Қызылорда және Қарағанды облыстары (0%).

8 Индекс

Заңсыз
тексерулердің
үлесі

- **ҚР бойынша:** 1003 заңсыз тексеру анықталды, бұл бизнес субъектілері санының 0,005%-ы аяқталған тексерулердің 1,4%-ын құрайды.

Бұл тексерушілер тарапынан бұзушылықтардың төмендеуін көрсететін оң тренд. Алайда жекелеген жағдайлардың өзі де сенімге нұқсан келтіреді. Алдын алу мен ашықтық басымдықта қалуға тиіс.

Қосымша: Кәсіпкерлерге сауалнама жүргізу нәтижелері

Онлайн-сауалнама нәтижелері бойынша (554 респондент):

- 48% 2024 жылы әкімшілік жүктемені өсті деп есептейді.
- Тексерулерге мораторий аяқталғаннан кейін 49% әкімшілік қысымның өскенін атап өтті.
- 61% жазаның қатаңдығы қатайтылды деп есептейді.
- Тексерулер көбінесе 3 күнге дейін созылды (52%), бірақ 38% жағдайда тексеру парақтары пайдаланылмаған, ал респонденттердің 44% бұрын болмаған белгісіз талаптармен бетпе-бет келген.
- Кәсіпкерлердің тек 8% ғана тексеру нәтижелеріне табысты шағымдана алды.

Қылмыстық кодекс (өзгерістер, тіркелген құқық бұзушылықтар статистикасы, бизнеске қысымды барынша азайту жөніндегі жұмыс)

2024-2025 жылдары «Атамекен» ҰКП мен Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау жөніндегі Уәкіл тарапынан қылмыстық процесс шеңберінде бизнеске қысымды азайтуға ерекше көңіл бөлінеді. Аналитикалық және де институционалдық шаралар іске асырылды.

Бизнесті қылмыстық қудалау статистикасы

Кәсіпкерлердің бетпе-бет келетін ең маңызды проблемаларының бірі іс жүзінде құқық қорғау органдары тарапынан қысым көрсету құралына айналған қылмыстық қудалау саласына тарту болып қалып отыр.

Қылмыстық процеске бизнестің тартылуын бағалау кезінде тек Қылмыстық кодекстің 8-тарауының баптары, экономикалық қылмыстарды тіркеудің жыл сайынғы төмендеу үрдісін көрсететін тергеулер саны ескеріледі.

ҚК 8 тарауы	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	2025 ж. (9 ай)
Тіркелген	1 947	1 707	1 371	1 091	634	536
Қылмыстық қудалау органы тоқтатқан	1 084	651	624	595	629	н/д
оның ішінде ақтайтын негіздер бойынша	164	207	160	150	622	174
ақталмайтын негіздер бойынша	920	444	464	445	100	111
Сотқа жіберілді	859	872	628	572	529	342
Сотталған	160	332	456	454	424	221

Алайда қылмыстық заңнамаға басқа да баптар кіреді, олар бойынша жазалар жеке адамға қарсы қылмыстар үшін шаралармен салыстырылады: «коммерциялық ұйымдардағы өкілеттіктерді теріс пайдалану», «сапасыз құрылыс», «бөтен адамның мүлкін иемдену» және т.б. Барлығы осындай 118 бап. Ең жиілері 190-бап (алаяқтық) және 189-бап (иемдену/ысырап ету) болып табылады.

ҚР ҚК 190-бабы - алаяқтық

ҚР ҚК 189-бабы - иемдену немесе ысырап ету

Азаматтық-құқықтық және қылмыстық жауапкершіліктің аражігін ажырату проблемасы бизнеске негізсіз қысым көрсетуге әкеледі, өйткені тергеушіге кәсіпкердің немесе алаяқтың қайда екенін анықтау қиын. Бұл қылмыстық қудалаудың артық қаупін тудырады.

Бас прокурордың 2022 жылғы 2 қыркүйектегі бойынша құқық қорғау органдары бизнеске қатысты сотқа дейінгі тергеп-тексерулерді тіркеу регламентін қатаң сақтауға міндетті. Атап айтқанда:

- штаттағы криминалистердің қорытындыларын тергеуді бастау үшін негіз ретінде пайдалануға тыйым салынады;
- тексерулерге, ревизиялар мен аудиттерге шағымдану мерзімдері аяқталғанға дейін іс қозғауға тыйым салу енгізіледі.

Бұл кәсіпкерлерге қатысты қылмыстық істердің санын азайтуға мүмкіндік берді.

Бизнес-қоғамдастықтың бастамасымен 32 экономикалық құрамға ізгілендіру жүргізіліп, ҚК-нің 28 бабы бойынша жазалар жеңілдетілді. Мемлекеттік органдар тарапынан бизнесті рейдерліктен және қысымнан қорғауды күшейту бойынша түзетулер енгізілді.

Тәуелсіздіктің 30 жылдығына орай экономикалық істер бойынша рақымшылық жасалды, оның шеңберінде кәсіпкерлік сектордың 586 өкілі босатылып, ақталды.

Экономикалық құқық бұзушылықтарды қылмыстық сипаттан арылту туралы заң жобасы әзірленді. Ұсыныстардың ішінде:

- егер пайда үнемдеу нәтижесінде алынса және жұмыс сапасына әсер етпесе, іс қозғамауға;
- ҚК-нің 219, 241 және 246-баптарын әкімшілік тұрғыға ауыстыру (экономикалық контрабанда, баждар мен алымдардан жалтару);
- ҚК-нің 6 құрамы бойынша бас бостандығынан айырудың орнына айыппұлдар енгізу.

Соттарда кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау, сот жүйесіндегі жаңашылдықтар (кассациялық соттар)

2024 жылы соттарда құны 9 млрд. ₸-сомадан асатын бизнестің мүддесі қорғалды

Жоғарғы сот Бас прокуратура бермеген тапсырмасыз басталған салықтық тексерулерді заңсыз деп тапты.

Кассациялық саты құрылды. ҚР ЖС мәліметінше, мемлекеттік органдарға қарсы істер бойынша шешімдердің үштен екісі бизнес пайдасына қабылданады.

2.4. Салық реформасы

Жаңа Салық кодексі

Салық кодексінің жобасын әзірлеу бойынша ұйымдастыру жұмысы (2023-2025 жж.)

«Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы 2026 жылдан бастап күшіне енетін жаңа Салық кодексін талқылауға белсене қатысты. Жұмыс жүйелі сипатта болды және барлық деңгейде жүргізілді.

ҚР Премьер-Министрі орынбасарларының қамқорлығымен:

30

Н.С. Байбазаровтың
төрағалығымен өткен
жиналыс

12

Е.К.Жамаубаевтың
төрағалығымен өткен
жиналыс

4

С.М. Жұманғариннің
төрағалығымен өткен
жиналыс.

Жұмыс топтарының жұмысы:

457

ҰКП жанындағы ЖТ және бизнес пен мемлекеттік органдардың қатысуымен салалық кіші топтар шеңберіндегі кездесулер мен кеңестер

330

Ұлттық экономика министрлігі жанындағы ЖТ уәкілетті министрліктермен және бизнес-қауымдастықтармен жиналыс

52

Мәжілістегі ЖТ отырысы, соның ішінде 8 тақырыптық

22

Сенаттағы ЖТ отырысы

Жаңа Салық кодексінің жобасында көзделген түйінді жаңашылдықтар

Қазақстан Республикасының жаңа Салық кодексінде салықтық әкімшілендірудің құқықтық айқындылығын, ашықтығын және болжамдылығын арттыруға бағытталған жүйелі өзгерістер енгізілген. Негізгі жаңалықтар мыналардан тұрады:

1. Салық төлеушінің адалдық қағидатын бекіту

Салық органдарының корпоративтік табыс салығы (КТС) бойынша шегерімдерді және қосылған құн салығы (ҚҚС) бойынша есептеулерді жүзеге асыру кезінде мәмілелердің экономикалық негізділігін даулау құқығы алынып тасталды. Сонымен бірге, оған сәйкес мәміленің мақсаты салықтарды төлемеудің болмауы тиіс ереже белгіленген.

2. Талап қою мерзімінің өтуін тоқтата тұру

Салықтық тексеру басталған сәттен бастап талап қою мерзімінің өтуін тоқтата тұру мүмкіндігі туралы норма енгізілді.

3. Салықтық бақылаудағы өзгерістер

- Камералдық бақылау нәтижелері бойынша хабарламаны орындалмаған деп тану институты жойылды.
- Оның орнына салық органдарына камералдық бақылау жөніндегі хабарламалар орындалмаған кезде электрондық шот-фактуралардың (ЭШФ) үзіндісін бұғаттау құқығы ұсынылды.
- Тәуекел деңгейі жоғары ЭШФ бойынша камералдық бақылау салыстырмалы бақылау институтына айналдырылды.
- Жаңа механизм - ЭШФ жазып беруді автоматтандырылған бақылау енгізілді. Оны қолдану тәртібі, сондай-ақ бақылауға жататын субъектілердің тізбесі ҚР Қаржы министрлігінің заңға тәуелді актілерімен айқындалатын болады.
- Айналымның шекті мәнінен өтпеген кезде де ҚҚС-есептен ерікті түрде алу мүмкіндігі жойылды.

4. Кодекстің негізгі ережелерін сақтау

Салық кодексінің Жалпы бөлімінде салық міндеттемелерін орындауды реттейтін маңызды нормалар сақталған. Атап айтқанда, берешекті өтеу, салықтарды есепке алу және қайтару тәртібі, заңды тұлғаларды қайта ұйымдастыру және тарату кезіндегі ерекшеліктер және т.б. Бұл ережелер заңға тәуелді актілердің деңгейіне көшірілмегендіктен олардың заңды орнықтылығын күшейтеді.

5. Салық органдарының бірқатар өкілеттіктерін алып тастау

- Салық органдарының салық берешегі бар компаниялар құрылтайшыларының шығуын шектеу құқығы алынып тасталды.

6. Артық төлемдерді есептен шығару тәртібі

Салық органдары үшін талап қою мерзімі өткеннен кейін салықтар бойынша артық төлемдерді есептен шығару құқығы енгізілді.

7. ӘРПК қолдану

Әкімшілік-рәсімдік-процестік кодекстің (ӘРПК) қолданылуы салықтық тексерулер нәтижелеріне және салық органдарының әрекеттеріне (немесе әрекетсіздігіне) шағымдануды қоса алғанда, салықтық әкімшілік рәсімдер бөлігінде сақталды.

Салықтардың негізгі түрлері бойынша түйінді өзгерістер

Корпоративтік табыс салығы (КТС):

- Базалық мөлшерлеме: 20%.
- Жоғарылатылған мөлшерлемелер: 25% (ойын бизнесі, банктер), төмендетілген - 5-10% (әлеуметтік сала), 3% (АШТӨ).

Қосылған құн салығы (ҚҚС):

- Базалық мөлшерлеме: 16% (12%-дан көтерілген).
- Жаңа мөлшерлемелер: 5% / 10% - ТМҚК/МӘМС-тан тыс медициналық қызметтер мен дәрі-дәрмектерге;
 - 10% - баспа басылымдарына;
 - босату - кітаптар мен қаржылық қызметтер, сәулет жұмыстары үшін.
- Тіркеу шегі: 10 000 АЕК дейін төмендетілді.
- АШТӨ үшін сынақ: 80% -ға дейін ұлғайтылды.

Жеке табыс салығы (ЖТС):

- Прогрессивті шкала: жеке тұлғалар мен фермерлер - 10% және 15%;
 - фермерлер - жеңілдіктерді қоса есептегенде 3%/4,5%;
 - жеке практика - 9%;
 - дивидендтер - 5% және 10%.

Арнайы салық режимі (АСР):

- Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар үшін: 300 АЕК/айға дейін, мөлшерлеме 4% (тек әлеуметтік төлемдер енгізілген), ЖК тіркеусіз, жалдамалы қызметкерлер жоқ.
- ШОБ субъектілері үшін: жылына 600 000 АЕК дейін, ставка 4% мөлшерлеме (мәслихаттар 50%± түзетуі мүмкін). Егер табыс жылына 100 млн теңгеден жоғары болса, ЕТҚ-ны салық салынатын табыстан шегеруге болады, жалдамалы қызметкерлер бойынша шектеу жоқ, ҚҚС және әлеуметтік салық төлеушілер болып табылмайды.
- Шаруа және фермер қожалықтары үшін: жеңілдіктер сақталады, тек қана салық ЖТС түрінде төленеді, кірістің 0,5% мөлшерлемесі

«Атамекен» ҚР ҰҚП ұстанымы

Салық Кодексінің жобасында ескерілген ұсыныстар:

- Инвестициялық преференциялар - күрделі қаржы салуға 100% шегерім.
- ҚҚС-ты кейінге қалдыру - шикізат импортына 1 жылға дейін.
- ГБЖ, ТМТ, жетілген кен орындары үшін ынталандыру.
- Әлеуметтік сала үшін біртіндеп мөлшерлемелер.
- ҚҚС-тан босату - қаржылық қызметтер, ішкі туризм.
- Алкогольді сату лицензиясы үшін төлемақыны алып тастау.
- Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар үшін АСР жеңілдету.
- АСР-дың шегін сақтау - 600 000 АЕК.
- Жазалау шараларын жеңілдету, алдын ала бақылау, бөліп-бөліп төлеуді оңайлату.

Салық кодексінің жобасында ескерілмеген ұсыныстар:

- ҚҚС мөлшерлемесін 12% деңгейінде сақтау.
- B2B/B2C мөлшерлемелерін жеңілдетілген декларация негізінде, шегерімдерге тыйым салынбастан АСР бөлу
- Тек мәслихаттардың мөлшерлемені төмендетуі - екі жақты түзетумен ауыстырылды.
- Қайта өңдеу үшін төмендетілген КТС мөлшерлемесі - қолдау таппады.
- Сыртқы жарнама үшін төлемді алып тастау - қабылданған жоқ.
- Әлеуметтік сала үшін ҚҚС-тан толық босату - қолдау таппады
- Дивидендтер бойынша лимитті сақтау (30 000 АЕК) - алынып тасталды.
- ҚҚС-тан ерікті түрде алу - алынып тасталды

«Атамекен» ҰКП талдаушысы: есептеулер мен болжамдар

Жаңа Салық кодексінің жобасын дайындау шеңберінде «Атамекен» ҰКП үш жыл бойы мемлекет пен бизнес мүдделерінің әділ теңгерімін құру бойынша әдіснамалық жұмысты жүзеге асырды. Бұл жұмыстың негізгі элементі иесіздендірілген ақпараттың теңдессіз көлемі - салық есептілігінің, дербес шоттар мен электрондық шот-фактуралардың деректері негізінде кешенді талдамалық есептеулер жүргізу болды.

Алынған нәтижелер салық заңнамасындағы ұсынылып отырған өзгерістер - атап айтқанда, ҚҚС бойынша шекті төмендету, салық мөлшерлемелерін арттыру және арнайы салық режимдерін реформалау - қысқа мерзімді фискалдық әсерге ие болуы мүмкін екенін көрсетеді, бірақ орта және ұзақ мерзімді перспективада салық базасының құлдырауына және экономиканың тарылуына әкеледі.

Осылайша, бағалау бойынша, бұрын Үкімет ұсынған ҚҚС бойынша шекті 15 млн теңгеге дейін төмендету шамамен 164 млрд теңгені қамтамасыз етер еді қосымша түсімдер немесе ҚҚС жалпы көлемінің шамамен 1,5% (2026 жылғы бағамен), бұл төлеушілер санының едәуір ұлғаюы кезінде орташа фискалдық әсерді көрсетеді.

№ п/п	Атауы	млрд тнг.
1	Салық төлеушінің айналымы 15-74 млн. *	9 240
2	Оның ішінде ҚҚС төлеушінің ТЖҚ жеткізуі	4 818
3	ҚҚС салынатын қосымша айналым (1-т. - 2-т.)	4 422
4	Алу коэффициенті (ҚР бойынша ҚҚС бойынша жалпы айналымға ҚР бойынша ІӨТ-на нақты ҚҚС)	1,8%
5	ҚҚС есеп айырысу (салалар бойынша есеп айырысу)	87
6	ҚҚС 16% ставка бойынша (5/12*16 жол)	116
7	2023 жылғы ЖІӨ	119 442
8	ЖІӨ-ге үлесі (6-ж./7-ж.)	0,10%
9	2026-ЖІӨ	169 430
	ҚҚС бойынша шекті 15 млн-ға дейін төмендету нәтижесінде ІӨТ-на қосымша ҚҚС түсімі (9 жол * 8 жол)	164

* -СЕН-ның 100,00 (ЖБР) және СЕН-ның(АСР ОД) 910,00 деректері бойынша

Бұл ретте ҚҚС төлеушілер саны 1,9 есеге - 210 мың шағын бизнес субъектісіне дейін өскен болар еді

№№ р/с	Қызмет түрі (ЭҚЖЖ секциясы)	Табысы бар ШБС саны > 15 млн. <= 74 млн. *	ҚҚС төлеушілер саны > 15 млн және <= 74 млн айналыммен	Жаңа ҚҚС әлеуетті төлеушілер (3-бағ. - 4-бағ.)	Қолданыстағы белсенді ҚҚС төлеушілер саны **	Өсуі (5-бағ / 6-бағ.)
1	2	3	4	5	6	7
	БАРЛЫҒЫ	236 681	26 448	210 233	108 826	1,9
	оның ішінде					
1	Ауыл, орман және балық шаруашылығы	3 015	727	2 288	3 501	0,7
2	Тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді игеру	305	212	93	1 269	0,1
3	өңдеуші өнеркәсіп	10 190	2 144	8 046	9 478	0,8
4	Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондицияланған ауамен жабдықтау	219	72	147	660	0,2
5	умен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою жөніндегі қызмет	607	127	480	628	0,8
6	Құрылыс	18 950	3 872	15 078	15 493	1,0
7	Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	82 344	9 754	72 590	42 350	1,7
8	Көлік және қойма	17 464	1 744	15 720	6 884	2,3
9	Тұру және тамақтану жөнінде қызметтер көрсету	9 341	457	8 884	2 010	4,4
10	Ақпарат және байланыс	5 889	670	5 219	2 786	1,9
11	Қаржы және сақтандыру қызметі	572	63	509	434	1,2
12	Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	14 307	1 191	13 116	4 554	2,9
13	Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	8 739	1 548	7 191	5 397	1,3
14	Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласы	10 552	1 071	9 481	3 930	2,4
15	Мемлекеттік басқару және қорғаныс; міндетті әлеуметтік қамтамасыз ету	31	8	23	52	0,4
16	Білім	6 932	158	6 774	556	12,2
17	Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету	2 742	57	2 685	262	10,2
18	Өнер, ойын-сауық және демалыс	3 083	154	2 929	614	4,8
19	Өзге де қызмет түрлерін ұсыну	26 409	1 380	25 029	4 097	6,1
20	Деректер жоқ	14 990	1 039	13 951	3 871	3,6

* - ЖБР (СЕН 100,00) және оңайлатылған декларация негізіндегі АСР (СЕН910.00) деректері бойынша

** - 2023 жылға айналымы > 0 ҚҚС төлеушілер

Ал АСР реформасы және жалпыға бірдей белгіленген режимге көшіру кем дегенде 319 мың шағын бизнес субъектілерін - АСР ағымдағы пайдаланушыларының шамамен 32%-ын қамтиды, бұл есептеулерге сәйкес жалпыға бірдей белгіленген режимде салық төлеушілер санының 2,9 есе ұлғаюына алып келуі мүмкін.

№ р/с	Қызмет түрі (ЭҚЖЖ секциясы)	ОД қолданыстағы белсенді АСР саны*	Оның ішінде ЖБР көшуге тиесілі**	ОД салмағы (4-бағ./ 3-бағ.)	Қолданыстағы белсенді СТ саны ЖБР ***	Өсуі (4-бағ./ 6-бағ.)
1	2	3	4	5	6	7
	БАРЛЫҒЫ	1 005 948	319 123	31,7%	109 943	2,9
	оның ішінде					
1	Ауыл, орман және балық шаруашылығы	32 023	8 352	26,1%	5 042	1,7
2	Тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді игеру	213	146	68,5%	1 153	0,1
3	өңдеуші өнеркәсіп	41 040	17 129	41,7%	7 293	2,3
4	Электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және кондицияланған ауамен жабдықтау	347	231	66,6%	659	0,4
5	Сумен жабдықтау; қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою жөніндегі қызмет	1 237	774	62,6%	700	1,1
6	Құрылыс	35 737	25 915	72,5%	12 251	2,1
7	Көтерме және бөлшек сауда; автомобильдер мен мотоциклдерді жөндеу	318 583	77 156	24,2%	29 516	2,6
8	Көлік және қойма	42 289	23 075	54,6%	5 049	4,6
9	Тұру және тамақтану жөнінде қызметтер көрсету	24 688	48	0,2%	1 566	0,0
10	Ақпарат және байланыс	12 000	7 201	60,0%	3 559	2,0
11	Қаржы және сақтандыру қызметі	105	58	55,2%	2 155	0,0
12	Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар	42 022	20 156	48,0%	7 722	2,6
13	Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	20 501	11 467	55,9%	8 088	1,4
14	Әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласы	23 344	12 726	54,5%	5 281	2,4
15	Мемлекеттік басқару және қорғаныс; міндетті әлеуметтік қамтамасыз ету	65	38	58,5%	65	0,6
16	Білім	16 197	7 977	49,2%	7 296	1,1
17	Денсаулық сақтау және халыққа әлеуметтік қызмет көрсету	8 495	4 908	57,8%	2 880	1,7
18	Өнер, ойын-сауық және демалыс	7 312	3 757	51,4%	1 541	2,4
19	Өзге де қызмет түрлерін ұсыну	125 659	45 459	36,2%	5 785	7,9
20	Деректер жоқ	254 091	52 550	20,7%	2 342	22,4

* - 2022 жылға > 0 теңге кіріс мөлшерімен ОД АСР саны

** - тиісті қызмет түрлерінде кіріс мөлшері > 15 млн. теңге жалдамалы жұмыскерлердің болуы

*** > 0 теңге - кіріс мөлшерімен 2022 жылға КТС бойынша декларация тапсырған салық төлеушілердің саны

ҚҚС мөлшерлемесін 16%-ға дейін көтеру бюджет кірістерінің 2,8 трлн теңге деңгейінде өсуін қамтамасыз етеді, алайда Палатаның бағалауы бойынша бірқатар жүйелі тәуекелдер бар:

- машиналар мен жабдықтар импортының төмендеуі (импорттың 40% дейін), бұл өнімділікке теріс әсер етеді;
- басқа инфляциялық факторларға қосымша инфляцияның кемінде 2,5 пайыздық тармаққа өсуі;
- салық органдары тарапынан көлеңкелі секторды күшейту және әкімшілендірудің тиімділігін төмендету;
- контрабандалық өнім тарапынан бәсекелестіктің өсуінен адал бизнесті ығыстыру.

Айта кету керек, Палата жүргізген сценарийлік модельдеу нәтижелеріне сәйкес салықтық түсімдердің өсуі салық мөлшерлемесі көтерілгеннен кейін қысқа мерзімді перспективада ғана байқалған. Орта мерзімді перспективада әсері жойылуы мүмкін: салық жүктемесінің артуы экономикалық белсенділікке тежеуші ықпал етуге қабілетті, бұл өз кезегінде салық базасын кеңейту және түсімдердің өсу әлеуетін төмендетеді.

«Атамекен» ҰКП баламалы тәсілі:

Балама ретінде Палата экономикалық өсімді ынталандыру есебінен бюджет кірісін ұлғайту стратегиясын ұсынды. Негізгі ұсыныстар мыналардан тұрады:

- Арнайы салық режимдерін қолдану аясын кеңейту - шекті айналымды 1 млрд теңгеге дейін ұлғайту;
- B2C-секторда айналымнан салық ставкаларын 4% -ға дейін, B2B - 8% -ға дейін арттыру;
- Халықаралық практикаға негізделген КТС бойынша салықтық жүктеменің ең төменгі деңгейі механизмін қолдану.

ҰКП есептеулері бойынша мұндай конфигурация бизнес-ортаға теріс әсерді барынша азайта отырып, Үкімет ұсынған шаралармен салыстырмалы түрде бюджет кірістерінің өсуін қамтамасыз етуге мүмкіндік берер еді, алайда қорытындысында оларды Үкімет қолдаған жоқ.

Салықтық әкімшілендіру

Жаңа Салық кодексі және Қаржы министрлігінің көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимыл бөлігіндегі бастамалары шеңберінде бизнеске әкімшілік жүктемені күшейтетін ережелер көзделген. Ұсынылған нормаларды талдау мемлекет мүдделері мен кәсіпкерлер құқықтары арасындағы теңгерімді сақтауды ескере отырып, оларды елеулі пысықтау қажеттігін куәландырады.

1. Салықтық тексеру кезінде талап қоюдың ескіру мерзімін тоқтата тұру

Тексеру басталған сәттен бастап оның нәтижелері орындалғанға дейінгі кезеңге талап қоюдың ескіру мерзімін «тоқтату» ұсынылады.

Бизнес позициясы:

- Құқықтық айқындылық принципі бұзылады;
- Салық органдары тарапынан теріс пайдалану қаупі туындайды;
- Тексерулердің созылуын арттырады

2. Негізгі нормаларды заңға тәуелді актілерге беру

Бірқатар маңызды нормаларды (тіркеу, жою, салықтарды қайтару және т.б. туралы) бұйрықтар деңгейінде бекіту ұсынылады.

Бизнес позициясы:

- Мұндай нормалар тек қана заңнамалық деңгейде қабылдануы тиіс;
- Бұл өкілеттіктерді министрліктерге беру салық төлеушілер құқықтарының кепілдіктерін төмендетеді.

3. Жалпы заңдардың қолданылуын шектеу (ӘРПК, КК, «Құқықтық актілер туралы» Заң)

Салық дауларына қатысты әкімшілік рәсімдер мен соттық қорғаудың қолданылуын шектеу көзделеді.

Бизнес позициясы:

- Бұл бірыңғай құқықтық тәртіпті бұзады;
- Кәсіпкерлердің әкімшілік сот ісін жүргізу шеңберінде өз құқықтарын қорғау мүмкіндігін шектейді.

4. Артық төлемдерді ескіру мерзімі өткеннен кейін есептен шығару

Артық төленген сомаларды талап қою мерзімі өткеннен кейін жою мүмкіндігі көзделеді.

Бизнес позициясы:

- Бұл меншік құқығын бұзады (ҚР Конституциясының 26-бабы);
- Сот шешімінсіз қаражатты іс жүзінде тәркілеуге әкеп соғуы мүмкін.

5. Формальды негіздер бойынша электрондық шот-фактураларды (ЭШФ) жазып беруді тоқтата тұру

ЭШФ-ны бұғаттау тетігі шаруашылық қызметпен байланысты емес негіздерді қамтиды (мысалы, компания қатысушысының қайтыс болуы немесе іздестіру).

Бизнес позициясы:

- Бұғаттау негіздеріне ревизия жүргізу қажет;
- Салық тәртібіне әсер етпейтін тепе-тең емес және формальды негіздерді алып тастау.

6. ҚҚС бойынша есептен ерікті түрде шығару құқығын алып тастау

Жаңа Салық кодексінде белгіленген шекке жетпеген жағдайда ҚҚС бойынша есептен шығу құқығы берілмеген.

Бизнес позициясы:

- Осы құқықты қолдау қажеттігін сақтау;
- Әйтпесе, шағын бизнеске түсетін ауыртпалық және әкімшілік шығындардың тиімсіздігі артады.

7. ЭШФ автоматтандырылған бақылауы (e-Tamga)

ЭШФ жазып беру үшін қаражатты міндетті түрде резервте ұстаумен автоматтандырылған жүйе көзделеді

Бизнес позициясы:

- Бұл айналым қаражатын ауытқуға және қосымша жүктемеге әкеледі;
- Барлық рәсімдік нормаларды Қаржы министрлігіне беру Конституцияның салық салуды заңнамалық реттеу туралы ережелерін бұзады.

8. ҚҚС қайтару рәсімін қатаңдату

Жеңілдетілген қайтару үшін қосымша талаптар енгізіледі (мысалы, экспорттың 50%), тәуекел моделі мен тақырыптық тексерулер енгізіледі.

Бизнес позициясы:

- Қайтарудың нақты мерзімдері айтарлықтай ұлғаюы мүмкін;
- Қайтарылған сомаларды қайта қарау және өтімділікті оқшаулау тәуекелдері туындайды;
- Бюджет жетіспеген жағдайда өсімпұл есептеуден бас тарту - мемлекеттің міндеттемелерден іс жүзінде босатылуы.

9. Салық берешегі кезінде шығуды шектеу

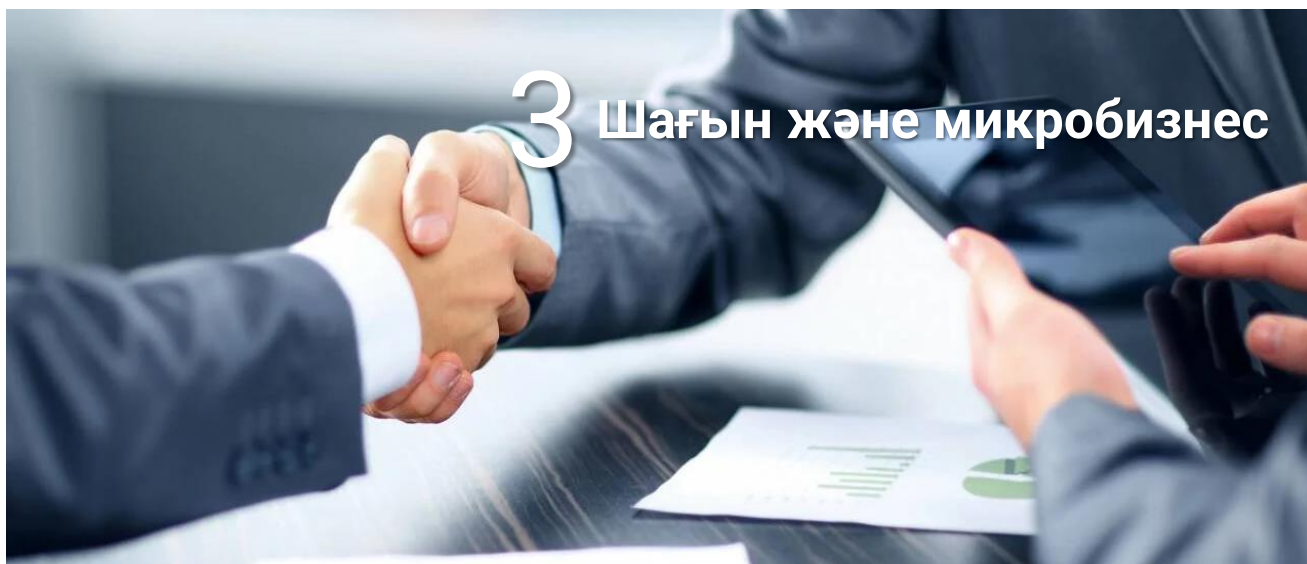
Салық берешегі бар кәсіпкерлер үшін елден шығуға тыйым салу көзделген.

Бизнес позициясы:

- Шара пропорционалды емес және қолданыстағы жазалау құралдарын қайталайды;
- Салық төлеушілердің құқықтарын, оның ішінде еркін жүріп-тұруын шектейді.

Қорытындылар мен ұсынымдар

- Үкіметпен бірлесіп, кәсіпкерлердің құқықтарын және құқықтық айқындылықты сақтауды қамтамасыз ету мақсатында нормаларды пысықтау;
- ӘРПК, КК және өзге де негізгі заңдардың қолданылуын шектейтін нормаларды алып тастау, негізгі нормаларды тек заң деңгейінде реттеуді қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізілуде.

3 Шағын және микробизнес

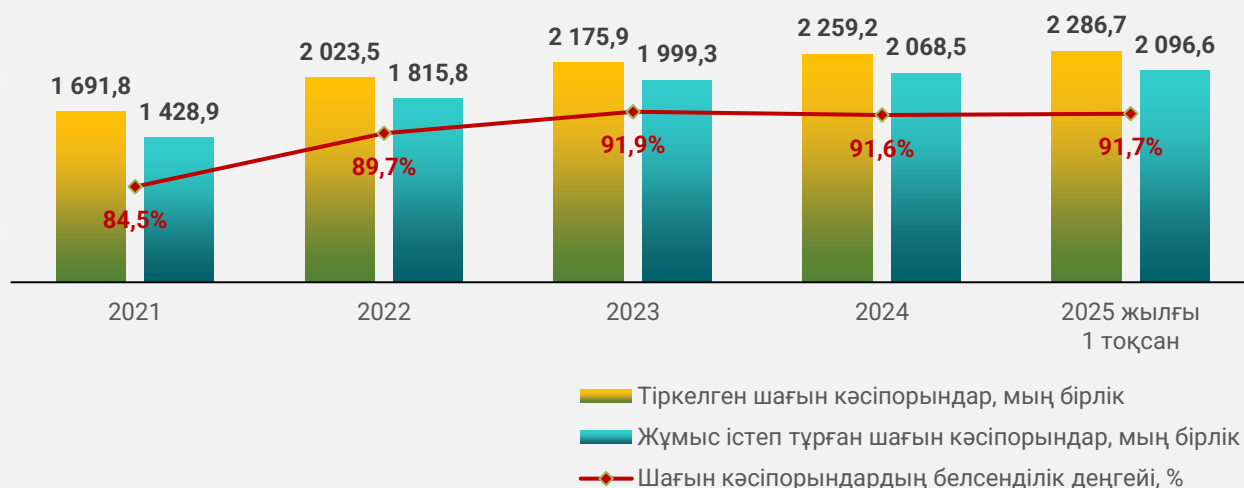
Қазақстанда шағын кәсіпкерліктің жай-күйі

Қарастырылып отырған кезеңде шағын кәсіпкерліктің тіркелген саны, сондай-ақ жұмыс істеп тұрған субъектілері санының тұрақты өсуі байқалады. 2024 жылдың қорытындылары бойынша жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпорындардың саны 2,1 млн бірлікті құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 3,5% -ға немесе 69,3 мың кәсіпорыннан көп.

Шағын кәсіпорындардың белсенділік деңгейінің оң динамикасын ерекше атап өткен жөн - 2025 жылдың 1 тоқсанының қорытындысы бойынша ол 91,7% -ды құрады

(Анықтама үшін: 2021 жылы - 84,5%, 2022 жылы - 89,7%, 2023 жылы - 91,9%, 2024 жылы - 91,7%).

ҚР-да шағын кәсіпкерлік саны 2021-2025 жылдарға, мың бірлік

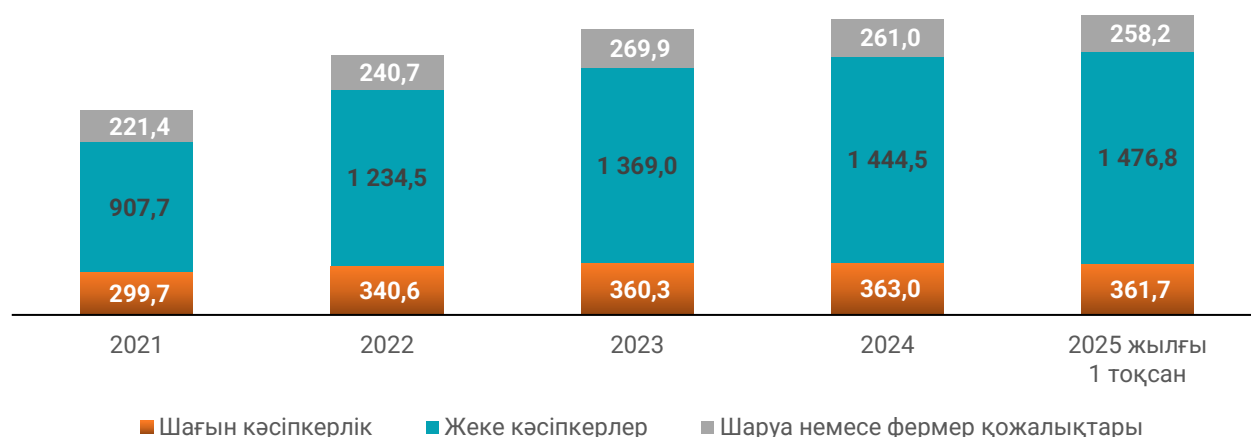
Дереккөз: ҰСБ

2025 жылғы 1-тоқсанның қорытындысы бойынша жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны 2,1 млн. бірлікті құрады, оның ішінде: шағын заңды тұлғалар - 361,7 мың бірлік (17,2%), жеке кәсіпкерлер - 1476,8 мың бірлік (70,4%) және шаруа (фермер) қожалықтары - 258,2 мың бірлік (12,3%).

2024 жылы өткен жылмен салыстырғанда жұмыс істеп тұрған шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы саны 3,5% -ға, негізінен жеке кәсіпкерлер санының ұлғаюы есебінен (+ 75,4 мың бірлік немесе + 5,5%) өсті.

Тұтастай алғанда, шағын кәсіпкерліктің іскерлік белсенділігінің оң серпіні көбінесе бизнестің өсу сапасымен емес, оның бөлшектенуімен байланысты болуы мүмкін.

ҚР-да шағын кәсіпкерліктің құрылымы 2021-2025 жылдары, мың бірлік

Дереккөз: ҰСБ

Салалық құрылымда көтерме және бөлшек сауда секторы басым - 739 мың бірлік (барлық шағын кәсіпкерлердің 35,2%). Одан кейін өзге қызмет түрлері секторы - 296,4 мың бірлік (14,1%) және ауыл шаруашылығы - 288,2 мың бірлік (13,7%). Осылайша, салалық құрылым экономиканың төмен өнімді секторларында бизнестің шоғырлануын көрсетеді.

ТОП-5 сала

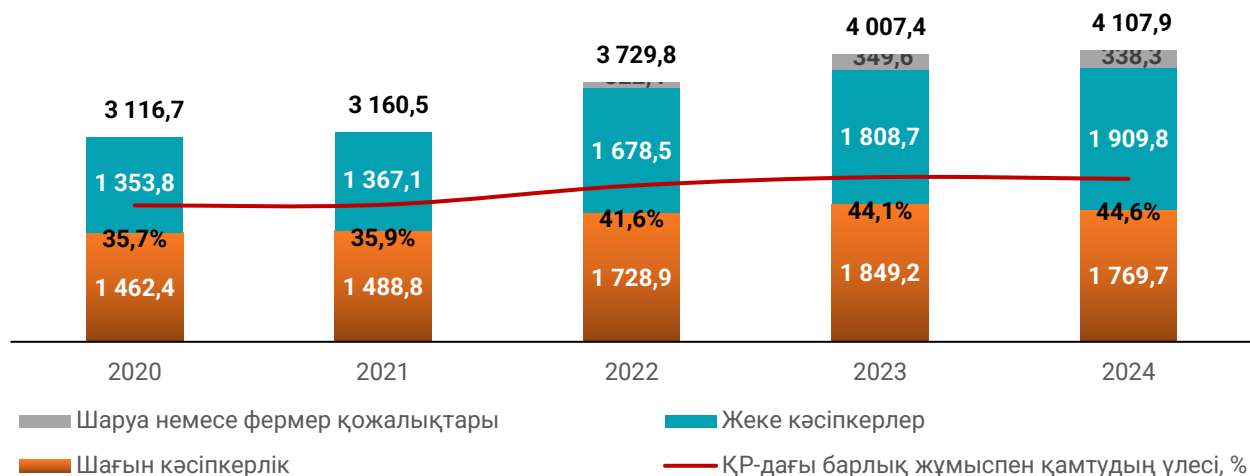
**2025 жылғы 1 сәуірге,
ҚР-дағы шағын
кәсіпкерлік
саны бойынша,
мың бірлік**

Дереккөз: ҰСБ

Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша, шағын кәсіпкерлікте жұмыспен қамтылғандар саны 2024 жылдың қорытындылары бойынша 4,1 млн адамды құрады, оның ішінде субъектілерде: шағын заңды тұлғалар - 1769,7 мың адам (44,0%), жеке кәсіпкерлер - 1 909,8 мың адам (47,5%) және шаруа (фермер) қожалықтары - 338,3 мың бірлік (8,4%). Сондай-ақ елдегі жалпы жұмыспен қамтудан шағын кәсіпкерлікті жұмыспен қамту үлесінің өсуінің оң серпіні байқалады.

ҚР-да 2020-2024 жылдары шағын кәсіпкерлікте жұмыспен қамтылғандар саны, мың адам

Дереккөз: ҰСБ

Салалық құрылымда көтерме және бөлшек сауда секторы басым, онда 1270,7 мың адам жұмыспен қамтылған. (31,6%). Одан кейін ауыл шаруашылығы секторы - 427,5 мың адам. (10,6%) және өзге де қызмет түрлерін ұсыну - 388,4 мың адам (9,7%).

Дүниежүзілік банктің бағалауынша, қазақстандық компаниялардың үштен бірі біліктілігі төмен деңгейде жұмыс істейді, бұл елеулі шектеу болып табылады.

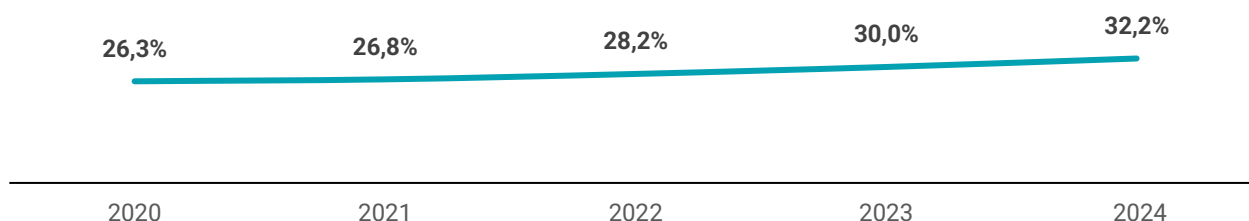
2025 жылдың 1-тоқсанында шағын кәсіпкерлікте жұмыспен қамтудың ТОП-5 салалары

Дереккөз: ҰСБ

Мемлекеттің стратегиялық мақсаты 2050 жылға қарай жалпы ішкі өнімде шағын және орта кәсіпкерліктің үлесін 50% -ға дейін ұлғайту болып табылады. Бұл ретте 2030 жылға қарай 40% көрсеткішке қол жеткізу жоспарланып отыр. Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес, 2023 жылдың қорытындысы бойынша ЖІӨ-дегі шағын кәсіпкерліктің үлесі 30% -ды құрады, бұл өткен жылғы көрсеткіштен 1,8 пайыздық тармаққа жоғары. Көршілес Өзбекстанмен салыстыру үшін ЖІӨ-дегі шағын кәсіпкерліктің үлесі 50%-ға тең.

ЖІӨ-дегі шағын кәсіпкерлік ЖҚҚ үлесі 2020-2024 жылдарға, %

Дереккөз: ҰСБ

ШОК-тың экономикаға салымының баламалы индикаторы олардың салық түсімдеріндегі үлесі болып табылады. Осылайша, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік кіріс комитетінің мәліметінше, 2024 жылы шағын кәсіпкерлік салық аударымдарының жалпы көлемінің 16,4%-ын қамтамасыз етті. 2020-2023 жылдар аралығында шағын кәсіпорындар мен шағын бизнес табыс салығын (ЖТС және КТС) төлеуден босатылғанын атап өткен жөн.

2020-2024 жылдардағы шағын кәсіпорындардан түсетін салықтық түсімдердің үлесі, %

Дереккөз: МСК

2020 жылдан 2024 жылға дейін Қазақстанда шағын кәсіпкерліктің негізгі капиталына инвестициялар (НКИ) номиналды түрде 6 трлн-нан 11,1 трлн теңгеге дейін өсті (өсім 5,1 трлн теңгені немесе 85,3%-ды құрады).

2024 жылғы мәліметтер бойынша, инвестицияның негізгі бөлігі ғимараттар мен құрылыстарды салу мен күрделі жөндеуге бағытталған - 8,7 трлн теңге (78,6%). Машиналар, жабдықтар, көлік құралдарын сатып алу және оларды күрделі жөндеу шығындары 2 трлн теңгені (18,4%) құрады. Өзге салымдар - 0,3 трлн теңге (3,1%).

Абсолюттік мәнде оң динамикаға қарамастан, соңғы бес жыл ішінде **ЖІӨ-дегі шағын бизнес НКИ** үлесі **7-8% деңгейінде** тұрақсызданып отыр, бұл 2020-2021 жылдардағы көрсеткіштерден төмен.

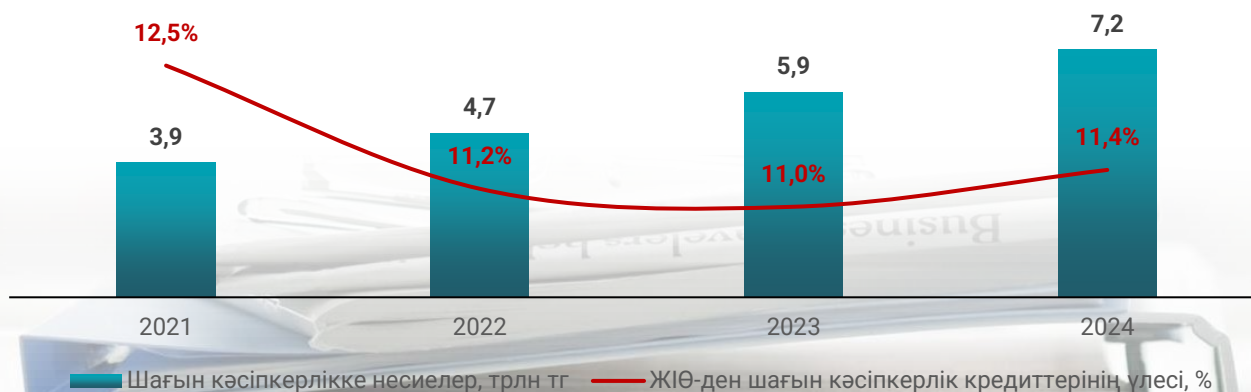
Инвестициялық белсенділіктегі ұстамдылық кәсіпкерлердің экономиканың тұрақтылығына және ұзақ мерзімді салымдар үшін қолайлы жағдайларға жеткілікті сенімділік сезінбейтінін айғақтауы мүмкін.

2020-2024 жылдары шағын кәсіпкерліктің негізгі капиталына инвестициялардың құрылымы, трлн тг

2024 жылдың қорытындысы бойынша **банк секторының шағын кәсіпкерлікке несиелері 7,2 трлн теңгені құрады**, бұл 2023 жылмен салыстырғанда 1,2 трлн (+ 20,6%) артық. Алайда оның ЖІӨ-дегі үлесі төмен деңгейде (11,4%) қалып отыр. Салыстыру үшін: Ұлыбританияда - 64%, Германияда - 69%, АҚШ-та - 77%.

2021-2024 жылдары шағын кәсіпкерлікке несие берудің динамикасы, трлн тг

Дереккөз: ҰСБ

3.2. САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ (Шағын кәсіпкерлік)

«Іскерлік климат» рейтингі орталық деңгейде де, жергілікті деңгейде де бизнес жүргізуге жағдай жасау бойынша мемлекеттік органдардың жұмыс нәтижелерін бағалауға және салыстыруға бағытталған тәуелсіз зерттеу болып табылады.

Зерттеу «Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы туралы» 2013 жылғы 4 шілдедегі № 129-V ҚР Заңына сәйкес жүргізіледі және «Атамекен» ҰКП өз күшімен, бөгде зерттеу ұйымдарын тартусыз іске асырылады.

2024 жылғы зерттеу географиясы 17 облыс және республикалық маңызы бар 3 қала бөлінісінде 226 елді-мекенді қамтиды. Сауалнамаға барлығы 4421 шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері қатысты, оның ішінде 3902 немесе 88,3% шағын кәсіпкерлік субъектілері және 519 (11,7%) орта кәсіпорындар. Сауалнамаға ауыл шаруашылығы, құрылыс, көтерме және бөлшек сауда, өңдеу өнеркәсібі, көлік, мұнай саласын қоса алғанда, әртүрлі экономикалық қызметтің түрлерінің өкілдері қатысты. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне сауалнама бөлек жүргізілгенін атап өткен жөн.

Іскерлік климатты бағалау үшін 4 балдық шкала пайдаланылады, мұнда 1 - ең нашар, 4 - ең жақсы өлшем.

Сауалнама 2024 жылғы 11 қараша мен 11 желтоқсан аралығында, қосымша сауалнама 2025 жылғы 15 қаңтарға дейін жүргізілді.

Шағын кәсіпкерлік

2024 жылғы бизнесті жүргізу шарттары бойынша өңірлердің рейтингі мынадай:

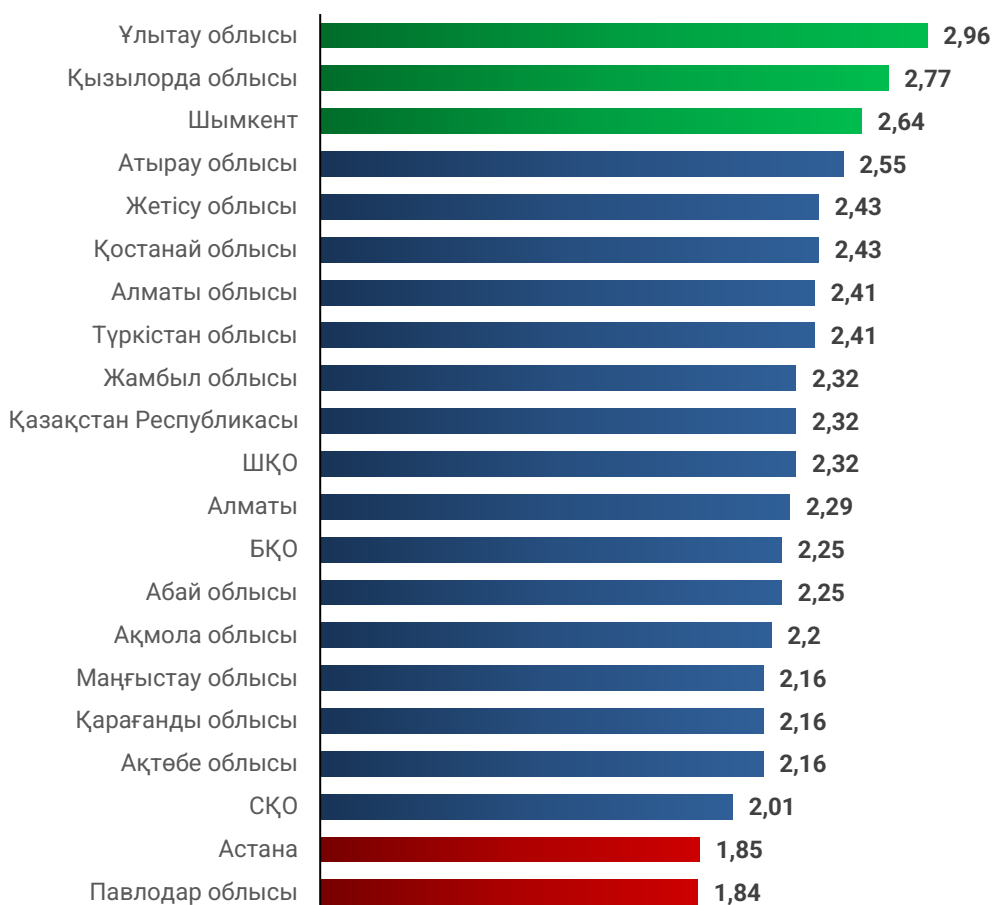
Ең көп балл жинаған жетекші өңірлер: Ұлытау облысы (2,96), Қызылорда облысы (2,77) және Шымкент (2,64).

Орташа республикалық ауқым: Шығыс Қазақстан облысы (2,32), Жамбыл облысы (2,32) және Алматы қаласы (2,29) орташа республикалық мәнге жақын.

Аутсайдерлер: Астана қаласы (1,85) және Павлодар облысы (1,84) ең төмен нәтижелерді көрсетті.

Өңірлердің сауалнама көрсеткіштері бойынша орташа бағасы ең жоғары мүмкін болатын 4 баллдың 2,32 баллын құрады.

Тұтастай алғанда, өңірлердің орташа бағасы барынша мүмкін болатын 4-тен 2,32 баллды құрады, бұл жақсарту үшін әлеуеті айқын **елдегі бизнесті жүргізу шарттарының орташа деңгейін көрсетеді. Бұл нәтиже аутсайдер-өңірлерді қолдау, сондай-ақ көшбасшы-өңірлерде қолданылатын табысты практикаларды кеңейту** жөніндегі атаулы шаралардың қажеттілігін көрсетеді.

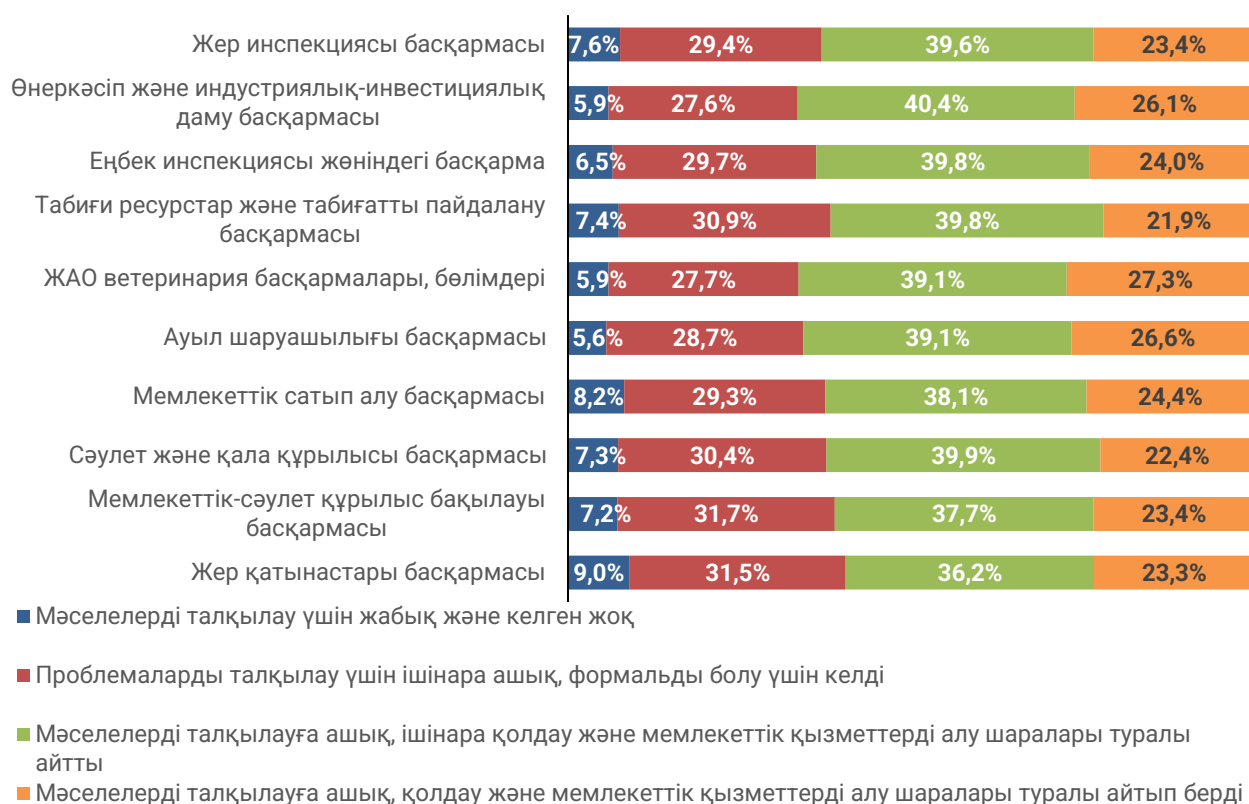

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Жергілікті атқарушы органдардың ашықтығына көше отырып, **кәсіпкерлік (66,5%) және ветеринария (66,4%) басқармалары ақпаратқа қолжетімділік және халықпен өзара іс-қимыл деңгейі бойынша анағұрлым ашық болып табылатынын атап өтуге болады.**

Мұндай ашықтық осы құрылымдардың ашықтыққа ұмтылысын ғана емес, сонымен қатар қоғам мен бизнес тарапынан сапалы өзара іс-қимылға тұрақты сұраныстың болуын да көрсетеді. Сонымен бірге, бұл көрсеткіштер ашықтық пен халықпен коммуникация әзірше неғұрлым төмен деңгейде қалатын басқа басқармалар үшін бағдар ретінде қаралуы мүмкін.

2024 жылы шағын кәсіпкерлік үшін жергілікті атқарушы органдардың ашықтығы

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

2024 жылы орталық мемлекеттік органдардың (ОМО) аумақтық комитеттерінің бизнес үшін ашықтығын талдау өртке қарсы қызметтің (70,6%) және санитарлық-эпидемиологиялық қызметтің (69,0%) кәсіпкерлер үшін ашықтық пен қолжетімділіктің ең жоғары дәрежесін көрсететінін көрсетті. Осы құрылымдардың жоғары көрсеткіштері олардың халық пен объекті бизнесінің қауіпсіздігін қамтамасыз етумен тікелей байланысты қызметінің ерекшелігімен түсіндіріледі.

2024 жылы шағын бизнес үшін орталық мемлекеттік органдардың аумақтық комитеттерінің ашықтығы

- Мәселелерді талқылау үшін жабық және келген жоқ
- Проблемаларды талқылау үшін ішінара ашық, формальды болу үшін келді
- Мәселелерді талқылауға ашық, ішінара қолдау және мемлекеттік қызметтерді алу шаралары туралы айтты
- Мәселелерді талқылауға ашық, қолдау және мемлекеттік қызметтерді алу шаралары туралы айтып берді

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

2024 жылы бизнестің мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылының неғұрлым қажетті форматтары «Атамекен» бизнес-алаңдары (42,9%) және жеке қабылдаулар (25,8%) болып қалды. Нәтижелер көрсеткендей, кәсіпкерлер бұрынғысынша тікелей байланысты және мәселелерді жедел шешу мүмкіндігін қамтамасыз ететін дәстүрлі және тексерілген коммуникация арналарын таңдайды.

Сонымен қатар транзакциялық шығындарды айтарлықтай қысқартатын және диалогтың тиімділігін арттыратын өзара іс-қимылдың цифрлық құралдарын жеткіліксіз пайдалану байқалады.

2024 жылы шағын кәсіпкерлік үшін мемлекеттік органдармен тиімді байланыс арналары

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Кәсіпкерлердің өсу жолындағы негізгі кедергілер салықтық қысым (44%), қосымша рұқсаттар түріндегі әкімшілік кедергілер (43,1%) және жиі тексерулер (42,4%) болып қалып отыр. Кәсіпкерлер жоғары бюрократиялық жүктемені және процедуралардың күрделілігін атап өтеді, бұл бизнестің дамуы мен ауқымын айтарлықтай баяулатады.

Негізгі сын-қатерлерге реттеуші ортаның болжанбайтындығы және салық жүктемесінің өсу үрдісі жатады, бұл жоспарлау мен ұзақ мерзімді инвестицияларды неғұрлым тәуекелді етеді. Нәтижесінде көптеген компаниялар неғұрлым қатаң талаптар мен қосымша шығындарға ұшырамас үшін кеңеюден сақтанып, «шағын бизнес аймағында» қалады.

2024 жылы шағын кәсіпкерліктен орта кәсіпкерлікке көшу үшін кедергілер

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Дәстүрлі түрде мемлекеттік қолдау алудың негізгі кедергілері артық бюрократия (24,8%) және қаржыландырудың шектеулі көлемі (21,7%) болып қалып отыр. Бұл факторлар қосымша шығындар жасай отырып және қолдау алу процесін қиындата отырып, шағын және орта бизнес үшін мемлекеттік бағдарламалардың қолжетімділігін айтарлықтай төмендетеді.

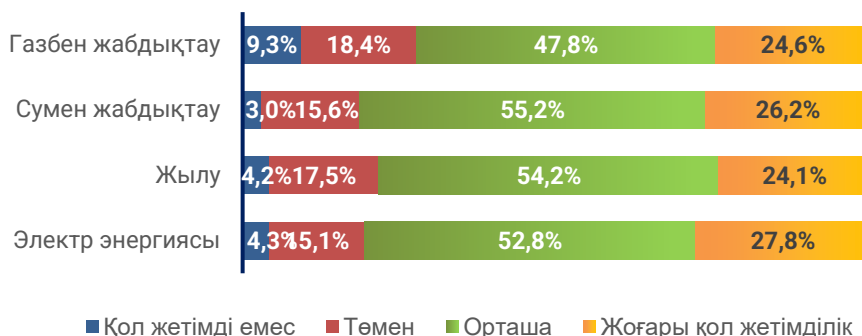
Шағын кәсіпкерліктің кедергілері 2024 жылы мемлекеттік қолдау алған кезде

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Кәсіпкерлердің бағалауы бойынша, электр және сумен жабдықтауға қосу жөніндегі қызметтер неғұрлым қолжетімді болып қалуда, онда рәсімдер салыстырмалы түрде реттелген және түсінікті. Алайда, бизнес жылу және әсіресе газбен жабдықтау салаларында үлкен қиындықтарға тап болады.

2024 жылы инфрақұрылымға (шағын кәсіпкерлік) қосылудың қолжетімділігі

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Еңбек нарығының түйінді проблемасы жоғары буындағы білікті мамандардың, бірінші кезекте инженерлер мен техникалық бейіндегі мамандардың тапшылығы болып қалуда. Кадрлар жетіспеушілігі өндірістік және сервистік салаларда жұмыс істейтін білікті жұмысшылар арасында да байқалады.

2024 жылы еңбек ресурстарының қолжетімділігі (шағын кәсіпкерлік)

Дереккөз: Іскерлік 2024

Дегенмен, сауалнамаға сәйкес, бизнестің 35%-ы қызметті кеңейтуді жоспарлап отыр, ал 17,9%-ы шығындарды оңтайландыруға бағытталған. Бұл сақтық даму стратегиясының басым екенін көрсетеді: кәсіпкерлер өсуге ұмтылады, бірақ бұл ретте ағымдағы процестердің кеңеюі мен тиімділігін арттыру арасында теңгерімді қалай отырып, қазіргі тәуекелдер мен шектеулерді ескереді.

Егер 2025 жылдың 2 тоқсанындағы шағын және орта кәсіпкерлік сауалнамасының қорытындысына жүгінсек, оған 4 450 кәсіпкер қатысты. Олардың ішінде 3 977 респонденттің басым көпшілігі (89,4%) шағын бизнестен, ал орта бизнестің үлесіне 473 қатысушы (10,6%) тиесілі.

2025 жылғы 2-тоқсанда ең көп балл көрсеткен Қостанай облысы (3,40), Ұлытау (3,37) және Атырау облысы (3,35) алдыңғы орындарды иеленді. Орташа республикалық диапазонда Түркістан (3,05) және Жамбыл (3,02) облыстары бар, олардың нәтижелері орташа мәнге жақын. Ең төмен көрсеткіштерді көрсеткен Шығыс Қазақстан облысы (2,61), сондай-ақ Шымкент (2,64) және Алматы (2,73) қалалары неғұрлым табысты болды.

Шағын кәсіпкерлікке жүргізілген сауалнама нәтижелерін салыстыру кезінде 2025 жылғы 2-тоқсанда және 2024 жылғы ұқсас кезеңде көзге түсетін оң тренд Абай облысында (+0,5), сондай-ақ Алматы (+0,29) және Қостанай (+0,25) облыстарында көрсеткіштердің айтарлықтай өсуі байқалады. Сонымен қатар, индекстің неғұрлым төмендеуі Шығыс Қазақстан және Маңғыстау облыстарында (-0,49), сондай-ақ Шымкент қаласында (-0,45) байқалады.

2025 және 2024 жылдардың 2-тоқсанына шағын кәсіпкерліктің сауалнамасы бойынша өңірлердің рейтингтерін салыстыру

	2025 ж. 2 тоқ.	2024 ж. 2 тоқ.	Өзгертулер
Қостанай облысы	3,4	3,15	0,25
Ұлытау облысы	3,37	3,39	-0,02
Атырау облысы	3,35	3,08	0,27
Павлодар облысы	3,31	3,33	-0,02
Қызылорда облысы	3,27	2,94	0,33
Жетісу облысы	3,2	2,92	0,28
СҚО	3,17	2,98	0,19
Абай облысы	3,11	2,61	0,5
Қарағанды облысы	3,09	3,1	-0,01
Ақтөбе облысы	3,08	3,19	-0,11
Түркістан облысы	3,05	2,78	0,27
Жамбыл облысы	3,04	3,05	-0,01
БҚО	2,95	2,92	0,03
Астана	2,88	3,08	-0,2
Ақмола облысы	2,88	3,16	-0,28
Маңғыстау облысы	2,85	3,34	-0,49
Алматы облысы	2,84	2,55	0,29
Алматы	2,73	2,84	-0,11
Шымкент	2,64	3,09	-0,45
ШҚО	2,61	3,1	-0,49

Дереккөз: Іскерлік климат 2024 ж. 2-т. және 2025 ж. 2 т.

2025 жылғы 2-тоқсанда бизнестің жергілікті атқарушы органдармен өзара іс-қимылын бағалауда шамалы төмендеу байқалады. ЖАО-ның толық ашықтығын және қолдау шаралары туралы ақпараттың қолжетімділігін көрсеткен кәсіпкерлердің үлесі 27,4% -дан 27,2% -ға дейін төмендеді. Сонымен бір мезгілде ресми сапарлар үлесінің (16,5% -дан 22,7% -ға дейін) және органдардың толық жабылу жағдайларының (5,2% -дан 5,9%-ға дейін) ұлғаюы байқалады. Сонымен қатар, респонденттердің күрт өсуі байқалады (28,3% -дан 44,3%-ға дейін), олар бұрынғысынша ЖАО-мен диалогты ішінара және жеткіліксіз хабардарлық ретінде қабылдайды.

2025 және 2024 жылдардың 2-тоқсанына жергілікті атқарушы органдардың (шағын кәсіпкерлік) ашықтығын салыстыру

* 2025 жылы сауалнамаға өзгерістер енгізілді

Дереккөз: Іскерлік климат 2024 ж. 2-т. және 2025 ж. 2-т.

Кәсіпкерлердің әкімдіктермен өзара іс-қимылының ең тиімді құралы жергілікті билік өкілдерінің қатысуымен өңірлік кәсіпкерлер палаталарының (ӨКП) бизнес-алаңдары болып қала береді. Олардың тиімділігі қолдаудың өсуімен расталады: егер 2024 жылғы 2-тоқсанда бұл форматты респонденттердің 34,7%, 2025 жылғы ұқсас кезеңде 43% белгіледі. Сұраныс бойынша екінші орында әкімдіктер басшылығының жеке қабылдауы (25%), ал үшінші орынды e-otinish порталы арқылы жүгіну (19,4%) алады.

2025 және 2024 жылдардың 2-тоқсанында шағын кәсіпкерлік үшін мемлекеттік органдармен тиімді байланыс арналары

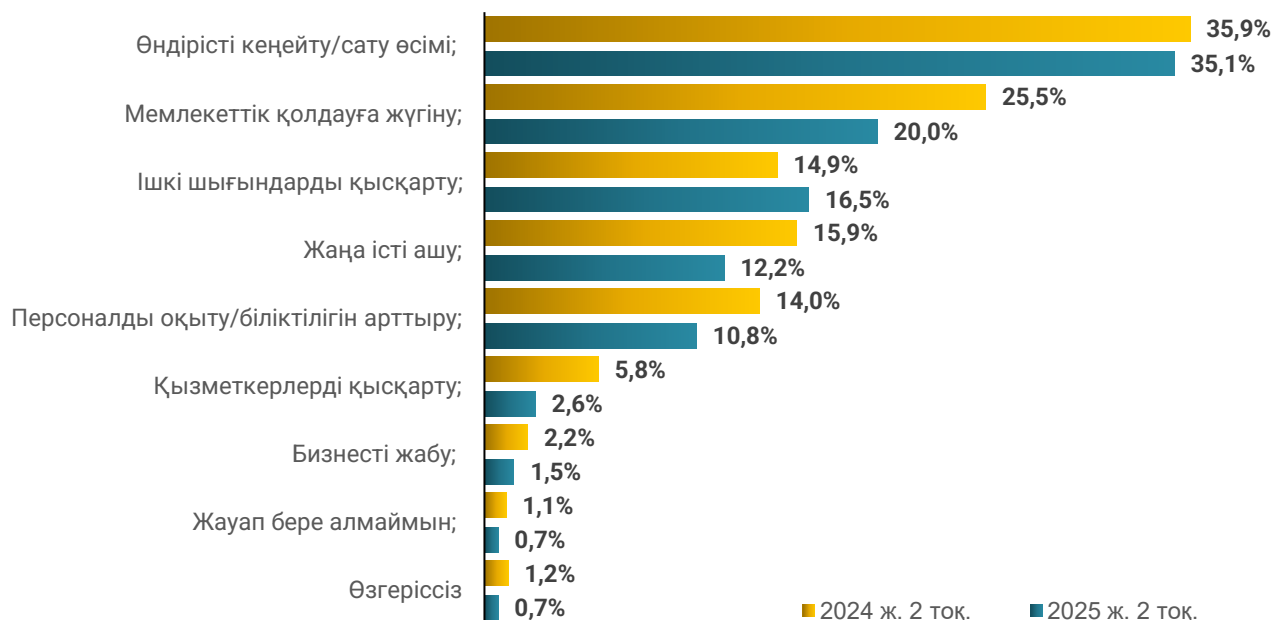

* 2025 жылы сауалнамаға өзгерістер енгізілді

Дереккөз: Іскерлік климат 2024 ж. 2-т. және 2025 ж. 2-т.

Жалпы 2025 жылдың 2 тоқсанының қорытындысы бойынша кәсіпкерлер іскерлік белсенділіктің жоғары деңгейін көрсетіп отыр. Осылайша, шағын бизнес субъектілерінің 35,1% -ы (2024 жылдың 2-ші тоқсанындағы 35,9%-ға қарсы) бизнесті кеңейтуді жоспарлап отыр, тағы 20%-ы мемлекеттік қолдау шараларын пайдалануға ниетті. Қызметтің жабылуын немесе қысқартылуын қарастыратындар үлесі 1,5% (2024 жылғы 2-тоқсанда 2,2%) болып қалады. Тұтастай алғанда, бұл шағын бизнес секторындағы тұрақты оң көңіл-күйді көрсетеді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің 2025 және 2024 жылдардың 2-тоқсанына бизнес-жоспарлары

Дереккөз: Іскерлік климат 2024 ж. 2-т. және 2025 ж. 2-т.

Шағын және микробизнес сауалнамасы жалпы алғанда елде кәсіпкерлікті жүргізу шарттары орташа деңгейде қалатынын көрсетті. Бұл ретте нәтижелер өңірлер бойынша айтарлықтай ерекшеленеді: кейбір облыстарда кәсіпкерлер неғұрлым қолайлы ортаны атап өтеді, ал басқаларында қиындықтар сақталады. Бұл бизнес үшін жағдайларды теңестіру және мүмкіндіктерді біркелкі бөлу қажеттігін растайды.

3.3. НҮКТЕЛІ ӨҢІРЛІК БАҒДАРЛАМАЛАР

Нүктелі өңірлік бағдарламалар (бұдан әрі - НӨБ) әрбір жеке моноқаланың, ауданның немесе ауылдың бірегей экономикалық және географиялық нюанстарын ескере отырып әзірленген бағдарламаларды білдіреді. Осындай бағдарламалар шеңберінде облыстар мен қалалардың әкімдіктері «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ-мен бірлесіп пайыздық мөлшерлемені субсидиялау, несиелерді кепілдендіру және жеңілдікті қаржыландыру сияқты түрлі құралдар арқылы қазақстандық бизнеске белсенді қолдау көрсетеді.

Бағдарламаларды іске асыруға қаражатты «Даму» қоры облыстар мен қалалар әкімдіктерімен бірлесіп қаржыландыру шарттарымен бөледі. Бағдарламаларға қатысуға сондай-ақ өңірлердің жүйе құраушы ірі әлеуметтік жауапты компанияларының инвестициялары тартылады. Өңірлік бағдарламалар факторинг және лизинг сияқты қаржыландырудың баламалы құралдарын дамытуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда **өңірлік жобаларды қолдау үшін 125 млрд теңге бөлінді**, оның ішінде қорды бірлесіп қаржыландыру 55%-ды, ал әкімдіктер мен жеке инвесторлардың қаражаты 45%-ды құрады. Жыл сайын өңірлік жобаларды қаржыландыру сомасы 10-15%-ға ұлғаяды деп болжануда. **Өңірлік бағдарламаларды іске асырғаннан бері барлығы 3 972 жобаға қолдау көрсетілді.**

Кәсіпкерлер үшін қарыз сомасы нақты аймақтағы бағдарламаға байланысты 5 млн теңгеден 200 млн теңгеге дейін құбылады. Сыйақы мөлшерлемесі - жылдық 7%-дан аспайды. Несие мерзімі - инвестицияға 84 айға дейін, айналым қаражатын толықтыруға - 36 айға дейін. Несиенің нысаналы мақсаты - инвестициялар және айналым қаражатын толықтыру. Қаражат екінші деңгейлі банктер арқылы бөлінеді және револьверлік негізде жұмыс істейді.

Несиеден бөлек, өңірлік бағдарламалар бойынша қаржыландыру алған кәсіпкерлер кепіл мүлкі жетіспеген жағдайда Қордың кепілдік беру құралын пайдалана алады.

2022-2024 жылдарға өңірлер бөлінісінде нүктелі өңірлік бағдарламалар бойынша ақпарат

№	Өңір	ЖАО	Қор	Барлығы 2022ж.	ЖАО	Қор	Барлығы 2023ж.	ЖАО	Қор	Барлығы 2024ж.
1	Алматы қаласы Almaty Business (2015-2016 жылдардағы ақшаны екінші рет игеру)	3 290	3 290	6 580	-	-	-	70	70	140
2	Алматы қ. Almaty Business, Jana Business	2 417	4 083	6 500	1 600	2 600	4 200	1 000	2 000	3 000
3	Абай облысы Qamqor	-	-	-	300	600	900	315	315	630
4	ШҚО Ақ Ниет	300	300	600	150	300	450	325	325	650
5	Жамбыл облысы Jambyl Business	-	-	-	-	-	-	1 000	1 000	2 000
6	Шымкент қаласы Іскер қала	400	400	800	-	-	-	-	-	-
7	Астана-Бизнес-2	500	1 000	1 500	1 000	1 000	2 000	800	1 200	2 000
8	Қарағанды облысы Кәсіпкер	250	250	500	500	500	1 000	700	700	1 400
9	Қостанай облысы Бизнес Көмек	-	-	-	500	1 000	1 500	-	-	-
10	Көкшетау қ. Kokshetau Business	-	-	-	-	-	-	50	50	100
11	Хромтау қ. Ақтөбе облысы Өркен	500	500	1 000	500	500	1 000	-	-	-
БАРЛЫҒЫ:		7 657	9 823	17 480	4 550	6 500	11 050	4 260	5 660	9 920
	Келесі сомаға қолдау көрсетілді:			47,6 млрд теңге			74,3 млрд теңге			99,7 млрд теңге
	Кәсіпкерлер саны:			371			502			719

Дереккөз: ДАМУ ҚДҚ

2022-2024 жылдар кезеңінде Қазақстанның 10 өңірінде нүктелі өңірлік бағдарламалар іске асырылды. 2022 - 2024 жылдары өңірлік бағдарламаларды іске асырудағы неғұрлым белсенді облыстар Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстары, Абай облысы, сондай-ақ Астана және Алматы қалалары болды. 2024 жылы аталған өңірлердің тәжірибесін қабылдап, Жамбыл және Ақмола облыстары өздерінің нүктелік бағдарламаларын енгізді.

НӨБ Алматы, Атырау, Жетісу, Батыс Қазақстан, Қызылорда, Маңғыстау, Павлодар, Солтүстік Қазақстан, Түркістан, Ұлытау облыстары сияқты өңірлерде іске асырылмаған.

Кәсіпкерлікті қолдаудың нақты өңірлік және салалық бағдарламаларын тиімді іске асыру мақсатында өңірлік кәсіпкерлер палаталары барлық бағыттар бойынша, атап айтқанда:

1. **Ақпараттық-консультациялық қолдау** (ШОБ-ты қолдау шеңберінде консультациялар мен есептілікті тапсыруды қоса алғанда);
2. **Кәсіпкерлердің мүдделерін сүйемелдеу және қорғау;**
3. **Кері байланыс және бағдарламаларды жетілдіру жөніндегі ұсыныстар** (Салалық кеңестер және ӨКП-ның заң бөлімшелері арқылы жүзеге асырылады).

Өңірлерде НӨБ іске асыру

Абай облысы

«Qatqor» нүктелі өңірлік бағдарламасын іске асыру барысында 2023-2024 жылдары барлығы 59 жоба іске асырылды, олардың көпшілігі жұмыс істеп тұрған шағын бизнес субъектілері болды.

Алушылар:

- **құқықтық нысан бойынша:** ЖК - 50 жоба, ЖШС - 9 жоба;
- **жұмыс тәжірибесі бойынша:** жұмыс істеп тұрған субъектілер - 51 жоба, бастапқы жобалар - 8;
- **критерийі бойынша:** микробизнес - 13 жоба, шағын бизнес - 31 жоба, орташа - 15;
- мақсаттар бойынша:** инвестициялық - 31 жоба, айналым қаражатын толықтыруға - 28 жоба;

92 жұмыс орны құрылды.

Табысты кейстердің мысалдары:

- Семей қ., Қозбағаров к-сі, 5а мекенжайында орналасқан «Clover» ЖК 59 ай мерзімге 7% -бен 10 000 000 теңге сомасында қаржыландыру алды. Тоқыма тазалауға арналған техниканы сатып алуға қаржы алып, сол арқылы кірістілікті ұлғайтты.

- Семей қ., Шмидт к-сі, 9/1 мекенжайында орналасқан мектепке дейінгі білім беру мекемесі «Ақниет» шағын орталығы, 60 ай мерзімге 7%-бен 30 000 000 теңге көлемінде қаржыландыру алды
Жөндеу жұмыстары аяқталды және жиһаз бен техника сатып алынды, ресми ашылуы күтілуде.

Ақтөбе облысы

Іске асырылған шағын және орта бизнес субъектілерін қолдаудың нүктелі өңірлік бағдарламасы аясында Ақтөбе облысында 2023-2024 жылдары шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту бойынша «Өркен» өңірлік бағдарламасы іске қосылды.

Бағдарлама Хромтау моноқаласының кәсіпкерлеріне несие беруге бағытталды.

Қаржыландыру облыстық бюджеттің, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ мен «Қазхром» ТҰК» АҚ бірлескен қаражаты есебінен жүзеге асырылады.

- Облыстық бюджет — 500,0 млн теңге;
- «Даму» қоры — 1,0 млрд теңге;
- «Қазхром» ТҰК» АҚ — 500,0 млн теңге.

Бағдарламаның жалпы бюджеті 2,0 млрд теңгені құрайды.

Хромтау моноқаласында барлығы жалпы сомасы 2,0 млрд теңгеге 95 жоба қаржыландырылды.

Аталған бағдарламаны іске асырудың сәтті мысалы «ASTMED» ЖШС алкогольсіз сусындар өндіретін компания болып табылады. Кәсіпорын алынған қаржыландыруға технологиялық жабдық сатып алып, қазір «Су арнасы» брендімен тәулігіне 3,5 мың литрге дейін өнім шығарады. Бұл ретте компания «Қазхроммен» шөлмектегі суды жеткізу үшін үш жыл мерзімге келісімшарт жасасты, сондай-ақ оны сауда орындарына, кеңселер мен үйлерге жеткізеді.

Алматы қ.

НӨБ аясында Алматы қаласында 2022-2024 жылдары «Almaty Business» және «Jana Business» өңірлік бағдарламалары жұмыс істеді. Алматы қаласының өңірлік кәсіпкерлер палатасы бизнес-жобаларды одан әрі қаржыландыру үшін «ДАМУ» бағдарламасына ізденушіге алғашқы консультация беріп, қайта бағыттайды.

Алматы Бизнес 2022: Жобаны қаржыландырудың ең көп сомасы - 100 млн. теңгеден аспайды, пайыздық мөлшерлеме 7%, мерзімі - 7 жылға дейін, инвестицияларды қаржыландыру және айналым капиталын толықтыру мақсаты. Экономиканың басым салалары: салалық шектеулерсіз

Алматы бизнес 2021: Жобаны қаржыландырудың ең көп сомасы - 180 млн. теңгеден аспайды, пайыздық мөлшерлеме 7%, мерзімі - 7 жылға дейін, инвестицияларды қаржыландыру және айналым капиталын толықтыру мақсаты. Экономиканың басым салалары: Jana Business (факторинг) салалық шектеусіз:

Жобаны қаржыландырудың ең жоғары сомасы - 500 млн. теңгеден аспайды, пайыздық мөлшерлеме 7% -дан 9% -ға дейін, мерзімі - 7 жылға дейін инвестицияларды қаржыландыру және айналым капиталын толықтыру. Экономиканың басым салалары: АӨК, өңдеуші өнеркәсіп, энергетика, құрылыс, сауда және т.б.

Факторинг елдің қаржы нарығындағы баламалы құрал ретінде, оның шеңберінде мегаполисте жұмыс істейтін кәсіпкерлер айналым қаражатын толықтыруға қаржыландырылады. Мысалы, бағдарлама TRADE TELECOM компаниясына кассалық алшақтықтарды болдырмауға және Қазақстан бойынша электроника сауда желілері мен бөлшек сауда клиенттеріне ұсақ тұрмыстық техниканы жеткізуді жалғастыруға мүмкіндік берді.

Астана қаласы

Шағын және орта бизнес субъектілеріне қолдау көрсету шеңберінде Астана әкімдігі «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ-мен бірлесіп, Астана қаласы мәслихатының 2023 жылғы 26 желтоқсандағы № 131/16-VIII шешімімен бекітілген «Астана-Бизнес-2» жеңілдетілген несиелендірудің жергілікті бағдарламасын іске асыруда.

2022-2024 жылдары қолданыста болған бағдарлама шеңберінде ісін жаңа бастаған кәсіпкерлер үшін несиенің ең көп сомасы 50 млн. теңгеге дейін, жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлер үшін 100 млн. теңгеге дейін құрайды. Шағын және орта бизнес субъектілері үшін сыйақы мөлшерлемесі 7% -дан аспайды.

2024 жылы осы бағдарламаға 2,5 млрд. теңге (ЖБ - 1 млрд. теңге, Даму қоры - 1,5 млрд. теңге) бөлінді. Даму Қоры бөлген қаражат ШОБ-қа одан әрі кредит беру үшін екінші деңгейдегі банктерге орналастырылды.

Сондай-ақ, 2024 жылы жергілікті бағдарлама аясында, оның ішінде револьверлік қаражат есебінен 3,8 млрд. теңге сомасына 290 жеңілдетілген несие берілді.

Шығыс Қазақстан облысы

2024 жылы «Ақ Ниет» бағдарламасын іске асыруға 650,0 млн. теңге, оның ішінде облыстық бюджеттен 325,0 млн. теңге және Қор қаражатынан 325,0 млн. теңге бөлінді.

2024 жылы бағдарлама шеңберінде қаражат есебінен жалпы сомасы 2 684,6 млн. теңгеге 238 жоба несиелендірілді. 2025 жылдың 1-тоқсанында қайтарымды қаражат есебінен 307,7 млн. теңгеге 25 жоба несиелендірілді. 2025 жылға 975,0 млн. теңге, оның ішінде облыстық бюджеттен 325,0 млн. теңге және Қор қаражатынан 650,0 млн. теңге бөлу жоспарланып отыр.

Табысты кейстердің мысалдары:

Восток-Асфальт ЖШС

БИН: 030940002559

ЭҚЖЖ: 42111 Жолдар мен автомагистральдар салу

Қарыз сомасы 4 млн. теңге, кредиттік желі 95 млн. теңге айналым қаражатын толықтыруға.

«Өскемен өнеркәсіптік арматура зауыты» ЖШС

БИН: 130140000564

ЭҚЖЖ: 28140 Басқа крандар, клапандар және вентильдер өндірісі

Қарыз сомасы 5 млн. теңге, кредиттік желі айналым қаражатын толықтыруға 50 млн. теңге.

Күршім, Катонқарағай және Үлкен Нарын мен Марқакөл аудандарында іске асырылатын туристік саланы дамытуға бағытталған жобаларға белсенді қолдау көрсетілуде.

Қолдау тапқан жобалардың бірі Qaton Karagai Resort & SPA Алтай тауларының ортасында орналасқан. Бағдарламаның несиелік қаражаты кәсіпкерге жыл бойы жұмыс істеу үшін кешенді жаңғыртуды жүзеге асыруға мүмкіндік берді.

Жамбыл облысы

2024 жылдан бастап Жамбыл облысы әкімінің тапсырмасымен «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ-мен бірлесіп ШОБ қолдау және өңдеу өнеркәсібін дамыту мақсатында «Jambyl Business» жеңілдікпен несиелеу бағдарламасы әзірленді.

Бағдарламаға барлығы 2,0 млрд. теңге бөлінді (әкімдік тарапынан - 1,0 млрд. теңге), «Даму» қоры тарапынан - 1,0 млрд. теңге).

Бағдарлама 3 бағыттан тұрады:

1 бағыт - балық шаруашылығын дамытуға - 400,0 млн. теңге,

2 бағыт - моно және шағын қалаларды дамытуға - 600,0 млн. теңге,

3 бағыт - шағын және орта кәсіпкерлік өндірісін дамытуға - 1,0 млрд. теңге.

Қарағанды облысы

Қарағанды облысының аумағында 2022-2024 жылдары жергілікті бюджет есебінен «Кәсіпкер» жеңілдікпен несиелеу құралы іске асырылды, бағдарламаның мақсаты өңір экономикасының басым секторларында шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін қолдау және дамыту болып табылады.

Қарыз сомасы 50 млн. теңгеге дейін (туристік сектор үшін 100 млн. теңгеге дейін), мерзімі 7 жылға дейін, мөлшерлемесі жылдық 7%. Кепіл жеткіліксіз болған жағдайда «ДАМУ» қоры 50% -ға дейін ішінара кредит кепілдігін ұсынады.

Бағдарлама екінші деңгейлі банктер арқылы жүзеге асырылады.

2024 жылы жалпы сомасы 1 201 млн. теңге болатын 42 жоба мақұлданды.

2025 жылы 248,7 млн. теңге сомаға 7 жоба мақұлданды.

Жобалардың басым бөлігі өңдеу өнеркәсібі, көлік және қойма, өнер, туризм салаларында қолдау тапқан.

Бағдарламаны іске асырудың табысты жағдайлары:

Толық циклді ортопедиялық матрастар өндірісі бойынша «Фламинго KZ» ЖШС Бағдарлама бойынша 38 млн теңге көлемінде қарыз алынды. Компания өндірісін белсенді дамытып келеді және Қазақстанның бүкіл аумағы бойынша өткізу нарығын кеңейтуді жоспарлайды.

«PROFLAND-RT» ЖШС кәбіл және баспалдақ науаларын шығарады. 31,6 млн теңге көлемінде қарыз алынды. Өндірістік қуаттылығы - жылына 5 мың тонна, өнім халықаралық сапа стандарттарына сәйкес келеді.

Қостанай облысы

Қостанай облысында 2022-2024 жылдары «Шағын және орта жеке кәсіпкерлік субъектілерін өңірлік қаржыландыру» бағыты бойынша бюджеттік кредиттің негізгі шарттарын белгілеу туралы» «Қостанай облысы әкімдігінің 11.08.2023 жылғы № 336 қаулысымен мақұлданған «Бизнес-Көмек» нүктелі өңірлік бағдарламасы мынадай шарттармен іске асырылды:

Бағдарламаға қатысушылар: Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес Қостанай облысының Амангелді, Жангелдин аудандарының және Арқалық қаласының аумағында тіркелген, көрсетілген өңірлерде бизнес ашу және/немесе кеңейту жөніндегі жобаларды іске асыратын немесе іске асыруды жоспарлайтын ШОКС.

Бағдарлама қолданыла бастағаннан бастап 2025 жылғы мамырға дейінгі кезеңде Қостанай облысы бойынша барлығы 1 236 980 мың теңге сомаға 32 жобаға қолдау тапты:

2023 жылы - 320 855 000 теңге сомасына 5 жоба

2024 жылы - 836 125 000 теңге сомасына 25 жоба

2025 жылы - 80 000 000 теңге сомаға 2 жоба

Аумақтар бөлінісінде: Амангелді ауданы: 14 жоба (13 - мал шаруашылығы және 1 - жүк тасымалы) Жангелдин ауданы: 11 жоба (10 - мал шаруашылығы және 1 - балық шаруашылығы) Арқалық қаласы: 7 жоба (5 - өңдеу өнеркәсібі, 1 - мал шаруашылығы, 1 - қоғамдық тамақтану).

Бұл өңірде өсімдік шаруашылығымен айналысатын Арлан шаруа қожалығын қаржыландыру мысал бола алады. Ол су тасқынынан зардап шекті, бірақ бағдарлама қолдауының арқасында тұқым сепкіштер, астық тиегіш және гидравликалық тырмалар сияқты негізгі құралдарды сатып алып, егіс науқанын өткізуге арналған айналым қаражатын толықтыра алды. Нәтижесінде шаруашылық 1000 гектар алқапқа егін сеуіп, келер жылы тағы да 800 гектарды өңдей алды.

Шымкент қаласы

«Іскер Қала» нүктелі өңірлік бағдарламасы 2022-2024 ж.ж.:

Бағдарламада ШОБ-ты қолдаудың 2 бағыты бар:

1. Бағыт: 30 миллион теңгеге дейін жас кәсіпкерлер (21-ден 35 жасқа дейін) және кәсіпкер әйелдер (58 жасқа дейін) үшін жылдық пайыздық мөлшерлемесі 1%. Нысаналы мақсаты - инвестициялар (5 жылға дейін) және айналым қаражатын толықтыру (3 жылға дейін). Шарттары - жылжымайтын мүлік кепілі.

2. Бағыты: Шымкент қаласында бос немесе бос тұрған ғимараттардың аумағында өндірістік парктер құру жолымен шағын кәсіпорындарды қолдау. Яғни, кәсіпкер «Іскер Қала» аясында өндірістік парктерден тиісті ғимарат алып, жалдау құнының 1-ші жылы - 75%, 2-ші - 50%, 3-ші - 25%-ын өтеу мүмкіндігіне ие болады. Өндірістік парктерді жалдау құны айына 1 м2 1000 теңгеден аспауы тиіс.

Осы бағдарлама шеңберінде жұмыс істеп тұрған немесе ісін жаңа бастаған кәсіпкер «Іскер Қала» бағдарламасына қосылған өнеркәсіптік парктер аумағындағы жеке меншік жалға берушілерден коммерциялық үй-жайды таңдайды. Бұдан әрі жалға беруші, кәсіпкер және «ӘКК Shymkent» АҚ бағдарламасының операторы арасында үш жақты шарт жасалады. Кәсіпкерге кейінгі үш жыл ішінде жалдау ақысының бір бөлігі өтеледі.

2024 жылы бюджеттен 141 млн. теңге бөлінді, оның ішінде 80,2 млн. теңге. бағдарламаның бірінші бағыты бойынша 183 жоба үшін қаржыландыру бойынша пайыздық мөлшерлемені субсидиялауға арналған. 60,8 млн. тг. бағдарламаның екінші бағыты бойынша 19 жоба үшін өндірістік алаңдарды жалдау ақысы өтелді.

2025 жылы бюджеттен 100,4 млн.теңге бөлінді, оның 13 млн.теңгесі бірінші бағыт бойынша 2025 жылдың қаңтар-сәуіріне қаржыландыру бойынша субсидиялар. Бағдарламаның екінші бағыты бойынша 25,6 млн.тг. өндірістік алаңдардың жалдау ақысы өтелді. 61,8 млн. тг. кәсіпкерлерге жыл соңына дейін төленеді.

Бағдарламаны іске асырудың табысты кейстері:

* «Кима Кемикалс» ЖШС - өнеркәсіптік химиялық ерітінділер өндірісі.

Кәсіпорын Шымкент қаласы, Тассай шағын ауданындағы «Silk Way» өнеркәсіп паркінің аумағында орналасқан. Өндіріс 2022 жылдан бастап табысты жұмыс істеп келеді. 2023 жылдың басында өндірістік үй-жайларды жалға алу шығындарының бір бөлігін өтеуге өтінім берді. 500 шаршы метр алаңды жалға алады, 2023 жылы 4,5 млн. теңгеге, 2024 жылы 3 млн. теңгеге өтемақы алды. және 2025 жылы өтеу сомасы 1,5 млн. теңгені құрайды.

Жалпы алғанда «Кима Кемикалс» ЖШС үй-жайларды жалға берудің бір бөлігін өтеу түрінде 9 млн. теңге мөлшерінде қолдау алады, оның 8 млн. теңгесі төленген. Жалға беруден босатылған қаражатты кәсіпкерлік субъектісі өндіріс көлемін ұлғайту мақсатында негізгі қаражатқа инвестициялады, бұл кәсіпорын экономикасына оң әсерін тигізді.

Әлеуметтік-экономикалық тиімділігі: «Кима Кемикалс» ЖШС 7 тұрақты жұмыс орнын құрды, төленген салықтар: 2023 жылы - 70,2 млн. теңге, 2024 жылы - 126,2 млн. теңге, 2025 жылғы қаңтар-сәуір - 69 млн. теңге.

2025 жылы НӨБ-ны іске асыруға қатысты

Қазақстан Республикасы Премьер-Министрі О.Ә.Бектеновтің төрағалығымен өткен 2025 жылғы 19 наурыздағы кеңестің 2025 жылы НӨБ-ны іске асыруға қатысты (5-т. 2-сұр.) «Екінші деңгейдегі банктердің экономиканың нақты секторын қаржыландыруы туралы» хаттамасын орындау үшін ағымдағы жылдың тамызындағы «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ-ның өзекті ақпаратына сәйкес, екінші деңгейдегі банктер арқылы негізделген қаржыландыру бағдарламалары бойынша түпкі қарыз алушылар үшін жылдық 12,6% мөлшерінде бірыңғай пайыздық мөлшерлемені белгілеу мәселесін пысықтау тапсырылды.

Аталған тапсырма шеңберінде «Өрлеу» қаражатын негізделген орналастырудың қолданыстағы бағдарламасын (бұдан әрі - «Өрлеу» бағдарламасы) реинжинирингтеу жүзеге асырылады, оның құрамында құрамдас элемент ретінде экономиканың басым секторларында және/немесе облыстар мен республикалық маңызы бар қалалардың жекелеген аумақтық бірліктерінде қызметін жүзеге асыратын шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін (бұдан әрі - ШОКС) қолдаудың кешенді моделінің бір бөлігі болып табылатын, «Шағын және орта жеке кәсіпкерлік субъектілерін өңірлік қаржыландыру» бағдарламасы іске асырылады

«Өрлеу» бағдарламасының негізгі мақсаты экономиканың басым секторларында және/немесе елдің жекелеген өңірлерінің аумағында инвестициялық жобаларды іске асыру және айналым қаражатын толықтыру үшін ШОКС-тың жеңілдікті қаржыландыруға қолжетімділігін кеңейту болып табылады.

Өрлеу бағдарламасының түйінді параметрлері:

- **Басым салалар:** өңдеу өнеркәсібі, көлік және қойма, туризм, білім беру және денсаулық сақтау.
- **Несие беру мақсаттары:** инвестициялық жобалар, айналым қаражатын толықтыру, қолданыстағы қарыздарды қайта қаржыландыру.
- **ШОКС үшін ең жоғары сыйақы мөлшерлемесі** - жылдық 12,6%;
- **ШОКС-ты қаржыландыру мерзімдері:**
 - инвестициялық мақсаттар - 84 айға дейін;
 - айналым қаражатын толықтыру - 36 айға дейін;
 - қайта қаржыландыру - қаржыландырылатын берешектің қалған мерзімінен артық емес.

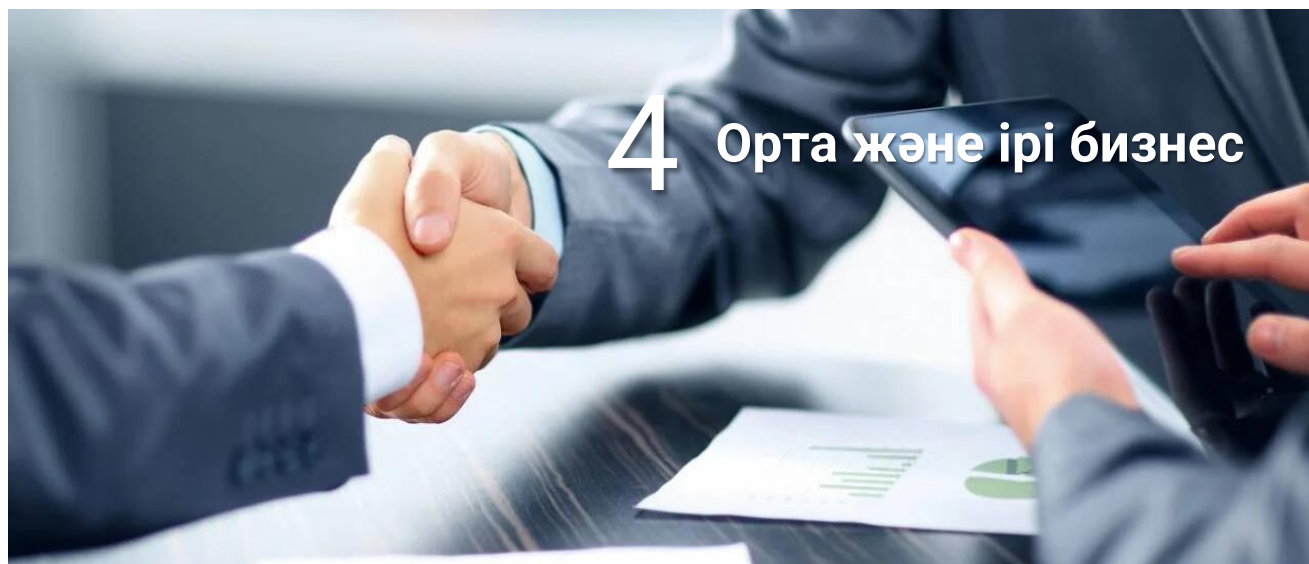
«Өрлеу» бағдарламасы бойынша қаржыландыруды алған ШОКС жобалары мен қызметі белгіленген талаптарға сәйкес келген жағдайда мемлекеттік кепілдік беру бағдарламасына қатысуға қосымша өтінім бере алады.

Қазіргі уақытта «Өрлеу» бағдарламасын іске асыру аясында Шығыс Қазақстан, Абай облыстары мен Алматы қаласының әкімдіктерімен жаңартылған шарттармен кредиттік келісімге қол қою бойынша іс-шаралар жүргізілуде. Ағымдағы жылдың соңына дейін осы бағдарламада көзделген шарттарда кейіннен орналастыру үшін басқа өңірлердің жергілікті атқарушы органдарынан қаражат тарту жоспарланып отыр.

DAMU

12,6%

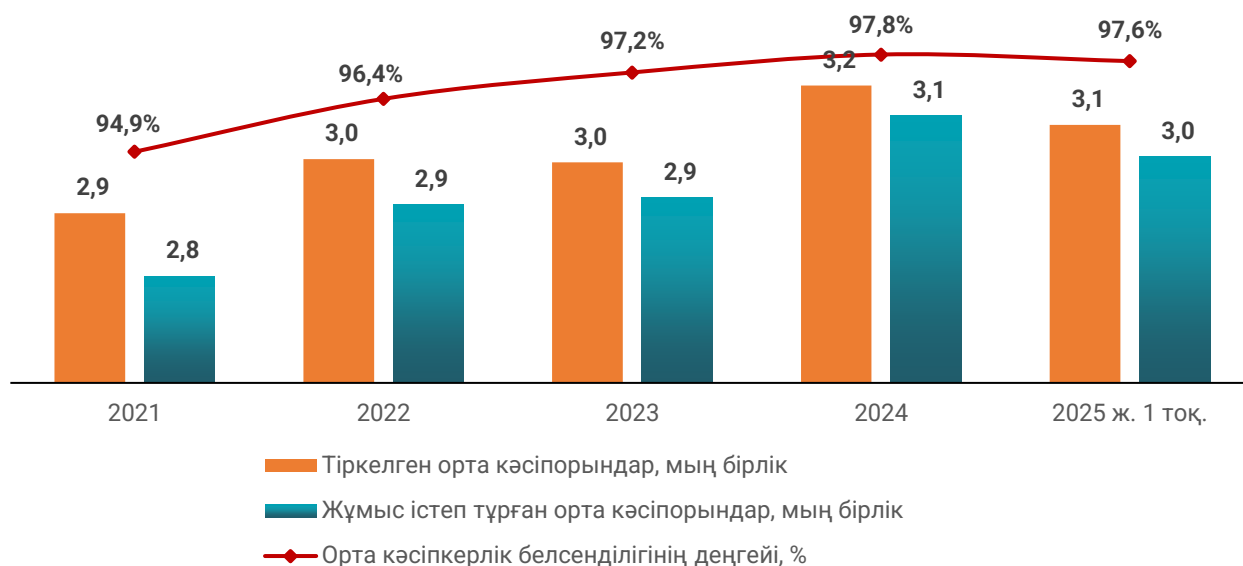
4 Орта және ірі бизнес

Қазақстандағы орта кәсіпкерліктің жай-күйі

2024 жылдың қорытындылары бойынша **жұмыс істеп тұрған орта кәсіпорындардың саны 3,1 мың бірлікке жетті**, бұл өткен жылмен салыстырғанда 6,6%-ға (немесе 195 б.) артық. Алайда, өсудің оң үрдісіне қарамастан, орта кәсіпорындардың саны 3 мыңға жуық бірлік деңгейінде тұрақты сақталып отыр.

Орта кәсіпкерлік **белсенділігі деңгейінің өсуін** атап өту маңызды: 2025 жылдың бірінші тоқсанында ол **97,6%-ды құрады**, бұл кәсіпорындардың экономикалық қызметке жоғары тартылуын көрсетеді. (Анықтама үшін: 2021 жылы - 94,9%, 2022 жылы - 96,4%, 2023 жылы - 97,2%, 2024 жылы - 97,8%).

ҚР-дағы орта кәсіпкерліктің саны
2021-2025 жж., мың бірлік

Дереккөз: ҰСБ

Салалық құрылымда өңдеуші өнеркәсіп секторы басым - 537 бірлік (барлық орта кәсіпкерлердің 17,7%). Одан кейін көтерме және бөлшек сауда - 487 бірлік (16%) және құрылыс - 301 бірлік (9,9%).

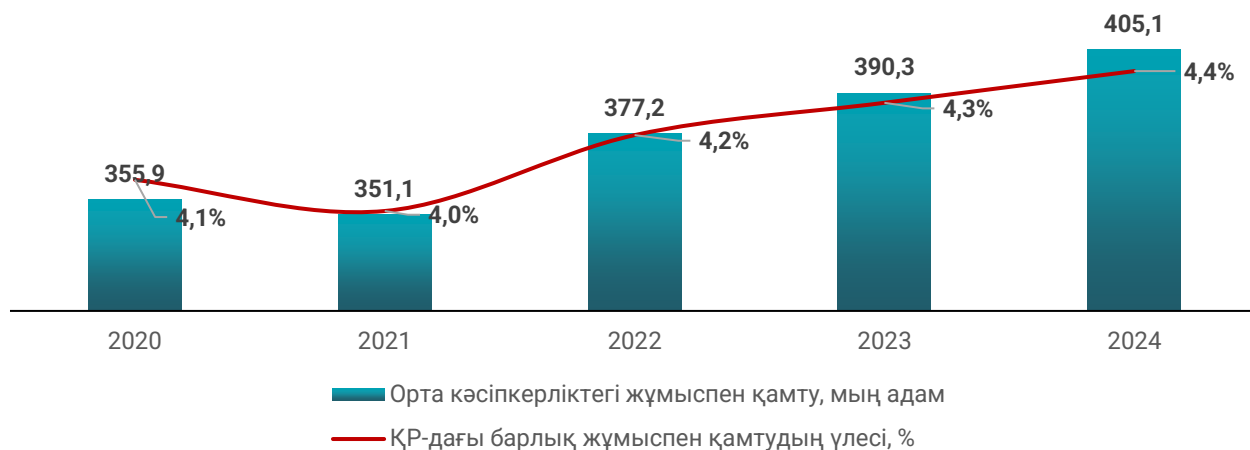
2025 жылғы 1 сәуір жағдайына ҚР-да орта кәсіпкерлік саны бойынша ТОП-5 сала, бірлік

Дереккөз: ҰСБ

Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша 2024 жылдың қорытындылары бойынша орта кәсіпкерлікпен айналысатындар саны 405,1 мың адамды құрады. Соңғы 5 жылда жұмыспен қамтудың өсуі 49,2 мың адамды немесе 13,8% құрады. Жалпы жұмыспен қамтудағы үлес тұрақты өсуді көрсетіп, 4,4%-ға жетті.

2020-2024 жылдары ҚР-да орта кәсіпкерлікпен айналысатындар саны, мың адам

Дереккөз: ҰСБ

Салалық құрылымда өнеркәсіп секторы басым, онда 109,5 мың адам жұмыспен қамтылған. (27,1%). Одан кейін көтерме және бөлшек сауда секторы - 62 мың адам. (15,3%) және ауыл шаруашылығы - 37,6 мың адам. (9,3%).

2025 жылғы 1 тоқсанына орта кәсіпкерліктің жұмыспен қамту бойынша ТОП-5 саласы, мың адам

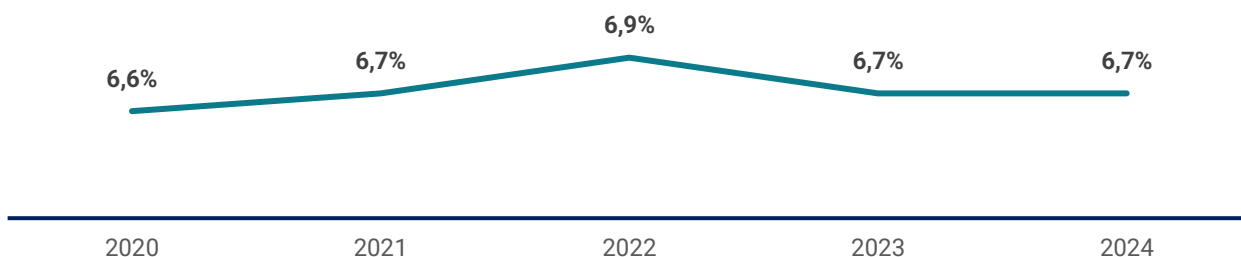

Дереккөз: ҰСБ

Қазақстанның ЖІӨ-де орта бизнестің үлесі елеулі прогресс болмағанын көрсетіп, бұрынғысынша 6-7% деңгейінде қалып, отыр. Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасына сәйкес 2023 жылы бұл көрсеткіш 8,5% -ға, ал 2024 жылы - 11% -ға жетуі тиіс еді.

Осылайша, нақты мәндері кәсіпкерлікті дамытудың мемлекеттік стратегиясының түйінді нысаналы индикаторларына қол жеткізбегенін көрсетіп, жоспарлы бағдарлардан едәуір артта қалуда.

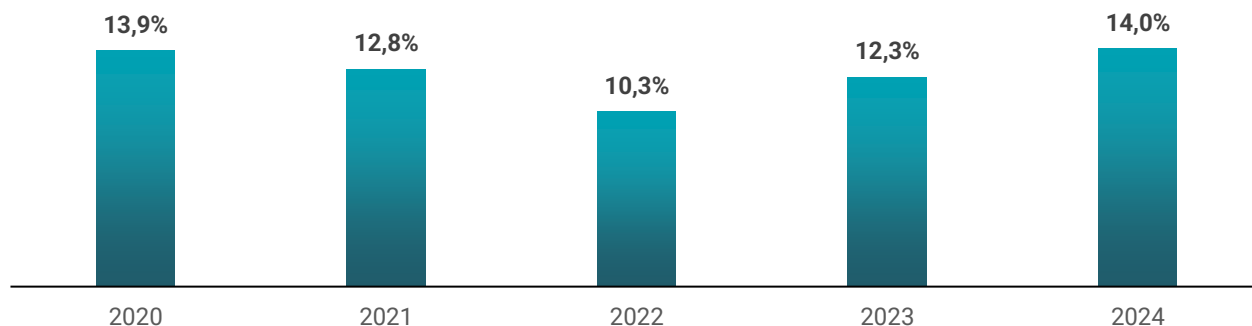
2020-2024 жылдары ЖІӨ орта кәсіпкерліктің ЖҚҚ үлесі, %-бен

Дереккөз: ҰСБ

Салықтық түсімдерге ауыссақ, 2024 жылдың қорытындысы бойынша орта кәсіпкерлік салықтық аударымдардың жалпы көлемінің 14%-ын қамтамасыз етті, бұл 2023 жылғы көрсеткіштен небәрі 1,7%-ға артық.

**2020-2024 жылдары
орта кәсіпорындардан түсетін салықтық түсімдердің үлесі, %**

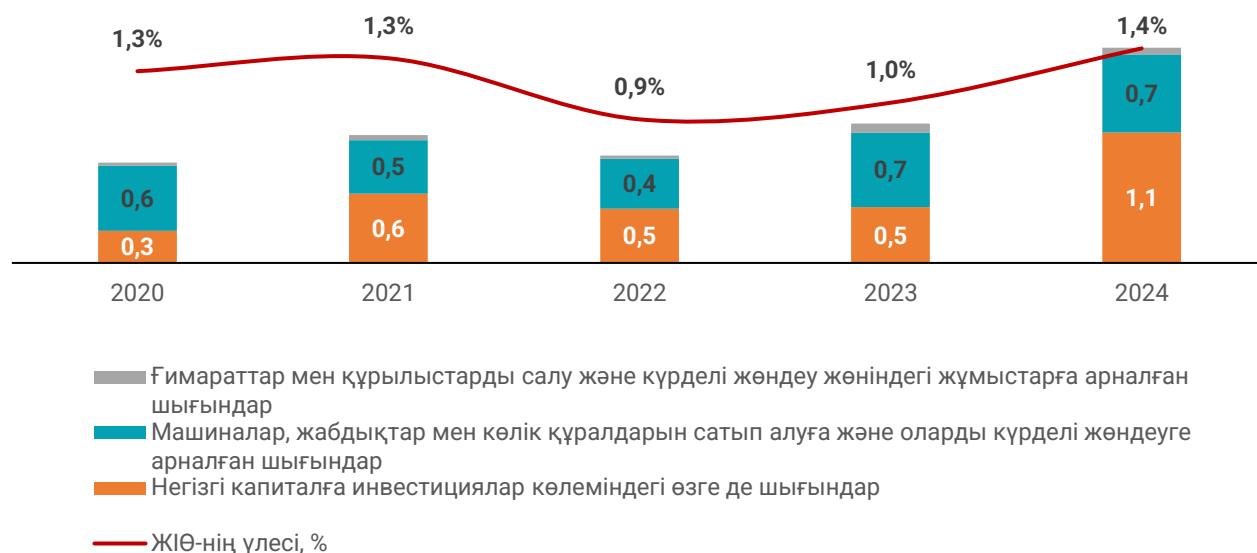
Дереккөз: МКК

2020 жылдан 2024 жылға дейін Қазақстандағы орта кәсіпкерліктің негізгі капиталына инвестициялар номиналды түрде 0,9 трлн теңгеден 1,9 трлн теңгеге дейін өсті (өсім 1 трлн теңгені құрады).

2024 жылғы деректер бойынша инвестициялардың негізгі бөлігі ғимараттар мен құрылыстарды салу мен күрделі жөндеуге бағытталды - 1,1 трлн теңге (60,5%). Машиналар, жабдықтар, көлік құралдарын сатып алуға және оларды күрделі жөндеуге жұмсалатын шығындар 0,7 трлн теңгені (36,4%) құрады. Өзге салымдар - 0,06 трлн теңге (3,1%).

Абсолюттік көрсеткіштерде оң серпін байқалғанымен, ЖІӨ-дегі орта кәсіпкерлік НКІ үлесі соңғы бес жыл ішінде 1% деңгейінде өзгеріссіз қалып отыр.

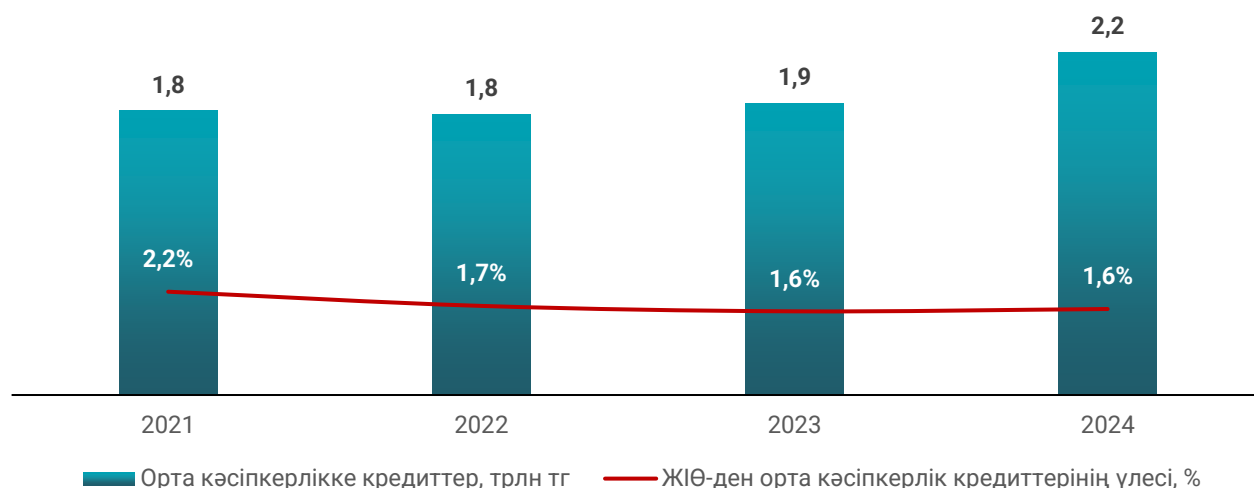
**2020-2024 жылдарға орта кәсіпкерліктің негізгі капиталына
инвестициялар құрылымы**

Дереккөз: ҰСБ

Ұлттық банктің деректеріне сәйкес 2024 жылы банк секторының орта кәсіпкерлікті кредиттеу 2,2 трлн теңгені құрады, бұл 2023 жылмен салыстырғанда 0,3 трлн (+17,5%) артық. ЖІӨ-дегі орта кәсіпкерлікті кредиттеу үлесінің 2021 жылғы 2,2%-дан 2024 жылы 1,6%-ға дейін төмендеуінің алаңдатарлық үрдісі байқалады.

2021-2024 жылдарға орта кәсіпкерлікті несиелеу динамикасы, трлн тг

Дереккөз: ҰСБ

4.2. САУАЛНАМА НӘТИЖЕЛЕРІ ІСКЕРЛІК АХУАЛ (Орта кәсіпкерлік)

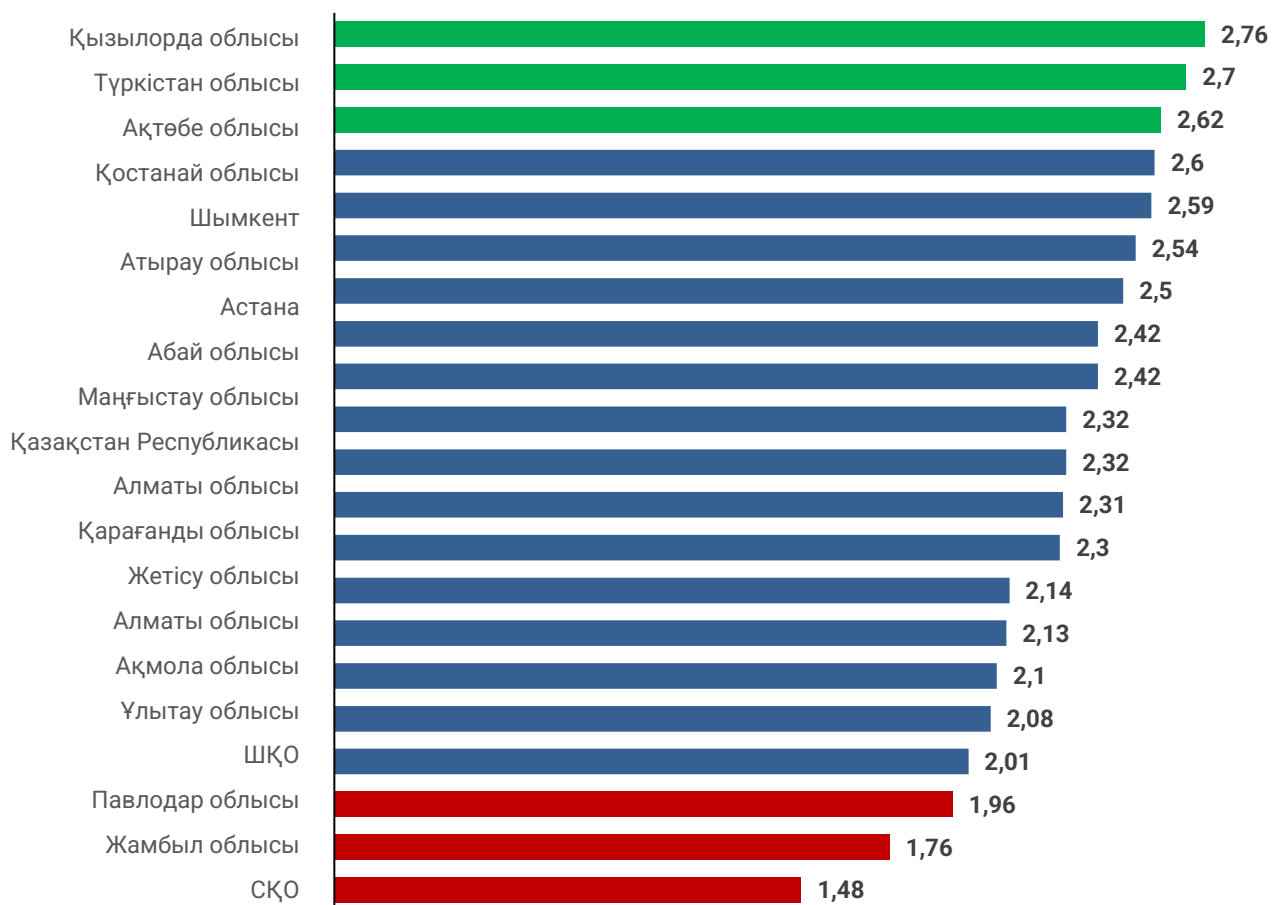
Жетекші өңірлер: орта кәсіпкерлікті дамыту бойынша Қызылорда облысы (2,76), Түркістан облысы (2,70) және Ақтөбе облысы (2,62) неғұрлым табысты болды.

Орташа республикалық ауқым: Алматы қаласы (2,32), Қарағанды облысы (2,31) және Жетісу облысы (2,30) теңгерімді дамуды көрсетеді.

Аутсайдерлер: Жамбыл облысы (1,76), Солтүстік Қазақстан облысы (1,48) және Павлодар облысы (1,96) неғұрлым төмен нәтижелер көрсетті.

Тұтастай алғанда, өңірлердің орташа бағасы барынша ықтималды 4-тен 2,32 балды құрады, бұл әлеуеті айқын елімізде бизнес жүргізуді жақсарту шарттарының орташа деңгейін көрсетеді.

2024 жылға өңірлердің рейтингі (орта кәсіпкерлік)

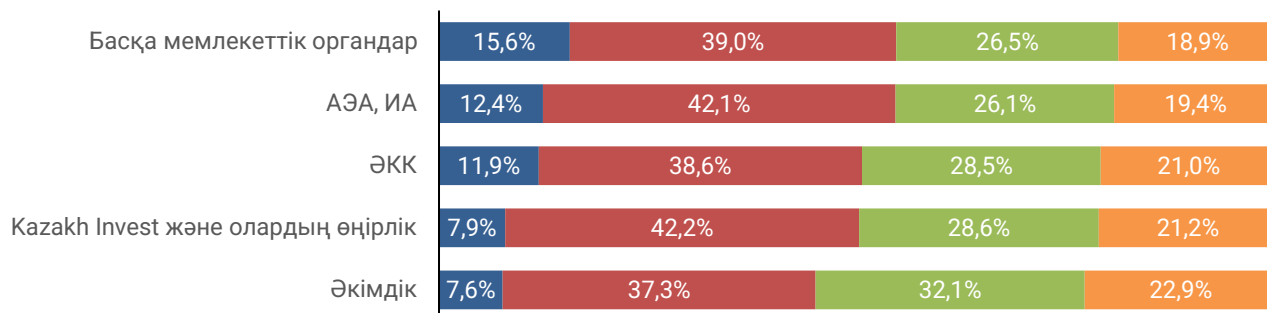
Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Орташа компаниялар жалпы алғанда мемлекеттік институттардың жұмысына күмәндануда. Осылайша, респонденттердің тек 55,0%-ы әкімдіктер инвестициялық жобаларды белсенді түрде сүйемелдейді деп санаса, 37,3%-ы олардың бизнесті нақты қолдаусыз рәсімдерді орындаумен шектелетін формальды тәсілдерін атап өтеді.

Kazakh Invest пен әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялардың (ӘКК) жұмысында да осындай жағдай байқалады: кәсіпкерлердің жартысына жуығы олардың инвестициялық процестерге қатысуының тиімділігі жеткіліксіз екенін көрсетеді.

Арнайы экономикалық аймақтар (АЭА) мен индустриялық аймақтар (ИА) үміттерді ақтамайды - респонденттердің 55% -дан астамы инвесторларға жәрдемдесуге олардың мүдделі еместігін не ішінара ғана тартылғандығын атап өтеді.

2024 жылы орта кәсіпкерлік субъектілерінің пікірі бойынша мемлекеттік органдардың инвестицияларды тарту жөніндегі қызметін бағалау

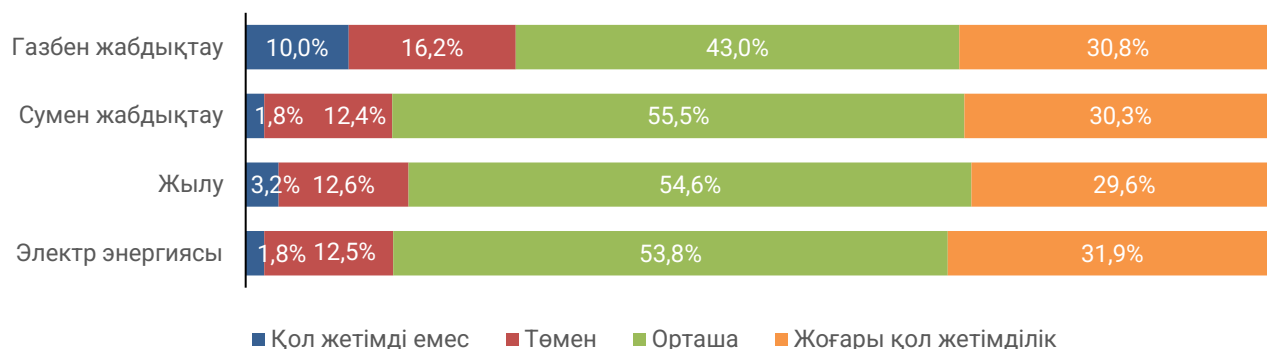
- Инвестиция тартуға мүдделі емес және ешқандай да инвестициялық жобаларды сүйемелдемейді
- Ішінара инвестиция тартуға мүдделі, көбінесе инвестициялық жобаларды сүйемелдеуге күш салмайды
- Инвестиция тартуға мүдделі, бірақ әрдайым инвестициялық жобаларды сүйемелдеуге күш сала бермейді
- Инвестицияларды тартуға мүдделі және инвестициялық жобаларды сүйемелдеуге барынша күш салады

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Кәсіпкерлердің бағалауы бойынша сумен жабдықтау және электр энергиясы ең аз проблемалы салалар болып табылады: респонденттердің 86%-ға жуығы оларды «орташа қолжетімді» немесе «жоғары қолжетімді» деп санайды. Бұл базалық инфрақұрылымдық қызметтер тұтастай қамтамасыз етілгенін және бизнеске қызметін айтарлықтай іркіліссіз жүргізуге мүмкіндік береді дегенді білдіреді.

Сонымен қатар, газдандыру түйінді проблема болып қалуда: сауалнамаға қатысқандардың 26,2% оның толығымен жоқтығын немесе өте төмен қолжетімділігін атап өтті.

2024 жылы орта бизнес үшін инфрақұрылымға қосылудың қолжетімділігі

■ Қол жетімді емес ■ Төмен ■ Орташа ■ Жоғары қол жетімділік

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Орта бизнес үшін басты кедергілер салық жүктемесінің өсуі (23,4%), қымбат кредиттер және қаржыландырудағы қиындықтар (13,5%), білікті кадрлардың тапшылығы (13,2%), бәсекелестіктің күшеюі (13,0%) және ТКШ-ға жоғары тарифтер (12,2%) болып табылады. Бұл факторлар шығындарды арттырады және бизнесті кеңейту мен жаңғырту үшін мүмкіндіктерді шектейді.

2024 жылы орта бизнестің негізгі проблемалары

Дереккөз: Іскерлік климат 2024

Кәсіпкерлерді бұрынғысынша салық жүктемесінің өсуі алаңдатады (сұралғандардың 30%). Сонымен қатар, білікті кадрлардың тапшылығы, бәсекелестіктің күшеюі және ТКШ қызметтеріне жоғары тарифтер орта бизнес өкілдері үшін маңызды сын-қатерлер болып қалуда.

2025 және 2024 жылдардың 2-тоқсанында орта кәсіпкерлікті толғандыратын проблемалар

Дереккөз: Іскерлік климат 2024 ж. 2-т. және 2025 ж. 2-т.

2025 жылғы 2-тоқсанның қорытындысы бойынша орта кәсіпкерлік субъектілері арасында Жамбыл және Түркістан облыстары (3,50 баллдан), сондай-ақ Қостанай облысы (3,47 балл) алдыңғы орындарды иеленді. Орташа республикалық деңгейге Қарағанды облысы (2,94) және Алматы қаласы (2,81) жақындады. Неғұрлым қолайлы көрсеткіштер Шығыс Қазақстан облысында (2,10), Жетісу облысында (2,17) және Алматы облысында (2,35) тіркелді.

2024 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда ең көп жақсаруды келесі өңірлер көрсетті: Солтүстік Қазақстан облысы (+0,96), Абай облысы (0,82) және Қызылорда облысы (0,72).

Көрсеткіштердің неғұрлым нашары Шығыс Қазақстан облысында (-1,34), Шымкент қаласында (-1,2) және Астана қаласында (-0,95) болып тіркелді.

2025 және 2024 жылдардың 2-тоқсанындағы орта кәсіпкерлікке сұрау салу бойынша өңірлердің рейтингтерін салыстыру

	2025 ж. 2-т.	2024 ж. 2-т.	Өзгерістер
Түркістан облысы	3,5	3	0,5
Жамбыл облысы	3,5	2,83	0,67
Қостанай облысы	3,47	3,68	-0,21
Қызылорда облысы	3,39	2,67	0,72
СҚО	3,34	2,38	0,96
Павлодар облысы	3,33	3,7	-0,37
Атырау облысы	3,26	3,5	-0,24
Ақтөбе облысы	3,12	2,83	0,29
Ұлытау облысы	3	3	0
Маңғыстау облысы	2,95	2,52	0,43
Қарағанды облысы	2,94	2,86	0,08
Алматы	2,81	2,52	0,29
Ақмола облысы	2,72	3,28	-0,56
Абай облысы	2,7	1,88	0,82
Астана	2,68	3,63	-0,95
Шымкент	2,67	3,87	-1,2
БҚО	2,44	3,23	-0,79
Алматы облысы	2,35	2,53	-0,18
Жетісу облысы	2,17	3	-0,83
ШҚО	2,1	3,44	-1,34

Дереккөз: Іскерлік климат 2024 ж. 2-т. және 2025 ж. 2-т.

Орта бизнес жағдайды шағын және шағын бизнеске ұқсас бағалайды, алайда бұл сегментте басты назар өңірлік айырмашылықтарға емес, мемлекеттік институттар мен инфрақұрылым жұмысының тиімділігіне аударылады. Респонденттер базалық жағдайлар тұтастай қамтамасыз етілгенін, бірақ қолдау деңгейі мен мемлекетпен өзара іс-қимыл сапасы әр түрлі қабылданатынын атап өтті. Бұл орта буын кәсіпорындары үшін анағұрлым тұрақты және болжамды кәсіпкерлік ортаға сұранысты көрсетеді.

Шектеулі ресурстар жағдайында басымдық экспортқа бағдарланған тауашаларға қарай ауысуы тиіс, олар мыналарға қабілетті:

- валюталық түсімді генерациялау,
- сыртқы нарықтарда бәсекеге қабілеттілікті арттыру,
- ұлттық индустриялық көшбасшыларды қалыптастыру.

Ағымдағы жүйенің түйінді проблемалары:

- басымдықтардың бұлыңғырлығы,
- тауашаларды дамытудың елдік моделінің болмауы,
- қолдау құралдарының әлсіз үйлесімі,
- сандық мониторингтің болмауы.

Ұсынылып отырған модель - жоғары өсу әлеуеті, елеулі ішкі елдік құндылығы және технологиялар трансферті бар тауашаларды қолдау.

Жобалау офисі

ҰЭМ, «Атамекен» ҰКП және «Бәйтерек» ҰБХ қатысуымен жобалау офисі құрылуда. Оның міндеттері - басым тауашаларды іріктеу, оларды дамыту тәсілдерін әзірлеу, нормативтік сүйемелдеу және Үкіметпен өзара іс-қимылды үйлестіру.

«Атамекен» ҚР ҰКП

Жобалау офисі:

- ҚР ҰЭМ;
- «Атамекен» ҚР ҰКП;
- — "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ;
- Салалық ОМО.

Тауашаларды іріктеудің оңайлатылған тәртібі

1. Тауашалар пулын қалыптастыру:

- Экономикалық белсенділік, бизнестің мүддесі, мемлекеттік бағдарлама, ресурстарға қолжетімділік байқалатын қолданыстағы салалар талданады.
- Дереккөздер: Кәсіпкерлік субъектілерінің тізілімі, инвестициялық жобалар, БЖЗҚ деректері, ҰБК және ҰЭМ БК статистикасы.

2. Жобалау офисінің тауашаларды бағалауы:

- Әрбір тауаша жобалау офисінің отырысында үш критерий бойынша бағаланады.
- Әрбір критерий бойынша 0-ден 5 баллға дейінгі шкала қолданылады. Шешімдер алқалы түрде қабылданады.

3. Рейтингі қалыптастыру:

- Жиынтық балл бойынша салалық тауашалардың рейтингі жасалады.
- Басымдыққа кемінде 12 балл жинаған тауашалар енгізіледі.

4. Басымдықты растау:

- Қорытынды тізім Экономиканы жаңғырту жөніндегі мемлекеттік комиссияға басым тауашалар ретінде бекіту үшін жіберіледі.
- Бекітілген тауашалар бойынша даму стратегиялары әзірленеді, инвестициялық жобаларды сүйемелдеу, қолдау шараларына қолжетімділік, ОМО арқылы мониторинг қамтамасыз етіледі.

№	Критерилері	Сипаттамасы	Бағалау шкаласы
1	Ел ішіндегі құндылық	Құн құрудың оқшауландырылған тізбегінің үлесі, жұмыспен қамтылуы, шикізаттың және инфрақұрылымның болуы	0 – 5 балл
2	Технологиялар трансфертінің әлеуеті	ХҚК-мен ынтымақтастықты қоса алғанда, қазіргі заманғы технологияларды енгізу немесе бейімдеу мүмкіндігі	0 – 5 балл
3	Экспортқа бағдарлану	Сыртқы нарықтарға шығу әлеуеті, шетелде сұраныстың болуы, жаһандық тізбектерге қатысу	0 – 5 балл

Стратегиялар мен мониторинг

Әрбір тауаша үшін «Атамекен» ҰКП жанындағы жобалау командалар даму стратегиясын әзірлейді. Ол бейінді министрдің бұйрығымен бекітіледі және министрліктің, Бәйтерек пен Атамекеннің сайттарында жарияланады.

Стратегиялардың орындалуы «Бизнестің цифрлық картасындағы» цифрлық мониторинг арқылы қамтамасыз етіледі.

Жобалау командасы

Құрамы:

- ☐ «Атамекен» ҚР ҰКП;
- ☐ «Бәйтерек» ҰБХ» АҚ;
- ☐ Салалық ОМО;
- ☐ ЖАО;
- ☐ Акционерлер/ірі/орта кәсіпорындардың басшылары;
- ☐ Салалық ассоциация басшылары.

Салалық тауашаны дамыту стратегиясы:

- Нысаналы индикаторларды әзірлеу;

Нысаналы индикаторлар - тауашаның өндірістік және экономикалық мақсаттарына қол жеткізу дәрежесін көрсететін сандық және сапалық көрсеткіштердің жиынтығы.

- Бизнес-модельдер әзірлеу;

Бизнес-модель - тауашаның тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында даму стратегиялары мен өндірістік тізбектің жүйелі құрылымдалған сипаттамасы.

- Проблемалық мәселелерді анықтау;

Проблемалық мәселелер - мыналарға жіктелген тауашаның дамуына кедергі келтіретін өзекті шектеулер, кедергілер және шешілмеген міндеттер тізбесі:

- Жүйелік;
- Ағымдағы.

- Басым инвестициялық жобаларды іріктеу

Бизнестің Цифрлық картасындағы мониторинг (Үкіметтің дэшборды):

- Нысаналы индикаторларды және тауашаларды дамыту стратегиясын орындау/бас тарту;
- Проблемалық мәселелерге жедел ден қою;
- Инвестициялық жобалардың іске асырылуын бақылау

Жұмыс органы

Құрамы:

- ☐ «Атамекен» ҚР ҰКП департаменттері;
- ☐ "Бәйтерек" ҰБХ" АҚ департаменттері;
- ☐ Бизнес өкілдері;
- ☐ Сыртқы консультанттар

Міндеттері:

- Процестерді ұйымдастыру және сүйемелдеу;
- Әдіснамаларды әзірлеу;
- Мүдделер теңгерімі.

Салыстырмалы талдау

Қолданыстағы тұжырымдамалар мен ұлттық жобаларға қарағанда, тауашаның стратегиясы ықшам және практикалық құрылымға ие.

Түйінді элемент - мыналарды сипаттайтын бизнес-модель:

- Нені өндіреміз,
- Кім үшін,
- Қандай үлгімен,
- Кімнің қолдауымен,

Критерилері	Тұжырымдама / Ұлттық жоба	Салалық тауашалар стратегиясын дамыту
Назар	Барлық саланы кеңінен қамту	Нақты тауашаға назар аудару
Стратегия	Дамудың жалпы тұжырымдары	Нысаналы индикаторлар, проблемалық мәселелер, инвест. жобалар
Тәсілдеме	Құжатты ОМО жасайды, формалды түрде	Бизнеспен бірлесіп әзірлеу
Механизмдері	Жалпы қолдау шаралары, байланыссыз	Нақты тауашаларға бағытталған мемлекеттік қолдау шаралары
Жауапкершілік	Бұлдыр, дербестендіру жоқ	Мемлекет пен бизнестің ортақ жауапкершілігі
Мониторинг	Жоқ немесе ресми	Бизнестің Цифрлық картасы (Үкіметтің Дэшборды)
Бағдар	Импортты алмастыру	Экспортқа бағдарлану, жоғары өнімділік, ең жоғары қосылған құн
Нәтиже	Жиі декларативті	Жоғары рентабельді жобалары бар бәсекеге қабілетті кәсіпорындар

Құқықтық регламенттеу

Бастамаларды бекіту келесілерді көздейді:

- ҰКП мен Бәйтерек базасында жобалау офисін құру;
- критерийлер (құндылығы, экспорты, технологиясы) бойынша тауашалар тізбесін бекіту;
- ҚР КП және ҰЭМ-нің тауашаларды дамыту ережелері туралы бұйрығын қабылдау.

Экономиканы жаңғырту мәселелері жөніндегі комиссия

Қазақстан Республикасының экономикасын жаңғырту мәселелері жөніндегі мемлекеттік комиссия туралы Ереженің (13.04.2007ж. №314) 5т. және 6т. сәйкес қарауға мынадай мәселелер ұсынылады:

1. «Атамекен» ҰКП және «Бәйтерек» ҰБХ» АҚ базасында Жобалау офисін құру қажеттілігі;
2. Мынадай өлшемшарттарға сәйкес басым салалық тауашалардың тізбесі бекітілсін:
 1. елішілік құндылығы жоғары;
 2. экспортқа бағдарлану;
 3. технологиялар трансфері.

Заң жағынан бекіту

1. Салалық тауашаларды дамыту туралы **ҚРҰҚ**
2. **ҰЗМ бұйрығы** - Басым салалық тауашаларды дамыту қағидасы
3. **Мемлекеттік комиссияның хаттамасы** - жобалық офис, салалық тауашалардың тізбесі

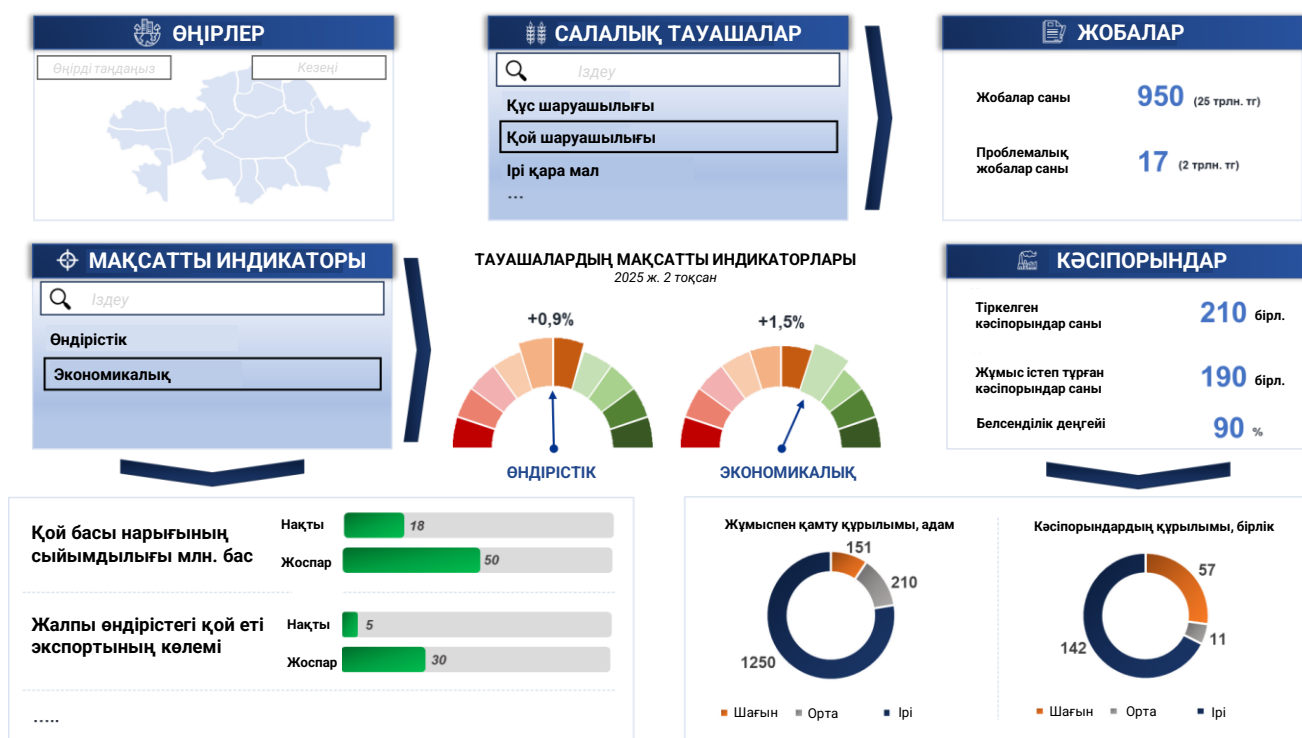
Министрдің бұйрығы
Салалық тауашаны дамыту стратегиясы

Дэшборд және мониторинг

Бизнестің цифрлық картасында нысаналы көрсеткіштер, жобалар және тауашаның проблемалары туралы деректері бар дэшборд қалыптастырылады. Бұл ашықтықты, бақылауды және уақтылы ден қоуды қамтамасыз етеді.

Жаңа модель экспортқа, қосылған құнға және тиімділікке баса назар аударады. Ол мемлекет пен бизнестің ортақ жауапкершілігіне, цифрлық мониторингке және индустриялық көшбасшыларды қалыптастыруға негізделген.

Нәтиже - экономиканың драйверіне айналатын бәсекеге қабілетті кәсіпорындар мен жоғары рентабельді жобалар.

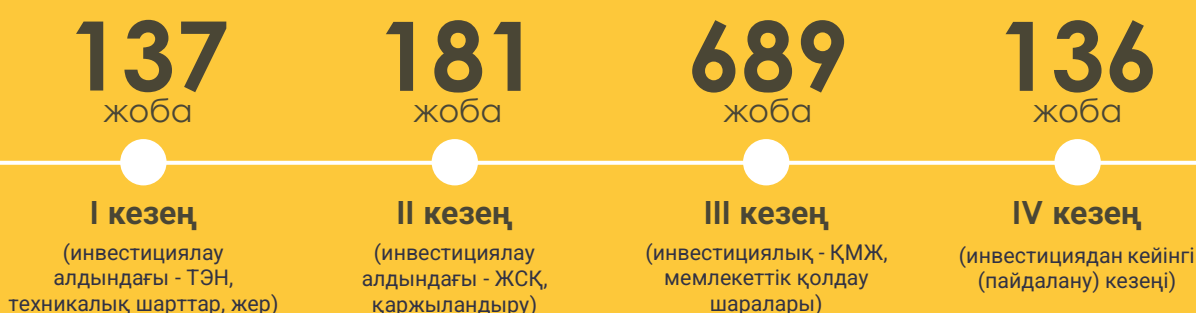
4.4. Инвестициялық жобаларды іске асыру (ИЖҰО)

Жалпы ақпарат

«Атамекен» ҰКП <https://invest.eoz.kz/> инвестициялық жобаларының іске асырылуын мониторингілеу үшін Интерактивті инвестициялық карта (бұдан әрі - ИИК) құрылды.

ҰКП Интерактивті инвестициялық картасының деректеріне сәйкес Қазақстанда жалпы сомасы 57,6 трлн теңгені құрайтын 1492 инвестициялық жобаны іске асыру жоспарланған, ол 182 мыңнан астам жұмыс орнын ашады.

Кезеңдер бойынша инвестициялық жобалар:

Инвестициялық жобалар

Жобалар саны

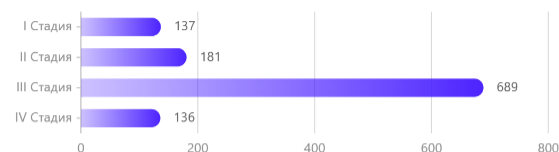
1 492 (57,6 трлн теңге)

2025 ж. қыркүйек

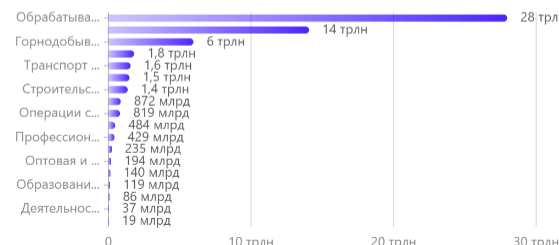
182 312 жұмыс орны (жоспар)

120 952 734 м.т. салық (жоспар)

Сатылар бойынша жобалар

Қызмет түрлері бойынша инвестициялар

Бұл ретте жекелеген инвестициялық жобалар бойынша ИИК-да кестеден артта қалу себептері және басқа ақпарат (іске асыру сатысы, іске асырудан түсетін тиімділік, жұмыс орындарының саны және т.б.) көрсетілмеген. ЖАО-дан және жоба бастамашыларынан алынған ақпарат негізінде ИИК-ға деректерді ӨКП өкілдері енгізеді.

Түрлері бойынша проблемалар тізімі:	Саны
Техникалық-экономикалық негіздемені әзірлеу	2
Өңірдің инвестициялық жобаларының тізбесіне енгізу ӨКБК/Индустрияландыру картасының инвестициялық жобалар тізбесіне енгізу	1
Жаңа өндіріс құру үшін жер учаскесін ресімдеу	9
Электр энергиясы бойынша техникалық шарттарды алу	1
Қаржыландыру бойынша индикативтік шешімдерді алу	2
Қаржыландыруды ашу кезеңінде мемлекеттік қолдау шараларын алу	2
Жобалау-іздістіру жұмыстарын жүргізу (топологиялық түсіру, геодезия, геология, ҚОӘБ)	3
СЖТ (Сәулет-жоспарлау тапсырмасын) бекіту	1
Алаңшілік объектілердің жобалау-сметалық құжаттамасын әзірлеу	13
ЖСҚ сараптамасы	1
ҚМЖ-ға конкурс, құрылысқа рұқсат	5
Инфрақұрылымды жеткізуге жобалау-сметалық құжаттаманы әзірлеу (алынған техникалық шарттарға сәйкес)	2
Инфрақұрылым бойынша ЖСҚ сараптамасы	1
Негізгі ғимараттар мен құрылыстарды, жүйелерді салу	29
Пайдалануға беру (ғимараттар мен құрылыстарды, алаң ішіндегі желілерді іске қосу актісін алу)	8
Жабдықты жеткізу	2
Жабдықты монтаждау	7
Қабылдау тестілері, сериялық сынау	1
Инфрақұрылымды қабылдау - электр энергиясы	1
Жобалық қуатқа шығу	5
Өзін-өзі ақтауға шығу	1
Қаржыландыруды мақұлдау	2
Ақша қаражатын беру	5
Мал сатып алу	1

Дереккөз: Интерактивті инвестициялық карта (<https://invest.eoz.kz/>)

4.5. Өндіріс факторларына қол жеткізу

Кәсіпкерлік белсенділікті дамыту көбінесе өндірістің негізгі факторларының: жер ресурстарының, инфрақұрылым мен адами капиталдың қолжетімділігімен айқындалады. Кәсіпкерлердің көрсеткіштері мен пікірлерін талдау әрбір бағыт бойынша оң ілгерілеулер де, жүйелі шектеулер де сақталып отырғанын көрсетеді.

Жер ресурстары

Қазақстан Республикасының Жер кодексіне сәйкес коммерциялық пайдалануға арналған учаскелерді қоса алғанда, мемлекет меншігіндегі жер учаскелерін беру аукциондар нысанында сауда-саттық өткізу арқылы жүзеге асырылады.

Жер учаскесін сауда-саттыққа қою рәсіміне өтініш беруші (кәсіпкер) де, әкімдік те өз бастамасы бойынша бастама жасай алады.

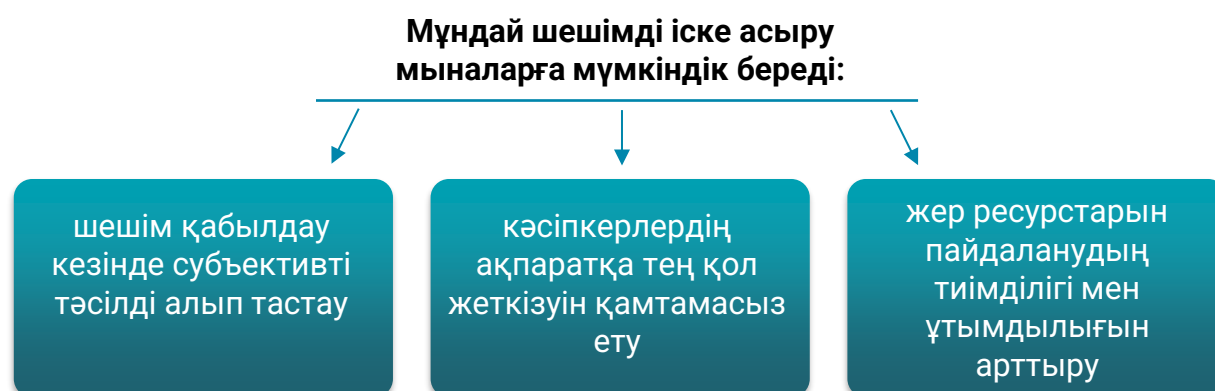
Бұл ретте қолданыстағы заңнама әкімдіктер үшін аукциондарды ұйымдастыру және өткізу бойынша нақты мерзімдер мен міндеттемелерді белгілемейді, бұл сауда-саттықты өткізу және учаскелерді таңдау уақыты туралы шешім қабылдауды жергілікті атқарушы органдардың қарауына іс жүзінде қалдырады.

Кәсіпкерден өтініш берілген жағдайда, оны тіркеген сәттен бастап аукцион өткізуге дейінгі мерзім орта есеппен 30-40 күнді құрайды. Егер сұратылған учаске сауда-саттық арқылы беріле алмаса (мысалы, ол резервке қойылған немесе белгіленген талаптарға сәйкес келмесе), өтініш берушіге үш жұмыс күні ішінде дәлелді бас тарту жіберіледі.

Белгіленген рәсімдердің болуына қарамастан, практикада жүйелік проблемалар, оның ішінде өзекті қала құрылысы құжаттамасына қол жеткізудің шектелуі сақталуда. Кәсіпкерлердің елді мекендердің бас жоспарларымен (Бас жоспарлар) және егжей-тегжейлі құрылыс жоспарларымен (ЕТҚЖ) алдын ала танысу мүмкіндігі әркез бола бермейді. Бұл, мысалы, қоғамдық тамақтандыру объектісінің құрылысына учаске беруге өтініш беруден бас тартылатын жағдайларға әкеп соқтырады, өйткені осы аумақтағы ЕТҚЖ-да өзге мақсатты пайдалану (саябақты, абаттандыру объектілерін орналастыру және т.б.) көзделген.

Рәсімдердің ашықтығын арттыру және әкімшілік кедергілерді азайту үшін қала құрылысы ақпаратын толық цифрландыру және елді мекендер бөлінісінде барлық жер учаскелерінің функционалдық мақсаты туралы мәліметтерді қамтитын бірыңғай жалпыға қолжетімді онлайн-платформа құру талап етіледі.

Сонымен қатар, Жер кодексінің 48-бабында кәсіпкердің өтініші негізінде (мысалы, инвестициялық жобаларды іске асыру, жер қойнауын пайдалану мақсаттары және т.б. үшін) жер учаскелерін аукционсыз берудің ерекше жағдайлары көзделеді. Мұндай жағдайлар үшін өтініштерді қараудың жекелеген мерзімдері белгіленген.

2024 жылғы жердің жай-күйі және оны пайдалану туралы жиынтық талдамалық есепке сәйкес 2023 жылғы 9 қазан мен 2024 жылғы 9 тамыз аралығында ЖМБМК ақпараттық жүйесі арқылы жер учаскелерін беруге 57 416 онлайн-өтініш берілді. Оның ішінде тек 10 117 өтініш қанағаттандырылды, бұл 17,6%-ды құрайды.

Бұл көрсеткіштер ЖМБМК ақпараттық жүйесінің жұмыс істеу тиімділігінің төмендігін куәландырады. Цифрлық даму, инновация және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі жүргізген талдау көрсеткендей, бас тартулардың едәуір саны жергілікті атқарушы органдар (ЖАО) әзірлейтін және бекітетін қала құрылысы құжаттамасының төмен сапасына және толық болмауына байланысты:

- Бас жоспарлардың 44% пысықтауды талап етті;
- Егжей-тегжейлі жоспарлау жобаларының 74%-ы толық емес немесе өзекті емес болып шықты.

Осылайша, жергілікті деңгейде кәсіпкерліктің дамуын тежейтін түйінді проблемалардың бірі бас жоспарлар мен ЕТҚЖ-ның жеткіліксіз сапасы мен толық еместігі болып табылады. Аумақтық жоспарлау мен жерді ұтымды пайдалану үшін негіз болатын құжаттар ескірген, фрагментті болып шығады немесе жекелеген аумақтар үшін болмайды.

Ашық онлайн-қолжетімділікті қамтамасыз ете отырып, бас жоспарлар мен ЕТҚЖ сапасын арттыру, уақтылы өзектендіру және цифрландыру - мыналар үшін қажетті шарт:

- жер рәсімдерінің ашықтығы мен болжамдылығын арттыру;
- қолайлы инвестициялық ахуалды қалыптастыру;
- өңірлерде кәсіпкерлік қызметтің орнықты дамуын қамтамасыз ету.

Заңнамалық олқылықтар, сондай-ақ жекелеген нормалардың кәсіпкерлік қызметтің қазіргі заманғы талаптарына сәйкес келмеуі бизнес үшін елеулі кедергі болып қалуда. Тез өзгеретін экономикалық орта жағдайында заңнаманың икемді, ашық және бизнес мұқтаждықтарына бейімделген болуы ерекше маңызды.

Жер ресурстарын басқару жөніндегі орталық уәкілетті органның ұстанымы жеке алаңдаушылық туғызады, ол кәсіпкерлік қоғамдастықтың бағалауы бойынша жер қатынастары саласындағы бизнес проблемаларына жеткілікті түрде ашық жауап бермейді. Жүйелік мәселелерді шешуге және жер саясатын жаңғыртуға белсенді қатысудың орнына орган көбінесе формальды-бақылаушы функциялармен шектеледі.

Қызметтің негізгі екпіні жерді пайдаланудың қатаң мониторингіне және жер беру кезіндегі мемлекеттік органдардың (мысалы, әкімдіктердің) қателіктерінің немесе кемшіліктерінің салдары болып табылатын бұзушылықтардың өзінде сәл ғана ауытқу кезінде учаскелерді алып қою рәсімдеріне бастамашылық етуге бағытталған.

Қазіргі жағдайда тәсілдерді қайта қарау талап етіледі - көбінесе жазалау тәжірибесінен қолдау және әріптестік моделіне көшу, оның шеңберінде мемлекеттік органдар реттеуші рөлде ғана емес, кәсіпкерлік ортаны дамытуда одақтас ретінде де әрекет етеді.

ИНФРАҚҰРЫЛЫМ

Арнайы экономикалық аймақтар

Қазақстанда жеңілдікті салық және кеден режимін ұсынатын **16 арнайы экономикалық аймақ (АЭА)** жұмыс істейді. Олардың аумағында жалпы инвестиция көлемі **8,8 трлн теңгені құрайтын 422 жоба іске асырылуда**, бұл **30 мың тұрақты жұмыс орнын құруға мүмкіндік берді**. Өндірілген өнім көлемі **11,3 трлн теңгені құрады**, оның **848,6 млрд теңгесі экспортқа бағытталған**.

Құны **9,8 трлн теңгеден** асатын тағы да **452 жоба іске асырылу сатысында**, **26 мың жұмыс орнын** құру жоспарланған. АЭА жұмысының барлық кезеңінде өңдеуші өнеркәсіпке **3,6 трлн астам теңге** инвестицияланды, оның ішінде соңғы бес жылда **2,4 трлн теңге**. Инфрақұрылым құрылысына арналған жиынтық шығындар **2024 жылғы IV тоқсандағы жағдай бойынша 427,5 млрд. теңгені** құрады.

Сонымен қатар, салықтық және кедендік жеңілдіктерге қарамастан, **15 аймақтан қатысушылар 577,2 млрд теңге сомасында бюджетке түсімдерді қамтамасыз етті**.

QazIndustry

QazIndustry деректеріне сәйкес АЭА-ны дамытуға бірқатар факторлар кедергі келтіреді, соның ішінде:

- инженерлік-коммуникациялық инфрақұрылымның жеткіліксіз дайындығы;
- қамтамасыз етілген аумақтардың біркелкі бөлінбеуі.

72%
АЭА-дағы
инфрақұрылымның
аяқталуының орташа
деңгейі

Инфрақұрылым құрылысына бөлінген 402,4 млрд теңгенің едәуір бөлігі игерілді, алайда инфрақұрылымның аяқталуының орташа деңгейі 72%-ды ғана құрайды, бұл қосымша қаржыландыруды талап етеді.

АЭА жалпы ауданы - 19 мың га, оның ішінде:

инфрақұрылыммен қамтамасыз етілген және жобалар үшін қолжетімді

— 5 732,1 га (23,2%)

инфрақұрылымы жоқ аумақтар
— 8 916,2 га (45,4%)

инфрақұрылыммен салынып қойғаны

— 2 403 га (12,2%)

жарамсыз алаңдар
— 2 591,1 га (13,2%)

Индустриялық аймақтар (ИА)

Елде 55 индустриялық аймақ жұмыс істейді, оның ішінде:

- 11 республикалық;
- 31 өңірлік;
- 8 жеке;
- 4 шағын;
- 1 ерекше.

Олардың аумағында 280 жоба іске асырылды, тағы 274 жоба іске асырылу барысында. Инвестицияның жалпы көлемі - 1,4 трлн теңге, өндірілген өнім көлемі - 4,4 трлн теңге. 15,8 мың жұмыс орны құрылды, салықтық түсімдер 181,3 млрд теңгені, экспорт көлемі - 290,3 млрд теңгені құрады.

57%
ИА
инфрақұрылымының
аяқталуының орташа
деңгейі

ИА инфрақұрылымының аяқталу деңгейі - тек 57%, бұл инвесторларды тарту және жаңа жобаларды іске қосу мүмкіндіктерін шектейді.

Халықаралық зерттеулердің деректері бойынша инфрақұрылымдық жағдайларды бағалау

Дүниежүзілік банк кәсіпкерлерінің сауалнамасының деректері бойынша (Enterprise Surveys, 2024) инфрақұрылымдық проблемалар АЭА тыс жерлерде де сақталуда:

■ электрмен жабдықтаудағы іркілістерді компаниялардың 32,5% (Еуропа және Орталық Азия елдері бойынша орташа - 26,3%) тіркейді;

■ сумен жабдықтау тапшылығы - 4,3% (өңірде — 3,9%);

■ көлік инфрақұрылымының қанағаттанарлықсыз жай-күйін компаниялардың 35,2% (Еуропа және ОА елдерінде - 14,2%) атап өтті.

Себептері бірқатар өңірлердегі көлік желісі тығыздығының төмендігі және жолдар мен логистикалық объектілердің тозуы болып табылады.

Сонымен қатар, жекелеген көрсеткіштер бойынша Қазақстан үздік нәтижелер көрсетіп отыр:

- төтенше ауа райы жағдайларынан компаниялардың 0,4% ғана зиян шеккен (өңірде - 7,7%);
- компаниялардың 9,8%-ы интернет-қосылымдардағы іркілістерді атап өтеді (өңір елдерінде - 23,2%).

Осылайша, инфрақұрылым АЭА-ның және тұтастай алғанда экономиканың негізгі драйвері де, дамуын шектеуші де болып қала береді. Статистика дайын, қазіргі заманғы және сапалы инфрақұрылымның болуы жобаларды іске асырудың табыстылығына, инвестициялар көлеміне және өнеркәсіптік өндіріс деңгейіне тікелей әсер ететінін көрсетеді. Инфрақұрылымның болмауы, өз кезегінде, шикізаттық емес сектордың өсуін тежеп және АЭА-ның өңірлік дамуға үлесін шектеп, тіпті ең тартымды алаңдарды жұмыс істемейтін активтерге айналдырады.

Инфрақұрылым бір мезгілде экономикалық өсудің негізгі драйвері және шектегіші болып қала береді. АЭА мен ИА табысты дамыту үшін инженерлік желілер мен көліктік желілердің толық дайындығы қажет, бұл мыналарға тікелей әсер етеді:

- тартылатын инвестициялардың көлемі;
- жобаларды іске асырудың табыстылығы;
- өнеркәсіптік өндіріс пен экспортқа үлес қосу.

Инфрақұрылымның болмауы перспективалы алаңдарды олардың тартымдылығын төмендете және экономиканың шикізаттық емес секторының өсуін тежей отырып, пайдаланылмайтын активтерге айналдырады.

«Іскерлік климат» сауалнамасының нәтижелері бойынша көлік инфрақұрылымының сапасын және инженерлік желілерге қосылудың қолжетімділігін бағалау

Шағын бизнес.

Шағын бизнес кәсіпкерлерінің 2024 жылы өткізген сауалнамасының нәтижелері бойынша көлік инфрақұрылымының жалпы сапасы орташа деп бағаланады (жауаптардың 47-48%).

-
 - Автомобиль инфрақұрылымы аса жоғары оң бағаға ие болды: респонденттердің 42,6% оны орташадан жоғары немесе өте жақсы деп бағалады.
-
 - Теміржол және авиация инфрақұрылымы жақсартуды талап етеді - оларды кәсіпкерлердің 40% -ға жуығы оң бағалады, ал едәуір үлесі орташа немесе төмен сапаны атап өтті.
-
 - Қалалық қоғамдық көлік әлсіз буын болып табылады: 13,3% оны «нашар сапа» деп бағалады және 38% -ға жуығы ғана ортадан жоғары немесе өте жақсы деңгейді атап өтті.

Инженерлік желілерге қосылудың қолжетімділігі қызметтердің түрлері бойынша өзгереді:

- **Электр энергиясы:** жоғары/орташа қолжетімділік - 80,6%, төмен - 15,1%, қол жетімсіз — 4,3%.
- **Жылыту:** жоғары/орташа қолжетімділік - 78,3%, төмен - 17,5%, қол жетімсіз — 4,2%.
- **Сумен жабдықтау:** жоғары/орташа қолжетімділік - 81,4%, төмен - 15,6%, қол жетімсіз — 3,0%.
- **Газбен жабдықтау:** жоғары/орташа қолжетімділік - 72,4%, төмен - 18,4%, қол жетімсіз - 9,3%.

Орта бизнес

Орта бизнестегі көлік инфрақұрылымын бағалау жекелеген сегменттерде неғұрлым айқын проблемаларды көрсетеді

- Автомобиль көлігі - «ортадан жоғары» немесе «өте жақсы», 51,8%, 29,8% -«орташа», 18,2%-«нашар» деген бағалау.

- Авиациялық инфрақұрылым - 48,4%, оң бағалау, 28,3% - «орташа», 23,3% - «нашар».

- Теміржол инфрақұрылымы - ең аз дамыған сегмент: «нашар» немесе «орташа» деген бағалау 46,5% (оның ішінде «нашар» - шамамен 21%), «ортадан жоғары «/» өте жақсы »- 46,5%.

- Қалалық көлік - 41,3% оң бағалау, 28,0% - «орташа», 30,7% - «нашар».

Инженерлік желілерге қосылу қолжетімділігі бойынша:

- **Электр энергиясы:** жоғары/орташа қолжетімділік - 85,7%, төмен - 12,5%, қол жетімсіз – 1,8%.
- **Сумен жабдықтау:** жоғары/орташа қолжетімділік - 85,8%, төмен - 12,4%, қол жетімсіз – 1,8%.
- **Жылыту:** жоғары/орташа қолжетімділік - 84,2%, төмен - 12,6%, қол жетімсіз – 3,2%.
- **Газбен жабдықтау:** жоғары/орташа қолжетімділік - 73,8%, төмен - 16,2%, қол жетімсіз - 10,0%.

АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУ

Кадрлар даярлау

Қазақстанның техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде (ТЖКБ) 772 колледж жұмыс істейді, оның 477 - мемлекеттік және 325 - жеке меншік. Білім алушылардың жалпы контингенті мемлекеттік білім беру тапсырысы бойынша 396 мыңды және ақылы негізде 169 мыңды қоса алғанда, 565 мың адамды құрайды. Жұмысшы біліктілігі бойынша 252 мың студент дайындықтан өтіп жатыр.

Кадрларды даярлау 10 бағыт бойынша жүргізіледі, бұл ретте мемлекеттік білім беру тапсырысы көлемінің 50%-ы жұмысшы мамандықтарына тиесілі. Жыл сайын республикалық және жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын мемлекеттік тапсырыс көлемі: жұмысшы мамандықтары бойынша - 7%-ға, орта буын мамандықтары бойынша - 5%-ға ұлғайып отыр.

ҚР «Атамекен» ҰКП нарық қажеттіліктерінің талдауын пайдалана отырып, кәсіби білім беру мен кадрлар даярлаудың жүйелі проблемаларын шешуге бизнесті белсенді тартуда. Кәсіпорындардың практикалық оқытуды ұйымдастыруға және дуальды білім беруді дамытуға қатысуы жұмыс берушілердің сұраныстарына сәйкес келетін дағдылары бар мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.

34 саланы, 131 мамандық пен 181 біліктілікті қамтитын дуальды оқыту жүйесін енгізу бойынша Жол картасы шеңберінде кадрлар даярлауға 9 439 кәсіпорын (жалпы санының 2,2%) қосылды, оның ішінде: ірі - 409, орта - 1 697, шағын - 6 210, мемлекеттік ұйымдар - 1 119, салалық қауымдастықтар — 4. 460 ТЖКБ ұйымдарымен (59,5%) 94 241 студентті (жалпы санының 16,6%) бірлесіп даярлау туралы келісімдер жасалды.

Жұмыс берушілерге студенттерді оқытуға байланысты шығыстарды өтеу, сондай-ақ тәлімгерлердің жұмысына ақы төлеу нормативтік деңгейде бекітілген (айына бір студентке 5-7 мың теңге). 20 өңірлік Тәлімгерлік мектебінің базасында 3 мыңнан астам тәлімгер педагогикалық және психологиялық негіздер бойынша даярлықтан өтті.

Дуальды оқыту туралы келісімшарттарда кәсіпорындардың бос орындар болған жағдайда түлектерді жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу міндеттемесі бекітілген. Нәтижесінде ТЖКБ түлектерін дуальды жүйемен жұмысқа орналастыру деңгейі 85%-ға жетті.

ЖОО-ның жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары жүйесінде - 122

Ұлттық - 12

Мемлекеттік - 43

Халықаралық - 1

Жеке меншік - 66 (шетелдік меншік 2)

Контингент - 671 мың адам.

Жұмыс істейтін педагогтар - 51 мың адам.

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында дуальды оқытуды іске асыруға:

- 65 жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары;
- 3 051 серіктес кәсіпорын;
- 3 672 жасалған шарт;
- 27 966 студент дуальды оқу түрімен қамтылған;
- 2 325 студент дуальды оқыту қорытындысы бойынша жұмысқа орналастырылды.

Жоғары оқу орындарының мәліметінше, түлектерді жұмысқа орналастырудың жалпы деңгейі 75%-ды құрайды, оның ішінде: тұрақты жұмысқа орналастыру - 68%, шартты жұмысқа орналастыру - 7%, жұмысқа орналаспау - 25%. Өткен жылдармен салыстырғанда көрсеткіштің төмендеуі байқалады (2023 жылы 81%, 2022 жылы 80%). Бюджет есебінен оқыған түлектердің 75%-ы, ақылы негізде оқығандардың 68%-ы жұмысқа орналастырылды.

Еңбек ресурстарының қолжетімділігі

Білікті еңбек ресурстарының тапшылығы Қазақстанда кәсіпкерлік қызметті дамытудың негізгі шектеулерінің бірі болып қалып отыр. «Іскерлік климат - 2024» рейтингісінің деректері бойынша, әсіресе инженерлік-техникалық сегментте шағын және орта бизнес мамандардың тапшылығымен жаппай бетпе-бет келеді.

Шағын бизнес.

3 900-ден астам шағын бизнес өкілдерінің сауалнамасының нәтижелері бойынша басты проблема - білікті кадрлардың, әсіресе техникалық бейіндегі кадрлардың жеткіліксіз қолжетімділігі. Ең аз проблемалы санат біліктілігі жоқ жұмысшылар болып қала береді, алайда осы топта да қиындықтар сақталады.

Еңбек ресурстарының қолжетімділігін бағалау (санаттар бойынша, респонденттердің %):

Кадрлар санаты	Қол жетімді емес	Төмен	Орташа	Жоғары
Жоғары буынның білікті мамандары (инженерлер, техникалық мамандар)	12,7%	37,6%	41,5%	8,2%
Білікті техникалық қызметкерлер	8,2%	36,3%	46,9%	8,6%
Өндірістік емес бөлімшелердің мамандары (экономистер, заңгерлер және т.б.)	7,0%	28,9%	52,3%	11,8%
Біліктілігі жоқ жұмысшылар	5,5%	26,9%	46,6%	20,9%

Іс жүзінде әрбір екінші кәсіпкер білікті мамандардың қолжетімділігін төмен немесе мүлдем жоқ деп бағалайды.

Орта бизнес.

Орта бизнестің 500 респондентінің 13,2%-ы жоғары салықтармен және қымбат кредиттермен қатар кадрлардың тапшылығын дамудың басты кедергілерінің бірі деп атады. Проблема әсіресе өндірістік, АТ және құрылыс секторларында өткір, білім беру жүйесінің еңбек нарығымен әлсіз байланысы, жұмыс күшінің жеткіліксіз жұмылдырылуы және инфрақұрылымдық шектеулер ушығып отыр.

Қорытындылар:

1. Білім беру мекемелерінің дамыған желісіне және мемлекеттік тапсырыс көлемінің өсуіне қарамастан, бизнес бұрынғысынша білікті кадрлардың, әсіресе техникалық және инженерлік мамандықтардың тапшылығымен бетпе-бет келеді.
2. Дуальды оқыту жұмысқа орналасудың жоғары деңгейін көрсетеді (85%), бірақ студенттердің шектеулі үлесін қамтиды.
3. Кадрларды даярлау процесіне бизнесті жүйелі ықпалдастыру және тәлімгерлік бағдарламаларын кеңейту қажет.
4. Еңбек ресурстарының ұтқырлығы мен қол жетімділігін арттыру үшін даярлау инфрақұрылымын жаңғырту және білім беру жүйесі мен жұмыс берушілер арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту талап етіледі.

5.1. Кәсіпкерлер үшін цифрлық шешімдердің экожүйесін дамыту

Әлем жаңа дәуірге - капитал, технологиялар мен таланттар үшін жаһандық бәсекелестік дәуіріне қадам басты. Бүгінде әрбір ел инвесторлар мен бизнес үшін барынша қолайлы жағдай жасауға ұмтылады. Қазақстан бұл процестерден тысқары қала алмайды.

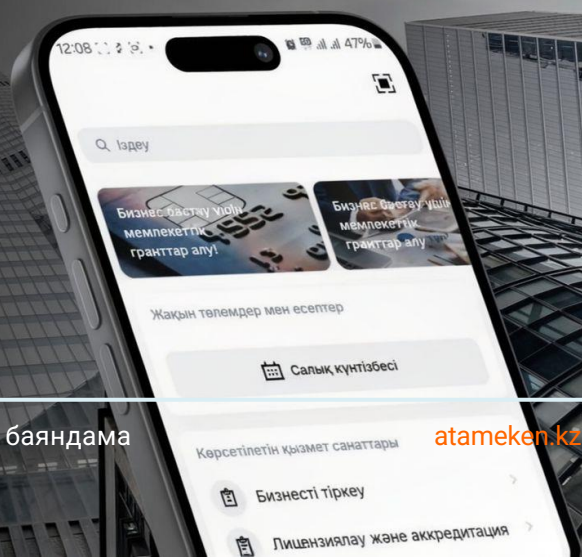
Мемлекет басшысының әкімшілік кедергілерді азайтуға және мемлекеттік сервистің сапасын арттыруға бағытталған экономиканы ырықтандыру жөніндегі шаралар туралы Жарлығын (4.4.2-тармақ) іске асыру мақсатында «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы кәсіпкерліктің цифрлық экожүйесінің жаңа құралдарын енгізуді ұсынады.

Негізгі шешім мемлекет пен кәсіпкерлердің өзара іс-қимылының бірыңғай терезесі - «eGovBusiness» бизнес порталын іске қосу болады. Оның миссиясы - мемлекеттік және ілеспе қызметтерді алуда бизнестің барынша қолайлылығын қамтамасыз ету.

**eGov Business – отандық
кәсіпкерлердің цифрлық көмекшісі**

**eGov Business – цифровой помощник
отечественного предпринимателя**

Портал базасында мемлекеттік сервистерге байланысты жеке қызметтер көрсету Маркетплейсі құру ерекше мәнге ие болады. Бұл отандық компаниялар үшін жаңа сату арналарын ашуға, IT-технологиялар экспортын ынталандыруға мүмкіндік береді және бизнеске негізгі мәселелерді бір жерде - жылдам, қарапайым және ашық шешуге мүмкіндік береді.

«eGovBusiness»-тің ажырамас бөлігі Бизнестің цифрлық картасы - мемлекеттік ақпараттық жүйелер негізінде қалыптастырылатын, кәсіпкерлерге тұрақты сауалнама жүргізу және бизнестің кері байланысы нәтижелерімен толықтырылған ұлттық талдамалық платформа болады.

Бизнестің цифрлық картасы іскерлік ортаның жай-күйі, инвестициялар және қолдау шаралары туралы объективті деректердің басты көзі болуы тиіс. Ол бизнестің қайда белсенді дамып келе жатқанын, ал кедергілердің қайда сақталатынын көруге мүмкіндік береді және түбегейлі жаңа деңгейде шешім қабылдау мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

«Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы Бизнестің цифрлық картасы биліктің барлық деңгейлері үшін міндетті құралға айналуға тиіс екеніне сенімді. Ол кәсіпкерлік саласындағы саясаттың ашықтығын, объективтілігін және нәтижелілігін қамтамасыз етеді, ал «eGovBusiness» порталымен бірге Қазақстанның қазіргі заманғы және бәсекеге қабілетті экономикасын қалыптастыру жолындағы негізгі қадам болады.

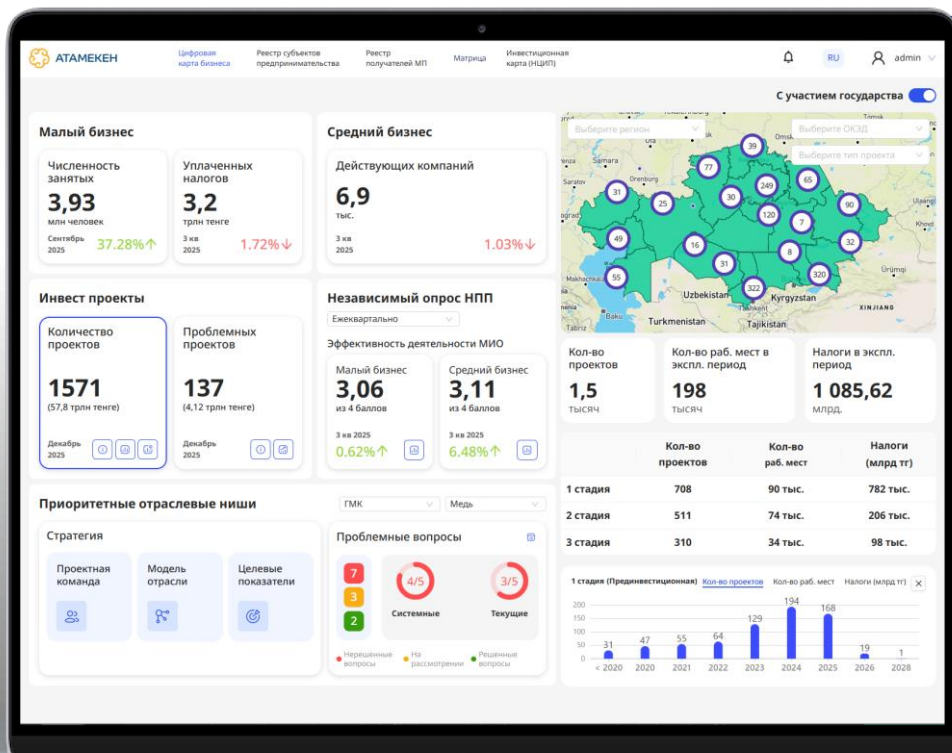
БЦК

БИЗНЕСТІҢ ЦИФРЛЫҚ КАРТАСЫ

Интеграцияланған ақпараттық-талдау жүйесі

- Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік жай-күйінің мониторингі
- Қолдау шараларының тиімділігін бағалау
- Инвестициялық белсенділікті талдау
- Цифрлық дэшбордтар мен болжамды модельдер негізінде шешімдер қабылдау

Бизнестің цифрлық картасы басқарушылық шешімдерді қабылдауды қолдау үшін талдамалық жүйе болып табылады. БЦК бірқатар кіші жүйелерден (модульдерден) тұрады және кәсіпкерлікті дамыту жағдайы туралы деректердің ашықтығын, қолжетімділігін және объективтілігін қамтамасыз етеді.

БЦК кіші жүйелері

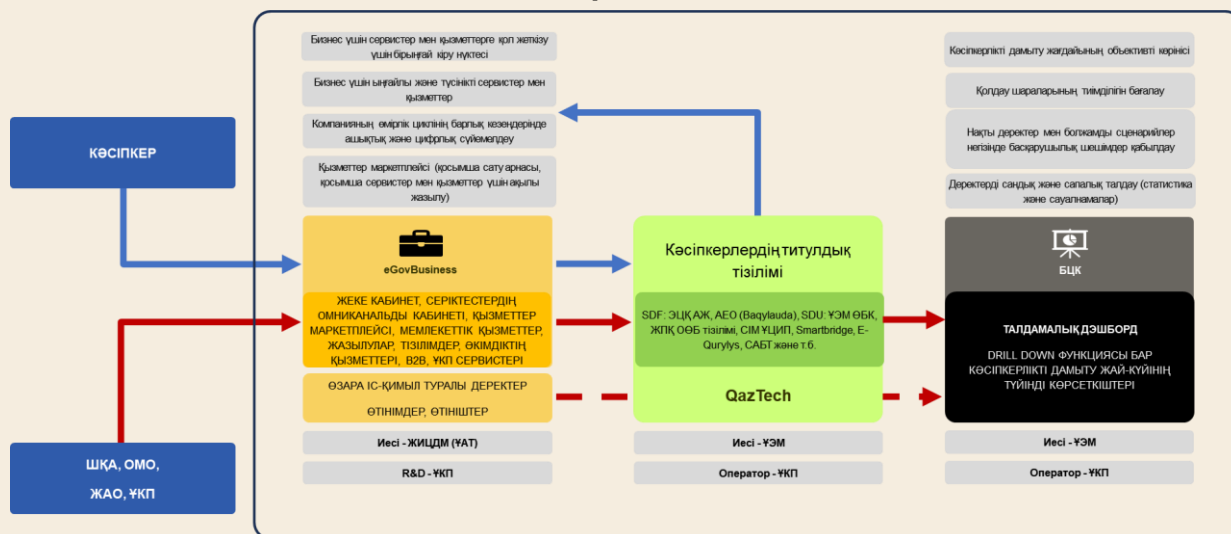
- Кәсіпкерлердің титулдық тізілімі
- Қолдау шараларының бірыңғай тізбесі
- Өңірлердің басымдықтары
- Басым салалық тауашалары
- «Іскерлік климат» сауалнамасының нәтижелері
- Инвестициялық карта
- Тауарлар, жұмыстар мен қызметтер матрицасы (ТЖҚ)
- Талдау дашборды
- Міндетті талаптар тізілімі
- Реттеуші әсерді талдау
- Тәуекелдерді басқару жүйесі

Мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының цифрлық экожүйесінің негізгі мақсаттары мен міндеттері:

- кәсіпкерлер үшін ыңғайлы сервистер мен қызметтер бір жерде
- кәсіпкерлердің мемлекетпен өзара іс-қимылын цифрландыру
- әкімшілік кедергілер мен бизнес шығындарын қысқарту, бәсекеге қабілеттілікті арттыру
- қызметтер мен қолдау шараларын алу үшін «бір терезе» қағидатын қамтамасыз ету
- бизнестің ашықтығы мен сенімін арттыру
- кәсіпкерлікті дамыту жағдайының объективті көрінісін қалыптастыру
- қолдау шараларының тиімділігін бағалау, бизнестің қарсы міндеттемелерін қалыптастыру бойынша ұсыныстар әзірлеу
- сандық дашбордтар мен болжамды модельдер негізінде басқару шешімдерін қабылдау

Мемлекет пен бизнестің өзара әрекеттесуінің цифрлық экожүйесінің архитектурасы

БЦҚ, ӘНС және eGovBusiness бизнес үшін бірыңғай экожүйенің бір бөлігі болып табылады сыртқы жүйелермен интеграция QazTech базасында жүзеге асырылады.

«Бұл схема кәсіпкерлердің, қоғамдық ұйымдардың, оның ішінде ҰКП мен мемлекеттік органдардың цифрлық экожүйе арқылы өзара іс-қимылын көрсетеді.

Оның негізінде бірнеше платформа бар. Front - кәсіпкерлерге арналған бөлім - eGovBusiness порталы, онда барлық қажетті қызметтер мен сервистер бір жерде жинақталған. Бұл Портал мемлекеттік қызметтерді ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік қызметтерге байланысты жеке қызметтерді де алуға мүмкіндік береді. Осылайша, пайдаланушылар (кәсіпкерлер) қарапайымдылық пен қолайлылық алады. Сондай-ақ, бұл B2B бағыты бойынша өз қызметтерін көрсету бөлігінде кәсіпкерлер үшін жаңа тауашаларды (сату арналарын) ашады.

Бизнестің цифрлық картасы түріндегі Back-бөлігі - бұл бірінші кезекте мемлекеттік органдар мен ұйымдарға арналған талдамалық құрал. Мемлекеттік органдар мен ҰКП қызметкерлері үшін өтінімдерді жылдам өңдеуге және бизнеспен жұмыс істеуге көмектесетін жеке жұмыс кабинеті бар. Орталық талдамалық жүйе деректерді жинайды және бизнестің мемлекетпен қалай өзара іс-қимыл жасайтынын көрсетеді. Бұл элементтердің барлығы түрлі мемлекеттік және сыртқы сервистерді байланыстыратын QazTech цифрлық шинасы арқылы қосылады.

Экожүйенің басты мақсаты - бизнес өмірін жеңілдету. Ол қызметтерді бір терезеде алуға мүмкіндік береді, бюрократияны қысқартады, процесті мөлдір және толығымен цифрлы етеді, сондай-ақ мемлекет пен бизнес арасындағы жылдам және сенімді өзара іс-қимылды қамтамасыз етеді».

ӨҢІРЛІК ПАЛАТАЛАР

Астана қ.

Астана қ., Б.Момышұлы даң., 2/1,

тел. 8 (7172) 919 080
e-mail: astana@atameken.kz
сайт: astana.atameken.kz/

Алматы қ.

Алматы қ., Абылай хан даң., 79

тел.: +7 (727) 331 01 33,
e-mail: almaty@atameken.kz
сайт: almaty.atameken.kz/

Шымкент қ.

Шымкент қ., «Солтүстік-Шығыс» ш.а.,
Ерімбетов к., 304 г, "Занғар" БО

тел: 8(7252) 394977;
e-mail: shymkent@atameken.kz
сайт: shymkent.atameken.kz/

Ақмола облысы

Көкшетау қ., Абай к. 96

тел: 8(7162)722548,
e-mail: kokshetau@atameken.kz
сайт: akmola.atameken.kz/

Ақтөбе облысы

Ақтөбе қ., Сәнкібай батыр даң., 22 К.

тел: 8 (7132) 744607,
e-mail: aktobe@atameken.kz
сайт: aktobe.atameken.kz/

Атырау облысы

Атырау қ., Сатпаев к. 78

тел. 8 7122 76-36-55,
8 7122 777-606
e-mail: atyrau@atameken.kz
сайт: atyrau.atameken.kz/

ШҚО

Өскемен қ., Әуезов к. 26/1,

тел. 8(7232) 74-21-22
email: oskemen@atameken.kz
сайт: oskemen.atameken.kz/

Жамбыл облысы

Тараз қ., Төле би даң.. 93 А,

тел. 8 7262 555 900
email: zhambyl@atameken.kz
сайт: taraz.atameken.kz/

Жетісу облысы

Талдықорған қ., 8-ш.а., 2 "А"
құрылымы, Көрме кешені ғим., 2-қаб.

тел. 8 (7282) 401 499
e-mail: zhetyysu@atameken.kz
сайт: taldykorgan.atameken.kz/

БҚО

Орал қ., Исатай-Махамбет к., 84

тел. +7(7112) 243-095
email: uralsk@atameken.kz
сайт: uralsk.atameken.kz/

Қарағанды облысы

Қарағанды қ., Тәттімбет к., 709

тел. +7(7212) 504055
email: karaganda@atameken.kz
сайт: karagandy.atameken.kz/

Қостанай облысы

Қостанай қ., Әл-Фараби к. 114, 1 эт.

тел. 8 (7142) 39 42 08,
e-mail: kostanay@atameken.kz
сайт: kostanay.atameken.kz/

Қызылорда облысы

Қызылорда қ., Қорқыт Ата к., 123, 3
қаб.

тел. 8 (7242) 40 09 81,
e-mail: kyzylorda@atameken.kz
сайт: kyzylorda.atameken.kz/

Маңғыстау облысы

Ақтау қ., 35 ш.а., 2-ғим.

тел. 8 (7292) 30 40 40
email: aktau@atameken.kz
сайт: aktau.atameken.kz/

Павлодар облысы

Павлодар қ., Луговая к., 16

тел. 8 (7182) 660311, 654411, 654412,
КҚКО 8 (7182) 65 44 15
e-mail: pavlodar@atameken.kz
сайт: pavlodar.atameken.kz/

СҚО

Петропавл қ., К. Сүтешев к., 60

Тел. 8 (7152) 50-36-15
e-mail: petropavl@atameken.kz
сайт: petropavl.atameken.kz/

Түркістан облысы

Түркістан қ., С. Қожанов к.. 42,

тел. 8 72533 5 97 97
e-mail: turkestanrpp@atameken.kz
сайт: turkestan.atameken.kz/

Абай облысы

Семей қ., Пушкин к. 100

тел.: 8(7222)35-48-47
e-mail: abay@atameken.kz

Алматы облысы

Қонаев к., 2 ш.а., 44-ғим.

тел.8-72772-79683,
e-mail: qonaev@atameken.kz

Ұлытау облысы

Жезқазған қ., Желтоқсан к., 25

тел.8-7102-410018
email: ulytau@atameken.kz

**Біз әлеуметтік
желілердеміз!**

